

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MEMLUKLAR DEVRİNDE
SURIYE**

(Yüksek Lisans Tezi)

YÖNETEN

Yrd.Doç.Dr. M.Beşir AŞAN

HAZIRLAYAN

Yüksel ARSLANTAŞ

ELAZIĞ-1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
KAYNAKLAR	V
GİRİŞ	1
A-SURİYE'NİN COĞRAFYASI	4
B-SURİYE'NİN STRATEJİK VE TİCARİ ÖNEMİ	6
C-1250 YILINA KADAR SURİYE	9
1-İslam Öncesi Dönem	9
2-İslamî Dönem	13
3-Türk Dönemi	15
4-Memluk Kavramı	20
5-Memluk Devleti	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
A-MEMLUK DEVLETİ'NİN KURULUŞU	24
B-MEMLUKLAR İÇİR SURİYE'NİN ÖNEMİ	25
C-BAHRİ MEMLUKLAR DEVRİNDE SURİYE	25
1-Aybek Devri	25
2-Nureddin Ali Devri	27
3-Seyfettin Kutuz Devri	28
4-Baybars Bundukdari Devri	29
5-Kalavun Devri	30
6-Nasıreddin Muhammed Zamanı	31
7-Zeyneddin Ketboğa Devri	32
8-Hüsameddin Laçin Devri	33
9-Baybars El-Çaşnigir Devri	33
10-Alaaddin Küçük Devri	34
11-Şihabeddin Ahmet Devri	34
12-İmadeddin İsmail e's-Salih Devri	35
13-Zeyneddin I.Hacci Devri	35
14-Selahaddin Salih Devri	35
15-Selahaddin Muhammed b. Zeyneddin I.Hacci Devri	35
B-BURCİ MEMLUKLAR DEVRİNDE SURİYE	36
1-Berkuk Devri	36
2-Ferec Devri	39

3-Şeyh El-Mahmudî Devri

4-Çakmak Devri

5-Hoşkadem Devri

İKİNCİ BÖLÜM

A-SURİYE ÜZERİNDE MOĞOL-MEMLUK MÜCADELESİ	56
1-Kutuz ve Moğollar	56
2-Baybars ve Moğollar	62
3-Moğollar'a karşı Memluk-Altınordu İşbirliği	63
4-Kalavun ve Moğollar	68
5-Nasıreddin Muhammed ve Moğollar	69
B-TİMUR VE SURİYE	73
C-MEMLÜKLÜLER DEVRİNDE KARAKOYUNLU VE AKKOYUNLULAR'IN SURİYE ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ	86
1-Karakoyunlular	86
2-Akkoyunlular	87
D-HAÇLILAR'IN SURİYE ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ VE MEMLUKLAR	88
E-ERMENİLERLE MÜCADELE VE SURİYE	93
F-KIBRIS'IN MEMLUKLAR TARAFINDAN FETHİ	95
G-RODOS SEFERİ	101
H-ANADOLU BEYLİKLERİ İLE MÜNASEBETLER VE SURİYE	102
1-Memluk-Dulkadır Münasebetleri ve Suriye	102
2-Memluk Karamanoğlu Münasebetleri ve Suriye	110
3-Memluk Ramazanoğlu Münasebetleri ve Suriye	112
4-Memluk-Eratna Münasebetleri ve Suriye	117
I-MEMLUK-OSMANLI MÜNASEBETLERİ VE SURİYE	118
SONUÇ	129
BİBLİYOGRAFYA	131

ÖNSÖZ

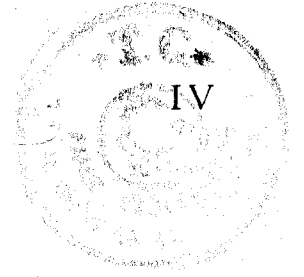
Bir ülkenin güvenliği demek, sadece o ülkenin milli sınırları içinde huzuru ve sükunu sağlaması demek değildir. Hiç bir ülke kendi çevresinde, hatta dünyada, gelişen olaylardan uzak kalmaz. Zira kendisini dünya olaylarından tecrit etmiş bir ülkenin uzun süre yaşayıp yaşayacağı tartışılır.

Türkiye jeo-politik ve jeo-stratejik konumu itibari ile dünyanın en önemli bölgelerinden birisinde bulunmaktadır. Bu nedenle çevresinde olup biten olayları iyi izlemeli ve iyi değerlendirme yapabilmelidir.

Eğer tarih dünü bilmek bugünü anlamak ve yarını planlamaksa, Türkiye'nin geleceğini planlayabilmesi ve bugünü anlayabilmesi için dünü iyi tetkik etmesi gerekmektedir. Uzun yıllar Türk hakimiyetinde yaşamış olan Suriye'nin bugün itibariyle Türkiye için önemini anlamak için de tarihi geçmişinin bilinmesi gerekir. Bu tezimde 1250-1517 yılları arasında Suriye'nin durumunu ortaya koymaya çalıştım.

Tezimde Suriye'nin Coğrafyası ve ilk çağ'dan 1250 yılına kadar olan devresini kısaca verdikten sonra Suriye'deki iç hadiseler ve Suriye'ye dışarıdan müdahaleler neticesinde meydana gelen hadiseleri ortaya koymaya çalıştım. Bana her safhada yardımcı olan ve yol gösteren hocam Yrd. Doç. Dr. M. Beşir AŞAN'a teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Ayrıca bana kaynak temini hususunda ve diğer hususlarda yardımcı olan bütün hocalarıma teşekkür ediyorum.

Yüksel ARSLANTAŞ
ELAZIG -1996

KISALTMALAR

A.g.e.:Adı geçen eser

A.g.m.:Adı geçen Makale

A.g.mad.:Adı geçen Madde

Bkz.:Bakınız

c.Cilt

Çev.:Çeviren

D.G.B.İ.T.:Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi

D.T.C.F.D.:Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

Der.:Dergi

E.İ.:Encyclopaedia of İslam

Edeb.:Edebiyat

Fak:Fakülte

İ.A:İslam Ansiklopedisi

s.:Sayfa

S:Sayı

T.D.A.:Türk Dünyası Araştırmaları

T.D.T.D.:Türk Dünyası Tarih Dergisi

T.D.V.İ.A.:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

KAYNAKLAR

Sami Öngör; Orta Doğu, Ankara, 1965; Bu eser bugünkü Ortadoğu ülkelerinin kısa coğrafyası hakkında bilgi vermektedir. İklimi, yerşekilleir, bitki örtüsü hakkında genel bilgileri ihtiva eden bu eserden konumuzu ilgilendirdiği kadarıyla faydalandık. Nurettin Seçkin, Devletler Coğrafyası. Yine Suriye'nin coğrafyası hakkında bilgi veren bir eserdir. Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Ankara, 1988; Bu eser Şam başlığı altında Suriye'nin tarihi coğrafyası, yer yer idari taksimatı hakkında bilgi vermektedir. Kalkaşandi, Subhu'l-A'şa Çok önemli bir temel kaynak olan bu eserden de çokca bilgi bulmak mümkündür. Suriye'deki yerleşim birimleri, bu yerleşim birimlerini birbirine bağlayan yollar ve bu yolların mahiyeti hakkında oldukça faydalandık. Eser Suriye'yi Şam adı altında ele almakta ve genel mahiyette bilgiler vermektedir. Şemsettin Günaltay, Yakınşark, Ankara, 1987; Yakınşark tarihinin ilk devirleri hakkında önemli bir tetkik eser olan bu kaynak, Suriye-Filistin'in ilkçağ'da yaşadığı devirler hakkında çok geniş bilgi vermektedir. Biz Suriye'nin ilkçağını genel olarak ortaya koymak amacıyla faydalandık. Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Taberi, eserine bulabildiği bütün malumatı olduğu gibi almıştır. Bu nedenle ihtiyatlı olarak kullanmak gerekir. Suriye'de hüküm süren Roma hükümdarları hakkında bir liste veren bu eserin diğer kaynaklarımızla uygunluk gösteren bölümlerini aldı. Belazuri, Futuhu'l-Buldan Çalışmamızın giriş bölümünde Suriye'nin müslümanlar tarafından fethi ve daha sonraki dönemle ilgili bilgileri verirken faydalandık. Eser 1987 yılında Mustafa Fayda tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Kültür Bakanlığı yayınları arasında neşredilmiştir.

İ.A. Suriye maddesi; İslam Ansiklopedisi'nde Memluklu Devleti'nin tarihi devirleri konusunda kısa malumat vardır. Bize yarayan bölümlerinden istifade etti. Ramazan Şeşen; Selçuklulardan önce Şam diyarında Türkler'in rolü, Türk Dünyası Araştırmaları. Güzel bir çalışma olan bu makale Türkler'in Suriye'ye yerleşmesi ve buranın siyasi ve idari yapısı üzerinde oynadıkları rol hakkında faydalanılması gereken bir kaynaktır. Bu makaleden de konumuzu ilgilendirdiği kadarıyla faydalandık. Mustafa Kafalı, Suriye Türkleri, Töre dergisinin Şubat 1973 sayısında yayınlanan bu makale yine Suriye'de Türkler'in oynadıkları rol hakkında faydalanılması gereken bir çalışmadır. Ali Sevim, Suriye-Filistin

Selçukluları. Bilindiği üzere Türkler batıya doğru göç ettiklerinde sadece Anadolu'ya gelmemişler, Irak, Suriye gibi yerlere de yerleşmişlerdir. Suriye'de, Büyük Selçuklular'a bağlı olarak Suriye-Filistin Selçuklu tabi devletinin kuruluşu, Haçlılar'la mücadelesi, ikiye ayrılması hakkında geniş bilgiler veren bu eserden Türk dönemini araştırırken faydalandık. Bibliyografya bölümünden Selçuklu Tarihi araştırmalarının önemli simalarından biri olan Ali Sevim'in Suriye ile ilgili diğer eserlerine bakılabilir. Faruk Sümer, Oğuzlar. Yakın zaman önce kaybettiğimiz çok kıymetli tarihçimiz Faruk Sümer'in kendi sahasında temel başvuru kaynağı olan bu eserden tve özellikle Moğollar'ın Anadolu'ya hakim olmalarından sonra Suriye'ye göç eden Türkler hakkında önemli ipuçları veren bilgiler edindik. Ali Aktan; Memluklular'da Saltanat değişikliği usulü. Bu makalede Memluklar'da saltanatın değişmesi şekline girilmeden önce Memluk kavramının tanımı yapılmaktadır. Bu kavramın tanıtımı hususunda bu makaleden faydalandık.

İsmail Yiğit, İslam Tarihi. Kayıhan yayınları arasında çıkan Hasan İbrahim Hasan'ın İslam Tarihi adlı altı ciltlik eserine ilave 7.cilt olarak çıkan bu eser Memluklar'la ilgilidir. Bu eserin giriş kısmında verilen Memluk kavramı bölümünden faydalandığımız gibi çalışmamız boyunca da yararlandık. Eser metod bakımından bir çok eksiklikler ihtiva etmektedir. Eserden Suriye ile ilgili bölümleri çıkardık. Kazım Yaşar Koprıman, DGBİT, Memluklu Tarihi araştırmacılarının önemli simalarından olan Kazım Yaşar Koprıman'ın İslam Tarihi külliyatı olarak hazırlanan Doğuştan Günümüze Büyük İslam tarihi adlı eserin 6. cildinde Memluklar'la ilgili bölümleri çıkardık. İbn Haldun, Tarih-i İbn Haldun, 14. asır tarihçilerinden olan İbn Haldun'un önemli eserlerinden birisidir. Türkiye'de "Mukaddime" adlı eseriyle tanınan İbn Haldun'un genel tarih mahiyetinde olan bir tarihi vardır. İslam Tarihi'nin klasiklerinden olan bu eserden de istifade edilmiştir. Şahabeddin Tekindağ, Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı. Bu eser Türkiye'de Memluk tarihi alanındaki ilk çalışmalardan biridir. Eser'in giriş bölümünde Memluklar hakkında genel bilgi verildikten sonra Berkuk devrinin siyasi olayları, dış münasebetler ve Berkuk devri iç ve dış olayları bölümünde çokca istifade edilmiştir. Faruk Sümer; Memluklar ve Türk Tarihi, Türk Dünyası Tarih Dergisi. Dört makaleden ibaret bir seri şeklinde yayınlanan bu ilmi çalışmalar Memluklar hakkında genel bilgi

vermektedir.Yakın zamanda yitirdiğimiz Faruk Sümer,bu makalelerinde bir çok Memluk tarihçisinin aksine Memluklar'ın ilk Sultanının Aybek değil Secerüddür olduğu kaydetmektedir.Suriye ile ilgili bölümlerinden istifade edilmiştir.

Şahabeddin Tekindağ; Memluk Devleti Tarihine Toplu Bakış,Türkiye'de Memluklu Tarihi araştırmaları konusunda en fazla eseri veren Şahabettin Tekindağ'dır.Kıymetli araştırmacının bu makalesi,Memluklar hakkında çok genel maliyette bilgiler ihtiva etmektedir. Muhammed Kurd Ali, Hıttat'u-Şam. Şam tarihinin safhalarını ihtiva eden bu eserin 2.cildinin 1.Kısımında Eyyübiler'in yıkılması Memluklar'ın kuruluşu,Memluklu Sultanları ile Eyyubi emirleri arasındaki mücadeleler, Bahri ve Burci Memluklar hakkında siyasi ve iktisadi yönden bilgiler vermektedir.Önemli bir kaynak olan bu eserden de istifade edilmiştir.John Baget Globb; Soldiers of fortune .Diğer adı Story of memluks olan bu eser İngilizce kaleme alınmıştır. Eserin yazarı bilgilerinin çok büyük bir bölümünü Makrizi'den almıştır. Bu nedenle krolonojik bilgiler vermektedir. Kazım Yaşar Kopraman,Mısır Memlukları Tarihi. İsmine bakıldığında bu eser,genel bir Memluklu tarihi gibi görünse de, sadece Memluk Sultanlar'ından Şeyh el-Mahmudi devrini kapsamaktadır. Bu dönem iç ve dış olaylarını siyasi olarak ele almaktadır.Bu dönemle ilgili bölümde bu eserden istifade edilmiştir. Makrizi,El-Hıttat, Memluk tarihinin temel mehazı Makrizi'dir.Memluklar'la ilgili kısa bilgi verdikten sonra Memluk idari yapısı, dini ve mimari eserleri üzerinde de durmaktadır.Bu eserden de yararlanılmıştır.

Steven Runciman,Haçlı Seferleri Tarihi. Haçlı Seferleri Tarihi hakkında derli toplu bir eser olan ve 3 ciltten ibaret olan bu çalışma ;Suriye'de Haçlı-Memluklu çatışması, Haçlılar'ın Suriye'den atılması hususunda oldukça geniş malumat vermektedir.Bir Hristiyan gözüyle kaleme alınan bu kaynaktaki bilgileri islam kaynaklarıyla uygunlukları ölçüsünde kullandık. Esterabadi, Bezm u Rezm. Kültür Bakanlığı yayınları aarasında çıkan bu eser, kısmen Berkuk devri hakkında bilgi vermektedir.Berkuk devri konusunda bu eserden bilgiler alınmıştır.

Bertold Spuler, İran Moğolları, Moğollar'ın siyasi ve idari tarihi hakkında önemli bir çalışma olan bu eserde, Memluk-Moğol ilişkileri, Moğollar'ın Suriye seferleri konusunda önemli bilgiler vardır. Memluklarla ilgili kaynaklardaki bilgilerle mukayese edilerek

kullanılmıştır. Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi, I.Türkiye'de İlhanlı Tarihi alanında çalışan ve bu alanda uzmanlaşan Abdulkadir Yuvalı, yıllarca çalışarak edindiği birikimlerini bu eserde ilim alemine sunmuştur. Moğol-Memluk münasebetleri konusunda bu eserden yararlanılmıştır. Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar. Moğolar'ın Anadolu Selçuklu Devletine tahakkümü Muineddin Süleyman Pervane-Moğol ilişkisi, Baybars ve Anadolu hareketi konusunda temel eserlere dayalı olarak yazılan önemli ve geniş malumat veren bu eserden de yine Moğol-Memluk münasebetleri konusunda faydalanmıştır.Bu cümleden olmak üzere, Ahmet Temir'in Türk -Moğol İmparatorluğu ve Devamı adlı makalesi Türk Dünyası El Kitabından ayrı olarak Ankara'da 1975'yılında basılmıştır.Ayrıca Abdulkadir Yuvalı'nın Milli Kültür Dergisinin Mart 1984 sayısında Hülagü Han'ın Batı seferinin Türkiye Tarihi Yönünden değerlendirilmesi, adlı makalesinden de bu hususta yararlanılmıştır.

Baybars Tarihi.Yazarı kesin olarak bilinmeyen eserin müellifi Baybars'ın yanında bizzat bulunmuştur.Faruk Sümer'e göre eserin yazarı İbn Şeddad'dır.Eser bir çeşit Baybars biyografisidir.Baybars'ın 1277 Anadolu Seferi, Müneddin Süleyman Pervane ve Moğollar'la olan ilişkisini ihtiva eden bu eseden Moğol-Memluklu ilişkisi hususunda faydalanılmıştır.

Timur devri çalışmaları hakkında önemli çalışmaları olan Yaşar Yücel'in Belleten'de seri iki makale halinde yayınlanan Timur Tarihi hakkında araştırmalar adlı makaleleri adı geçen derginin C.40,42,S.249,285'inci sayılarında yayınlanmıştır.Bu çalışmanın önemi Timur'un Suriye seferi hakkında bilgi vermesidir. Yaşar Yücel, Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferi ve sonuçları. Bu eser Timur'un Suriye üzerine seferi, amaçları, Memluklu-Yıldırım Beyazıd ve Altınordu Devleti ilişkileri hakkında çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. İsmail Aka,Timur ve Devleti. Bu eserden de Timur'un Suriye seferi konusunda faydalanılmıştır. Nizamuddin Şami Zafername.Timur devrinde yaşamış ve Timur'un emrinde bulunmuş olan Nizameddin Şami'nin bu eseri,Necati Lugal tarafından Prag'da Çekoslavak'ya Şarkiyat Enstitüsü'nün "Monografie Archivu Orientalniho" serisinin 5.cildi olarak çıkan ve İstanbul,Paris, Londra kütüphanelerinde bulunan Hafız-ı Ebru'nun "Zebdetüt-Tevarih-i Baysunguri" yazma nüshalarına istinaden tenkitli basımı Felix Taver tarafından hazırlanıp 1937 yılında Beyrut'ta

Amerikan matbaasında basılan Farsça metin alınarak Türkçe'ye kazandırılmıştır. Timur'un Suriye seferinin nedenleri ve sonuçları hakkında faydalandığımız bu eseri, diğer bilgi kaynakları ile mukayeseli olarak kullandık. Zira müellif bir Timur Tarihçisi olduğu için bilgilerin yanlı olma ihtimali büyüktür.

İ.H. Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri. Bu eserden Memluklar'ın Karakoyunlu ve Akkoyunlular'la olan ilişkileri hakkında bilgiler, bu husustaki diğer kaynaklarla takviye edilerek kullanılmıştır. J.E. Woods, Akkoyunlular. Akkoyunlular hakkında çok önemli bir çalışmadır ve Akkoyunlular konusunda yararlanılmıştır. Faruk Sümer, Karakoyunlular. Karakoyunlu-Memluklu ilişkileri konusunda faydalanılmıştır.

Osman Turan, Orta Çağlar'da Türkiye Kıbrıs münasebetleri, Kıbrıs'ın İkçağ'dan İslam fethine ve daha sonraki devirlerine kadar önemli bilgiler veren bu makaleden faydalanılacak çok önemli bilgiler vardır. Eşref Buharalı, Kıbrıs'ta ilk Türkler veya Kıbrıs'ın Memluk hakimiyetine girişi. Memluklar'ın iki ana merkezi Mısır ve Suriye için Kıbrıs'ın önemi, Haçlılar'ın Suriye'de atılmalarından sonra Kıbrıs'ın durumu, Akdeniz ticaretinde Kıbrıs'ın durumu hakkında güzel ve önemli konusunda bu çalışmadan oldukça faydalanılmıştır. Encyclopaedia of İslam, Barsbay mad. Barsbay'ın Kıbrıs üzerine yaptığı hücumlar konusunda faydalanılmıştır.

Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği. Dulkadir beyliği hakkındaki en önemli tetkik eserlerden biri olan bu çalışmada Memluklar'ın Osmanlılar'a karşı Dulkadiroğulları'nı desteklemeleri, Dulkadiroğulları'nın iki devlet arasında izlediği denge politikası ve bütün bu olayların Suriye açısından önemi konularında bu eserden istifade edilmiştir.

Faruk Sümer, Oğuzlar. Suriye'deki Türkmen varlığı konusunda bu eserden önemli bilgiler alınmıştır. Faruk Sümer, Ali Bey, Son Dulkadir Beyi. Dulkadiroğlu Ali Bey devrinde Memluklar'la olan münasebetlerinin Suriye açısından önemi hususunda faydalanılmıştır. Faruk Sümer, Ramazanoğlu Ahmed Bey. Dulkadiroğulları ile olan ilişkileri de konu ile ilgili çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu makale de bu konuda çok önemlidir. Ayrıca Memluklu ile ilgili diğer eserlerden de bu konularda yararlanılmıştır.

Atsız Aşıkpaşaoğlu Tarihi. Osmanlı-Memluk münasebetleri konusunda Memluk tarihi ile ilgili kaynaklardan yararlanıldığı gibi Osmanlı Tarihi'nin klasik kaynaklarından da yararlanılmıştır. Aşıkpaşaoğlu Tarihi bunlardan biridir. Bunlar genelde vakayiname türünden olduğu için ihtiyatle yararlanılmalıdır. İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi., Osmanlı Tarihi'nin önemli otoritelerinden biri olan İ.H.Uzunçarşılı'nın bu eserinden de yine Osmanlı-Memluk münasebetleri hususunda yararlanılmıştır. İ.H.Uzunçarşılı, Memluk Sultanları yanına iltica etmiş olan Osmanlı Hanedanına mensup Şehzadeler. Bu da çalışmamızda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Osmanlı hanedanına mensup şehzadelerin Memluklar'a ilticasının Osmanlı-Memluklu ilişkilerine etkisi konusunda önemli ipuçları vermektedir. Şahabettin Tekindağ; Fatih'le Çağdaş bir Memluklu Sultanı Ayne'l-Ecrut. Fatih devri Osmanlı-Memluk münasebetleri adlı makaleden önemli ölçüde yararlanılmıştır. Hoca Saadettin Efendi, Tacü't-Tevari Osmanlı Tarihi'nin önemli kaynaklarından olan bu eserden de oldukça yararlanılmıştır. Eser, bir vakayiname olarak ele alındıktan sonra yararlanılmıştır. Şahabeddin Tekindağ, II. Bayezid Devrinde Çukurova'da nüfuz mücadelesi. II. Bayezid devrinde Osmanlılar ile Memluklar arasında süren Çukurova bölgesine hakim olma mücadelesi ve bunun o günkü Suriye olayları açısından önemi hususunda yararlanılmıştır.

GİRİŞ

Memluklar zamanında Suriye veya diğer bir ifadeyle 13. 14. ve 15. asırda Suriye'yi araştırma konusu olarak seçmemizin önemli nedenleri vardı. Türkiye'de tarih alanındaki çalışmalar uzun zaman Misak-ı Milli sınırlarıyla mahdut kalmıştır. Oysa Türkiye Cumhuriyeti Sınırları dışında Türk Milletinin, Türk kültürünün damgasını vurduğu, Türk Devletlerinin sınırları dahilinde bulunmuş bir çok bölge vardır ve bu bölgeler tarihi malumat olarak henüz değerlendirilmemiştir.

Kaynaklarda Devletü't-Türkiye olarak kaydedilen Memluklu Devleti tarihi üzerindeki çalışmalar bir elin parmaklarının geçmeyecek kadar azdır.

Memluk Devleti, Mısır ve Suriye gibi iki önemli merkezi tek idare altında birleştirilerek 267 yıl tarih sahnesinde kalmıştır. Bizim araştırma konusu olarak ele aldığımız Suriye önemli bir coğrafyanın ortasında çok stratejik bir konumda yer almaktadır.

Burada Suriye'nin ekonomik ve stratejik önemini birkaç cümle ile açıklamak konunun seçilmesindeki isabeti daha iyi ortaya koyacaktır.

Güneydoğu'da Hicaz, güneyde bugünkü Filistin, Ürdün doğuda Musul, batıda Mısır sınırı, kuzeyde Bire'den itibaren Malatya, zaman zaman Kayseri, ve Adana'ya kadar uzanan Suriye'nin refahı üzerinde, ülkeyi bir uçtan bir uca kateden ve bölgeyi bir ağ gibi saran önemli yolların bulunması ve denize yakınlığının çok önemli payı olmuştur.

Suriye, İran, Mezopotamya, Küçük Asya, Mısır ve Arabistan'dan gelen ve kuzeye çıkan yolun birleştiği nokta idi :Ayrıca Mekkeye giden hac kervanlarının en büyüğü de Suriye'de toplanır v buradan hareket ederdi¹

Akdeniz'in doğudaki ucunda, deniz ile çöl arasında bir durak olan Suriye'yi bir ada olarak da kabul etmek mümkündür. Herşey Suriyeden itibaren dağılmaktaydı. İnsanlar, teknikler, uygarlıklar, dinler...Ayrıca Suriye, Akdeniz dünyasına alfabe, cam sanatı, kumaşların erguvan rengine boyanması sırlarını da taşımıştır².

Suriye'den başlayarak Mekke'ye, Halep'ten Dicle'ye ulaşan iki önemli kervan yolunun yanında³ yine Suriye'den başlayıp Kilikya kapısı yoluyla Toroslar'ı aşan ve Anadolu'yu baştan başa geçerek İstanbul'a

1- W.Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, Ankara, 1975 s.185

2- Fernard Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz dünyası*, C.I, İstanbul, 1989 s-95

3- Fernard Braudel, *A. g. e. s.* 112 W.Heyd, *A. g. e. s.* 185

Eskişehir üzerinden veya Ankara uzatmasıyla doğrudan ulaşan Kuzey-güney yolu çok önemliydi. Bağdat'tan gelen kervanların burada Lübnan engebelerine karşı durarak,yüklerini katır, at ve eşeklere devretmesi Suriye'nin önemini bir kat daha arttırıyordu⁴.

Akdeniz sahilinde yer alan Suriye'nin önemini arttıran bir husus da denizden gelen ticaret yolunun buraya çıkması ve buradan çevreye dağılmasıydı. Akdeniz dünyasında kara taşımacılığında çok deniz taşımacılığının tercih edildiği görülmektedir. Zira deniz taşımacılığı her zaman kara taşımacılığında daha az maliyetli idi ve denizden daha fazla yükü bir seferde nakletmek mümkündü.15.yy'ın başlangıcında genellikle Suriye yolculuğunda kullanılan Venedik gemilerinin 300-400 ton civarında kapasiteleri vardı.Daha güvenli olan badiresi az olan deniz taşımacılığının maliyeti kara nakliyesinin yirmide biriydi⁵.

Sardinya, Sicilya, Kıbrıs, Girit, Rados, ve diğer irili ufaklı adalar çok önemliydi. Zira bu adalar uzun deniz yolları boyunca zorunlu duraklar meydana getiriyor ve yolculuk için diğer yollara nisbeten daha sakın sular sunuyordu.Denizden gelen ticari yolların bir kısmı Kıbrıs'dan sonra Suriye'yle birleşiyordu⁶

Haçlı seferleri sırasında Suriye ile tanışan Avrupalı tüccarlar buradaki Haçlı prensliklerinin bir çok imtiyaz tanınmaları ile uzun süre bölge ile ticari irtibatlarını devam ettirmişlerdir⁷. Memluklar'ın Haçlılar'ı Suriye'den atmalarını sıradan bir siyasi hadise olarak değerlendirmemek gerekir. Venedik,Ceneviz ve diğer Avrupalı devletlerin haçlı seferlerine katılmasını da bu ticari perspektiften değerlendirmek lazımdır.Zira bu devletlerin imtiyazlarının devam etmesi için bu krallıkların hayatiyetinin devam etmesi gerekiyordu.

Yakındoğunun büyük bir bölümünün Türk Devletlerinin kontrolünde olmasının bu devletlere sağladığı ticari avantajı farkedemeyen İlhanlılar 13. ve14. asırda Memluklar'ı zayıf düşürebilmek amacıyla Basra körfesinde bir filo yaptırarak onları Hint denizinde tehdit etmek ve

4. Fernard Braudel,A.g.e.,s. 184,210

5. Carlo M. Cipolla: **Akdeniz dünyasında para,fiatlar ve Medeniyet** (Çev,Doç. Dr. Ali İhsan Karacan),İstanbul,1993,s.60-61

6. Fernard Braudel,A.g.e.s.88.

7. W.Heyd,A.g.e,s.226 v.d.;Şerafettin Turan,**Türkiye-İtalya ilişkileri**, İstanbul, 1990, s.76

ticaretlerine mani olmak istemişlerdir⁸. Zira Haçlılar'ın Suriye'deki son kalesi Akka'nın müslümanların eline geçmesiyle doğu ticaretinin güney yolu kapanmıştır⁹.

Bu durum karşısında zor durumda kalan Avrupalı devletler yeni yollar aramışlar ve nitekim Portekizliler Afrika'nın güneyinden Hindistan'a giden yeni bir deniz yolu keşfetmişlerdir¹⁰. Bu keşifle Mısır ve Suriye uzak doğu mallarının yeğane limanları olmaktan çıkmışlardır ama eski güzergahın önemi de büsbütün kaybolmamış, devam etmiştir¹¹. Bu son değişiklikler üzerine Akdeniz havalisindeki Türk devletleri ve Venedikliler, Süveyş kanalı fikrini ortaya atmışlarsa da bu çok uzun zaman sonra gerçekleşecektir¹².

Bu ticari ehemmiyetinin yanı sıra Suriye, dini, stratejik ve siyasi bir ehemmiyete de sahiptir.

Mısır'ın emniyet sübabı rolünü oynayan Suriye, aynı zamanda Anadolu'nun da tabii bir uzantısı durumundaydı. Anadolu'da Moğol istilasının ardından Osmanlı devletinin güçlü bir devlet olarak ortaya çıkması, Suriye ile Anadolu arasında sürekli bir çekişme ve tedirginliğin doğmasına neden olmuştur, Zira bu iki coğrafya birbiriyle sıkı bir şekilde irtibatlıdır. Timur'un Anadolu'ya sahip olabilmek için Suriye üzerine paravan bir sefer düzenlenmesi bunun en güzel örneğidir.

Buraya kadar verdiğimiz kısa malumatla Suriye'nin önemini ortaya koymaya çalıştık. Buna bir de Türkiye'deki çok sınırlı Memluk dönemi araştırmaları eklenirse araştırma konumuzun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Memluk tarihi, birçok bakir konuyu barındırmaktadır. Bu nedenle araştırmalara uzun süreli çalışma imkanı sunacak vaziyettedir.

8. Ömer Lütfü Barkan, **Şark Ticaret Yolları Hakkında Notlar**, İst. Üniv. İkt. Fak. Mcc .c.1. s.4, Temmuz, 1940, s.452

9. W. Heyd, **A.g.e.s.** 499

10. Ö.L. Barkan, **A.g.m.s.** 451;

11. F. Braudel, **A.g.e.s.** 7

12. Ö.L. Barkan, **A.g.m.s.** 453.

A-SURİYE'NİN COĞRAFYASI

Bir Akdeniz ülkesi olan Suriye coğrafi yeri itibariyle münbit hilal ülkeleri içinde kendine has bir özellik taşır. Suriye, Orta Doğu'nun "Doğu=levant" adı verilen yağışlı bölgesinin bir parçasıdır. Öte yandan Entilübnanlar'ın doğusunda Dicle'ye kadar uzanır ve doğu kısımları ile Mezopotamya (Cezire)nin bir parçasıdır. Nihayet güneydoğu kısımları ile İç Arabistan plato ve çöllерinin bir devamıdır. Görüldüğü gibi Suriye Morfoloji ve iklim bakımından Arap Orta Doğu'sunun birbirinden farklı başlıca bölgeleri arasında bir intikal sahası meydana getirir.

Genel olarak Suriye'yi, Batı Suriye ve Doğu Suriye diye iki bölgeye ayırmak mümkündür.

Batı Suriye, Akdeniz kıyıları, bu kıyıların hemen ardından ona paralel uzanan dağlar ve bu dağlar ve bu dağlar arasındaki bölümlerden müteşekkildir¹³.

Akdeniz'in doğu kıyılarında yer alan Batı Suriye'nin kıyı şeridi kuzey güney doğrultusunda uzanan dağlar, Suriye çölünün kuzey ucu, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda bir yay içinde yer alan, Fırat'ın ötesinde uzanan Cezire'yi, Asi ırmağının vadisini Halep dolaylarındaki kırları ve güneyde, kentlerin ve köylerin çevrelediği vahaları kapsayan su kaynakları bakımından zengin bir kaç alan ile denizden yavaş yavaş Ensariye dağlarına doğru yükselen zemin arasında kalan dar ovanın oluşur. ılıman iklimli ve bol yağışlı bu bölge, meyve ve sebze yetiştirmeye son derece elverişlidir. Dağlık kesim ortada Asi ırmağının geçtiği el-Gab çöküntüsünü iki yandan sınırlayan iki sıradağdan oluşmuştur. Lübnan dağlarının uzantısı olan Anti-Lübnan'daki büyük dağ köyleri oluşmamış, yerleşme yerleri ender tarım alanlarına uyarak dağılmıştır. Bununla beraber ılıman Akdeniz iklimi sayesinde nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir. Çok eski çağlarda Suriye dağlarını kaplayan geniş Sedir ağaçları ormanları, değerli kerestesinin gemi ve ev yapılması için kullanılması sonucunda günümüzde ortadan kalkmışlardır. Yer yer göze çarpan çam, Selvi, fıstık çamı ve okaliptus kümeleri, eski görkemli ormanların kalıntılarıdır.

13- Sami Öngör; **Orta Doğu**, Ankara, 1965 s.210-211; Kolağsı Kadri; (Toptaşı Rüşdiye-i askeriyesi Coğrafya Muallimi), **Asya ve Afrika, Amerika ve Okyanusya** İstanbul, 1327 s.22-24;

Çöl alanları orta yükseklikte ovalardan oluşur ve Fırat ırmağına doğru yavaş yavaş alçalırlar.Bu ıssız çevrede yaklaşık olarak yay biçiminde dizilmiş volkanik yapıları tek tek kütleler yükselir¹⁴.

Doğu Suriye'de ise; Akdeniz'e paralel dağları aştıktan sonra Doğu Suriye Platosuna girilir.Genel olarak doğuya doğru eğilimli olmakla beraber, monoton bir görünüşte olmayan Suriye platosu vardır.Yeryer çeşitli yönlerde uzanan dağ sıraları, münferit tepe ve arızalar yer alır.

Doğu Suriye'nin Anadolu'ya komşu olan bölgeler Anadolu'nun su kaynaklarından istifade eder. Bunların en önemlileri Fırat ve onun kolları olan Habur ve Belih'tir¹⁵.

Ovalık alan içinde Asi, Fırat, Habur gibi ırmakların geçtiği ara kesim değişik tabii bölgelerden meydana gelir. Suriye ekonomisinin can damarını oluşturan bu bölgeler daha geniş olan Münbit Hilal'in parçalarıdır.

Münbit Hilal, Ürdün ovalarından Toros dağlarının eteklerine, Mezopotamya üstünden Basra körfezine kadar uzanan yay biçimli geniş bir alanı kaplar.Bu tabii bölgelerin en doğusundaki Cezire bölgesi, verimli Mezopotamya topraklarının kuzeyindeki son uzantısıdır.Fırat ve Habur ırmakları arasında kalan bu kesim bir bölümü tarıma bir bölümü hala otlaklara ayrılmış bir ovadır¹⁶.

Özellikle İslam fethinden sonra Bilad-ı Şam olarak adlandırılan Suriye bölgesi topraklarının verimliliği nedeniyle çok eskiden beri Bedevileri cezbetmiş ve bunlar zaman zaman buraya sızma imkanı dahi bulmuşlardır.Bu Bedevilerin yanı sıra 5.yy'da süren Kelb, Lahm ve Cüzamoğulları Suriye kültür ve dinini benemsemişlerdir.Ayrıca kendilerinin de Süryani olarak kabul etmişlerdir.

Suriye'nin batısında Akdeniz, doğusunda ise çöl ikliminin tesirleri görülmektedir.Ülkenin batısında Akdeniz'in etkisiyle yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçmektedir.Akdeniz kıyılarından içeriye doğru gidildikçe kış sıcaklıkları düşer, yaz sıcaklıkları ise artar .Bazen yazları Arabistan çöllerinden esen Hamsin rüzgarları 40 derece sıcaklıktaki bir havayı içeri doğru taşır ve bu sıcaklıktan dolayı bazen herşey kurumaktadır.Lubnan ve Anti-Lübnan dağları yüksekliklerinden

14- Necdet Öztürk, Suriye, **DGBİT**, İstanbul, 1990 s.390-391; Sami Öngör, A.g.e, s.210-213,;Kolağası Kadri, A.g.e, s.22-24

15- Sami Öngör, A.g.e. s.214-216 ; Kolağası Kadri,A.g.e., s.22-24

16- Necdet Öztürk,A.g.e. s.391

dolayı bol yağış almaktadır. Dağların yüksek kısımları kışlar karlarla kaplıdır. Doğudaki çöl bölgeleri ise yağışlar 20 santimetreden daha aşağıya düşer¹⁷ Suriye'nin en önemli ve büyük yerleşme merkezi Dımaşk (Şam) Akdeniz seviyesinden 700 m.yüksekliktedir ve Suriye Arap çölünün kenarındadır. Barada suyunun Dımaşk ve çevresine sağladığı verim ve hayatın yanısıra, şehrin öneminin bir diğer yönü de Suriye'nin içinden geçen kuzey güney yolu üzerindedir¹⁸.

Şam (Dımaşk) adı müslümanlar arasında bütün Suriye'yi şamil bir ad olarak kullanılmıştır.

Suriye'nin hemen kuzeyinde Anadolu bulunur. Şemsettin Sami kuzey hududunun itibari olduğunu söyler ki bu yöreye hakim devletin siyasi sınırı, ne kadar kuzeye giderse oralar da Şam'a dahil edilebilir.

Şam önceleri Şam, Filistin ve Fenike diye 3 kısım itibar edilirken Haleb'in gelişmesi ile Haleb, Dımaşk ve Filistin diye ayrıldı. Türkiye Selçukluları devrinde Şam, Anadolu'nun güney kısımları demektir. Böyle demekle daha güneyi için de hak iddia edilebiliyordu¹⁹.

Ebu'l-Fıda Şam'ı şu kısımlara ayırıyor; Dımaşk, Halep, Menbic, Hısn-ı Mansur, Malatya, Tarsus, Adana, Ayas, Ayn Zarba, Antakya, Ayntab.

Suriye'nin Şamdan başka diğer önemli şehirleri ise, Haleb, Hama, Humus, Gazze, Baalbek, Tarabulus v.d.olarak sayılabilir.

B-SURİYE'NİN STRATEJİK VE TİCARİ ÖNEMİ

Suriye ilk çağlardan bugüne önemli stratejik ve ticari öneme sahiptir. Bir Akdeniz devleti olması bu önemi daha da arttırmıştır. Biraz sonra da değineceğimiz gibi burada çeşitli güzergah ve yollar vardır. Akdeniz'deki adaların da Suriye açısından önemi vardır. Zira Kıbrıs, Rodos ve Akdeniz'in diğer adaları doğrudan Suriye'nin bir bölümü Akdeniz'de deniz yoluyla devam eder

Suriye'nin en önemli ve büyük yerleşme merkezi olan Dımaşk (Şam), Suriye içinden geçen Kuzey-Güney yolu üzerindedir.

Bunun yanısıra çevresinin aşırı zenginliği sayesinde Kuzey Suriye, el-Cezire, Arabistan ile Akdeniz ve Mısır arasındaki ticari münakeleyi hem kuzey ve hem de güneyde bulunan yolların birleştiği yerden çekip

17. Nureddin Seekin, *Devletler Coğrafyası*, İstanbul, 1960, s.22

18. Coşkun Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği (Tog-Teginliler)* İstanbul 1985 s.1-2

19. Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Ankara 1988, s.25

kendinde birleştirmiştir. Bu Dımaşk'ın ticaret ve endüstrisinin gelişmesine sebep olduğu gibi, nüfusunun artmasını da sağlamıştır²⁰. Görüldüğü üzere Suriye'deki şehirlerin iktisadi ve demografik yönden gelişme ve büyümeleri ticaret yollarının bu şehirlere sağladığı avantajlarla orantılı olmuştur. Bu durum bütün tarihi çağlarda geçerliliğini korumuştur.

Mısır, Suriye, Irak müslüman tüccar kabileleriyle Ceneviz ve Venedik Hristiyan tüccarlarının büyük kervanları her taraftan Anadoluya gelirlerdi. Bunlar ya burada mallarını devrederler veya icab eden yönlere giderlerdi.

Karadeniz yolu, Anadolu, Suriye, Irak ve hatta bu son iki kıta tüccarları vasıtasıyla güney Arabistan ve bihassa Kırım, Rus, Kafkas ve Kıpçak memleketlerine sevke vasıta idi²¹.

Suriye'de yerleşim birimleri arasındaki yollar ticaret, haberleşme ve ulaşım bakımından büyük öneme haizdi. Suriye'deki bu yolları ve ulaşım yönlerini şöyle belirtebiliriz.

Dımaşk yolu: Gazze-Cinin²² : Beyt-i Daris-Katraludd-Evca-Tire-Cinin²³

Dımaşk'a gitmek isteyen birisi Cinin-Zer'in Beysan Mecami Erbed Tafes Cami- Sanameyn Gebagib- Küsve Dımaşk istikametini izlerdi.

Safed Yolu: Cinin'den başlar Tibnin Hittin Şuayb (A.S) Kabri ve nihayet Safed'e ulaşır. Bir diğer yol ise Dımaşk-Bedicül-Fulus Eraynibe Leğran Safed

Haleb Yolu: Dımaşk-Han-ı Lacine-Kusayr-Han-ı Arus-Kastal-Kara-Bericu'l-Ataş-Gasvele-Sumnin-Hums-Resten-Hama-Letmin-Tarabulus-Maarre Enkarata-Kinnesrin Haleb.

Rahba Yolu: Cüleycile-Mesna-Karyeteyn-Hasir-Beyza-Tedmür-Erek-Suhne-Kubakib-Kevasil-Rahba²⁴.

Tarabulus Yolu: Gasule-(Kasab-Kades) Akmar-Şe'ra Arka-Tarabulus

20- Coşkun Alptekin, A.g.e. 185

21- İsmail Hakkı, 13.ve 14.asırlarda Anadolu'da ticaret.Ülkü Dergisi, c.1,S.1,1933,s.40

22- Bu yol aynı zamanda posta yoludur.

23- Safed civarındadır.

24- Bu sınırlar aynı zamanda Rahba'nın sınırlarıdır.

Caber ve Civarı Yolu: Hims-Selemiyeye-Boğaydid-Suriya-Has-Caber (Ayn-ı Bezal)-Sehlan-Habur-Re'su'l-Ayn

Misyaf Yolu: Hims-Misyaf

Beyrut Yolu: Dımaşk-Miskun-Zübdan- Husayn-Beyrut

Sayda Yolu: Dımaşk-Han-ı Mislun-Ceziret-i Sayda-Kerek Nuh-Ba'lebek

Ba'lebek'ten Hums'a gitmek isteyen biri Kasab'a yönelir. Oradan Gasule-Şemseyn yoluyla Hımsa ulaşır.

Kerek Yolu²⁵: Dımaşk-Aks-Tefes-Kaniyye-Burcu'l-Ebyed-Husban-Dibac-Ekriyye-Kerek

Ezriat Yolu: Tefes'ten başlar Ezriat'a ulaşır.

Bire Yolu: Haleb-Bab-Sacur-Kelnas-Bire

Behisni ve Civarı Yolu: Haleb-Samuka-Sanedra-Beytu'l-Far-Ayntab-Behisni. Buradan Kayseri'ye kadar ulaşır. Buradan Darende yönüne giden bir kol da vardır.

Kal'atül-Müslümin ve Civarına Giden Yol: Ayntab-Kal'atül-Müslümin-Cisr-i Hacer (Taşköprü)-Kahta

Ayas Yolu: Haleb-Erhab-Tizin-Yağra-Bağras²⁶ Bayas-Ayas

Caber Yolu: Haleb-Cebbul-Balis-Ca'ber

Lazkiyye Yolu: Tarabulus-Markiyye-Bilinyas-Lazkiyye-Sihyevn-Balatus-Kehf-Kudmus-Hevabi-Rusafe-Misyaf

Şam'a bağlı kuzeydeki niyabetleri de şöyle sıralamak mümkün. Kal'atü'l Müslümin (Kalatir Rum) Kahta, Gerger, Behisni, Ayntab, Ravendan, Derbesak, Bağras, Kusayr, Şuğre ve Bekas, Şey zer niyabetleri

27

Patrik Sael, Suriye'nin coğrafi ve stratejik konumuna "Suriye üzerinde doğrudan bir hakimiyete sahip olmadıkça hiç kimse ortadoğuyu kontrolü altında tutamaz" diyerek işaret etmektedir ²⁸

25- Bu yol Gazzeden Dımaşk'a giden anayoldur.

26- Burası Ermeni Memleketinin sınırındır.

27- Kalkaşandi, **Subhu'l-A'şa**, C. 4, Beyrut, 1987.s. 424-430; Kalkaşandi **A.g.e.**, s. 232-234

28- Ö. Faruk Abdullah (Çev: Hasan Basri), **Suriye Dosyası** İstanbul, 1992. s. 21; Ö. Osman Umar, **Modern Suriye Devletinin Doğuşu**, Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi, s. 2.

C-1250 YILINA KADAR SURIYE 1- İSLAM ÖNCESİ DÖNEM

Ön Asya'nın Mezopotamya sınırlarından Akdeniz ve Süveyş kanalına kadar uzayan parçasına eski Mısırlılar "Retenu" adını vermişlerdir. Bu ad Tevrat'a Lotanu şeklinde girmiştir. Bugün Suriye Filistin ve Sina denilen bu parça kuzeyde Anadolu, doğuda Mezopotamya, güneyde Arap yarımadası, güneybatıda Süveyş kanalı, batıda ise Akdeniz'le çevrilidir ²⁹

Babiller tarafından üretilen Suri () kelimesinden türemiş olan "SURIYE" ismi M.Ö. 3000 yılında doğuda Medya dağlarıyla, batıda Toros dağlarıyla güneyde Babil memleketiyle, kuzeyde Ermenistan ile sınırlı bir araziye sahiptir. Zamanla bu ünvan şimdiki bölgeye verilir olmuştur³⁰ Suriye ismi Hz. İbrahim'in Sülalesinden gelen Dadan oğlu Asur veya Asuri'dten gelmektedir ³¹

Suriye'nin insanlar tarafından ne zaman iskan edildiğini belirlemek zordur. Ancak jeologlar buranın ancak 4. devirde iskana elverişli hale geldiğini belirtirler. Arkeolojik araştırmalar Sina kayalıklarına kadar uzayan bölgede paleolitik insanın yaşamış olduğunu belirtecek buluntular vermiştir.

Suriye ve Filistin'in ilk insanlarını teşkil eden Negroidler'le Hamiler denilen Şamitler'in kaynaşmasından dolikasefal Akdeniz tipi doğmuştur. Neolitik dönemde Kharular'ın buraya geldiği sanılmaktadır.

Suriye'de Samilerden önce Sami olmayan bir halkın yaşadığı yer adlarından anlaşılmaktadır.

Suriye hep Mezopotamya'da kurulan devletlerle Nil boyunda teşekkül etmiş hükümetlerin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle Mezopotamya ve Mısır medeniyetleri Suriye'de erken yayılmıştır.

M.Ö. 2500 senelerinde Suriye'de Samiler görülmüştür. Daha önce Amurruların veya Kenanilerin geldiği şeklindeki bilgiler henüz kesinlik arz etmemektedir ³²

29- M. Şemşettin Günlaltay, **Yakın Şark**, C. 3, ANkara, 1987, s. 1-4

30- Refik Nemimi-Mehmet Behçet, **Beyrut Vilayeti** 1333, s. 68

31- Mehmet Çelik, **Süryani Kilisesi Tarihi I**, İstanbul 1987 334

32- M. Şemşettin Günlaltay, **A.g.e.** 12. 13. 17 19, 22, 35,42, 45 Kalkaşandi Subhu'l A'şa C. 3 s. 285-289 Şemşettin Günlaltay, **Yakın Şark Elam ve Mezopotamya**, s. 332

M.Ö.3.binde önceleri Akadlar hüküm sürmüştür³³. Akadlar'dan sonra hep Mısır firavunlarının dikkatini çekmiş olan Suriye, Firavunların idaresinde de kalmıştır³⁴. Firavunlar; güçlü zamanlarında, Suriye'yi tabii yayılma sahaları olarak görmelerine rağmen Mısırlı yani Hami nüfusu buraya iskan edememişlerdir. Bölge 5 asır Mısır hakimiyetinde kalmıştır³⁵.

Mısır Firavunları'ndan sonra Suriye'de Asurlular'ın hüküm sürdüklerini görüyoruz.Asur hakimiyeti M.Ö.8.yy'a rastlamaktadır³⁶.

M.Ö 7. asırda Suriye'de Babil hakimiyeti görülmektedir. Bu konuyla ilgili belgelere de rastlanmıştır³⁷. M.Ö. 6. y.y. da ise Gerekler bölgeye hakim olmuşlardır³⁸.

M.Ö. 2. binde Anadolu Hattileri'nin büyük krallarından I Murşil'in Kuzey Suriye üzerinden Mezopotamya'ya sarktığını görüyoruz Hattilerin küçük Asya'da kurdukları devlet bir aralık, Orta Anadolu ve Kuzey Suriye'de yaşayan türlü kavimleri bir otorite altında toplamıştır.Yine I. bin başlarında Hattiler'in Kuzey Suriye'de bir prenslik kurdukları müşahade edilmektedir³⁹.

Hattiler'in Suriye hakimiyeti sırasında Oront, Nazara ve Şeria ırmakları vadisinde ve merkezinde ise Hurri-Mittani hakimiyeti vardır.Bunlara daha sonra Pulestiyular, İbraniler, Aramiler, Nebatiler, Mabatiler gibi gruplar da katılmıştır⁴⁰.

Hitit hakimiyeti sırasında Suriye bir türlü istikrara kavuşamamış bu nedenle buraya sık sık Hitit seferleri olmuştur⁴¹.

Hititler, Suriye'yi Mısır'ın değil, kendi hakimiyet sahalarından addetmişler, ancak onlarda buraya Ari ırk iskan edememişler, Arabistan gibi Suriye'ye de Samiler yerleşmişlerdir⁴².

33- M.Şemşettin Günaltay, **A.g.e.** c.4, s.1

34- Firuzan Kinal, **Hitit Devletleri için Kuzey Suriye'nin önemi**, Atatürk Konferansları, 4, (1970) Ankara, 1971 s.5.

35- Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanlar**.c. 3,Ankara, 1990, s. 47 R. Nemimi-M. Behçet, **A.g.e.** s 69

36- F. Kinal,**A.g.m.**s.5.; Y.Öztuna. **A.g.e.** s. 47

37- M. Şemşettin Günaltay, **A.g.e.**, 4, s.1.; Coşkun Alptekin,**A.g.e.**, s.2

38- Coşkun Alptekin; **A.g.e.** s.2

39- M. Şemşettin Günaltay, **A.g.e.** s.2

40- M. Şemşettin Günaltay, **A.g.e.** c.3,s.72-73

41- F.Kinal,**A.g.m.** s.11; Kalkaşandi, **Subhu'l-Aşa**; 3, s.285-289 Server Tanilli,**Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**,İst.1991, s.128-129; Ö.Osman Umar, **A.g.e.**, s.5-6

42- Kalkaşandi, **Subhu'l-A'şa** 3, s. 285-289;Y.Öztuna, **A.g.e.** s.48.

Ege göçleri sırasında önemini korumuş olan Suriye'ye Urartular da inmek istemişler ancak Asurlular buna izin vermemişlerdir⁴³.

M.Ö 14.yy'da Aramilerin Suriye'nin doğu sınırlarında görünmeye başladıklarını görüyoruz.M.Ö.11.yy'da ise Hama ve Şam'da birer Arami prensliği kurulmuştur. Bu prenslikler arasında mücadelelerin başladığı dönemlerde Asurlular bütün Ön Asya için bir tehlike olarak belirmeye başlamışlardır.Uzun mücadelelerden sonra 738'de Asurlular Suriye'deki duruma hakim olmuşlardır .Bu dönemlerde Fenikeliler'in bölgede özellikle ticarete elverişli yerlere yerleştiklerini görüyoruz. Önceleri Asurlular'ın tabiiyetinde olan Fenikeliler, Medler ile Babiller'in birlikte Asur devletini yıkması ile Fenikeliler Mısır'ın tabiiyetine girmiş, ancak bu da uzun sürmemiş, Babiller hemen bu dönemde Suriye'de Asurlular'ın yerini alarak Fenikeliler'i tabiiyetlerine almışlardır.

Babiller'in inhitata uğraması onların yerini İranlılar almışlardır. Ardından da Makedonyalılar bölgeye hakim olmuş, İskender'in ölümüyle başlayan iç mücadele ve parçalanma sırasında Romalılar, Suriye ve Filistin'e hakim olmuşlardır⁴⁴. M.Ö.1.yy'a rastlayan Roma hakimiyeti döneminde Romalılar Suriye'yi bir Roma Eyaleti haline getirdi. M.S. II.yy'ın başında Hadrianus devrinde eyalet merkezi olan Dımaşk 222 yılından sonra Alexander Severus tarafından imparator eyaleti yapılmıştır⁴⁵.

Roma imparatorluğu döneminde Suriye'de Roma imparatorluğuna karşı genel bir nefret uyanması bölgenin sık sık istila edilmesine neden olmuştur.

64 tarihinden itibaren Suriye Roma'dan gönderilen Prokonsüller tarafından idare edilmiştir.Roma imparatoru Augustus devrinde idare imparator vekillerine verilmiştir⁴⁶.

6.yy'da İran harpleri sonunda, Zeytinliği, canlılığı ve kültürüyle tanınan Suriye ,harap oldu. 612 yılında II.Hüsrev'e ait kuvvetler

43- F.Kınal, **A.g.m.** s.13; Kalkaşandi, **Subhu'l-A'şa.** c.3. s.285-289; E.memiş-N.Köstüklü, En eski çağlardan günümüze Orta Doğu Anadolu ilişkileri, **T.D.A.D.** s.89, Ankara, 1994 s.122-123

44- M.Şemsettin GÜnaltay, **Ag.e.** c.3, s.146-195

45- Coşkun Alptekin; **A.g.e.** s.2; Nazif Öztürk, Suriye, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 56.Ekim 1988

46- Şemsettin Günaltay, **Yakınşark** c.4 s.109-155 ; Yılmaz Öztuna, **A.g.e.** s.48; Taberi, Suriye'de hüküm süren Roma hükümdarları ile ilgili bir liste vermektedir. Geniş bilgi için bkz.Taberi, **Milletler ve hükümdarlar Tarihi**, c.3,İstanbul, 1991s.883-884

Dımaşk'ı işgal ettiler. Fakat İran hükümdarı II.Hüsrev'in 627 yılında ölmesiyle İranlılar Suriye'yi terketmişler ve bunu takip eden yıllarda Heraklius Suriye'ye hakim olmuştur⁴⁷

Suriye'nin insanlar tarafından iskan edilmesi hususuna gelince; Tarihin ilk zamanlarından beri bilinen Suriyeliler, Sami ırkına mensup olup bir kaç şubeye ayrılmış olan dilleri Arapça'nın etrafında dolmuş durmuştur. Eski Babil harabelerinde sonradan keşfedilen kitaplara göre Keldani melikleri tarihin en eski zamanlarında Suriye'ye bir kaç kez hücum ederek ilkel ve vahşi bir halde yaşayan milletini itaatlerine almışlar, ancak güçleri sarsıldığında Irak ve Acem körfezi sahilinde yaşayan Arami ve Ken'aniler Suriye'ye saldırarak önce kuzeyini sonra da sahillerini işgal etmişlerdir. M.Ö 2. asırda meydana gelen bu olaylarda aşiretler daha ziyade Suriye'nin sahil kısımlarını aşiretler daha ziyade yani Finikya kısmını işgal etmişlerdir⁴⁸.

Rivayetlere göre Suriye ve Filistin'in sükunet bilmeyen komşuları olan bedeviler şarap ve ekmek memleketi olan Suriye'nin verimliliğiyle cezbolmuştur. Bunlar bazen bütün kabileler bazen de küçük zümreler halinde çölün sınırında bulunan araziye sızmak imkanını bulmuşlardır. Bu bedevi unsur M.S.II.asırdan itibaren burada Hums, Palmyra ve Petra'da hükümdarlıklar kurmuş ve kısa bir sürede Suriye dilini ve medeniyetini benimsemişlerdir. M.S. 5. asırda Gassani emirleri Suriye Lime'sinin korunmasını üstlenmişlerdir. Bunlar kısa bir zamanda Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. M.S. 6.asırda Suriye-Arabistan sınırlarında göçebe hayatı süren Beni Kalb, Beni Lahm ve Beni Cüzam da aynı şekilde hareket etmiştir⁴⁹.

İlk çağlarda Suriye'ye Kenani hücumları da olmuştur. Arabistan cihetini mesken tutan Fenikeliler gelen göçlerin esas kısmını oluşturmuştur. İncil'e göre Ken'ani (Umuriler)'den maksat eski tarihlerde Akdeniz'le Şer'a vadisi arasındaki bögeyi iskan eden kabilelerdir.

Daha sonra İbrani göçü olmuş, İbranilerden sonra da Aramiler Lübnan ve Şamın kuzey taraflarını iskan etmişleridir.

47- Coşkun Alptekin, A.g.e. s.2

48- Eski Mısırlılar buraya hurma ağacı manasında "Finikes" kelimesinden türeyen "Ponya" Yunanlılar bu kelimeyi bozarak "Finikye" demişlerdir. Herhalde bu tarihlerde Suriye sahilinde külliyyatı miktarda hurma ağacı vardı. Bak R.Nemimi-M.Behçet, A.g.e. s.69;

49- R.Nemimi-M.Behçet, A.g.e. s.69; İ. A. Suriye maddesi c.11 s.51

En eski kayıtlara göre bu bölgedeki genel Yahudi nüfusu 160 bin tahmin olunmaktadır⁵⁰. Ancak bu sayının Yahudiler'in maruz kaldığı baskılardan sonra daha da azaldığı düşünebilir.

Her zaman Anadolu'nun tabii bir uzantısı durumunda olan ve M.Ö. II.binde kurulan mezopotomya ve Mısır medeniyetlerinin istilasına uğramış olan kendine has bir medeniyet kuramamıştır.Bu nedenle Suriye'de tarihi coğrafi ve kültürel yönlerden bir bütünlük bulmak oldukça zordur.

İlkçağda Suriye topraklarında en yaygın hayat tarzı göçebeliktir. Hititler'in de güneye doğru güç kazanmaları bölge halkını huzursuz etmiştir. Bölgedeki güç çıkarlarından rahatsız olan halk, rahat ve huzuru göçebelikte aramış,böylece tarih boyunca bölgede kalıcı bir medeniyet oluşturamamıştır.

Daha sonraki dönemlerde Suriye'de Hıristiyanlık ve sayısız parçalara bölünen mezhepler nedeni ile her vilayet ayrı bir derebeylik, her derebeylik de ayrı bir inanç dünyası oluşturmuştur⁵¹.

İslam öncesi Suriye'de Dımaşk ve çevresinde hüküm süren Gassaniler 613'te Sasaniler tarafından yıkılmıştır. 628'de bölge Bizanslılar'ın hakimiyetine geçmiştir⁵².

2-İSLAMİ DÖNEM

Hız.Ebu Bekir devrinde, Hz.Peygamberin hayatının son anlarında hazırlanmış olan üsame b-Zeyd komutasındaki ordu harekete geçmiştir. Bu sırada faaliyet 3 koldan gösterilmiş, Amr b.As, Yezid b. Ebi Sufyan ve Şurahbil b.Hasene,Halid b.Velid, Ebu Ubeyde b.Cerrah, Suriye'nin güney ve güneydoğu bölgelerinde faaliyet göstermişlerdir⁵³.

Hız.Ebu Bekir'den sonra Hz.Ömer döneminde Suriye'nin fethine önem verilmiştir. Hz. Ömer devrinde Halid b.Velid Suriye'ye

50. R.Nemimi-M.Behçet,A.g.e. s.70

51. Yavuz Selim Turganoğlu., Suriye, **BTTD.** s.8Ekim,1985 s.63;Necdet Öztürk,Suriye

DGBİT,s.387; Nazif Öztürk. **A.g.m.**s.2.

52. P.K.Hitti, **İslam Tarihi**, İstanbul 1989 s.113-115 H.İ.Hasan, **İslam Tarihi**, c.1, İstanbul 1987, s.62-63; Neşet Çağatay, **İslam Dönemine Dek Arap Tarihi**,Ankara,1989.s.65

53. Belazuri, Suriye'ye gönderilen kuvvetlerin sayısını 24.000 olarak kaydetmektedir.Belazuri,**Futuhul-Buldan**,Ankara,1987.s. 157.;P.K.Hitti. **A.g.e.** c.1. s.224-225;**DGBİT**,c.2.s. 53-55; H.İ.Hasan, **A.g.e.** c.1. s.289. C.Alptekin, **Dımaşk Atabeğliği**, İstanbul, 1985 s.2.

gönderilmiş ve 634 yılında Ecnadeyn'de yapılan savaşta Bizans ordusu yenilgiye uğratılmış, böylece Suriye kapıları müslümanlara açılmıştır. Bu sırada Kudüs'te feth edilmiş, Hz.Ömer bizzat Kudüs'e gelerek Suriye'nin teşkilatlanması konusuna bizzat nezaret etmiş ve bölgede İslamiyet hızla yayılmaya başlanmıştır.Böge bu dönemde haraca bağlanmıştır⁵⁴.

Hz.Osman'ın hilafeti sırasında 639 yılında Yezid b.Ebu Süfyan'ınSuriye valiliğinde iken ölmesi üzerine yerine kardeşi Muaviye geçti. Muaviye zamanında (651/652) senesinde bütün Suriye birleştirildi. Muaviye, Suriye valiliği sırasında kendisine sağlam bir mevki oluşturdu⁵⁵. Muaviye'nin, Suriye valiliği Hz. Ali onu azletmek isteyince arada mücadele başlamıştır. Bu mücadeleler sırasında Suriyeliler, Muaviyel'nin tarafını tutmuşlardır.

Hz.Ali ile Muaviye arasındaki neticesiz mücadelelerin ardından Hz.Ali'nin vefatı Muaviye'ye rahat bir nefes aldırılmıştır.Muaviye, devletin idare merkezini Dımaşk'a nakletmiştir. Böylece Emeviler'in devlet merkezi Suriye'ye kaymıştır.Bu dönemde Suriyeliler devletin ileri kademelerinde ilk sırayı almışlardır⁵⁶.

Emeviler döneminde Suriye çok gelişmiş, gerek kıyı ve gerekse iç bölgelerdeki şehirler hareketli birer ticaret merkezi haline gelmiştir⁵⁷.

Suriye, Emeviler zamanında olduğu kadar hiçbir devirde cihan tarihinin merkezi haline gelmemiştir. Ancak Emeviler'in burayı fazla imar etmedikleri anlaşılmaktadır⁵⁸.

750 tarihinde Horasan'da başlayan ve Emeviler'i yıkıp Abbasileri hükümran kılan ihtilal'in ardından Abbasi hakimiyetine giren Suriye eski önemini kaybetmiştir. Artık geniş bir devletin merkezi olmaktan çıkmış, sadece eski idare altında tutulan bir eyalet olmuştur. Hilafetin merkezi Suriye'den Fırat kenarındaki Bağdad'a naklolunmuştur. Bu dönemde

54. Ekrem Ziya Umeri, **Medine Toplumu**, İstanbul.1992. s.270; Şibli Numani,**Bütün yönleriyle Hz.Ömer**,İ stanbul,1986 s.195-251; Selim Yavuz Turganoğlu, **A.g.e.** s.63; İ.M.Rana, **Hz.Ömer Döneminde ekonomik Yapı**,İstanbul 1985. R.Nemimi-M.Behçet, **A.g.e.** s.76; Necdet Öztürk, **DGBİT**, s.387-388;İ.A.Şam mad. c.11, s.299.300; İbnü'l-Esir,**El-Kami'l- Fi't-Tarih** c.2 İstanbul, 1985, s.373

55. İ.A.Şam mad. s.300

56. İ.A.Suriye mad.s. 52-53; Robert Mantran, **İslam'ın Yayılış Tarihi**, Ankara 1981 s.90; Bahriye Üçok, **Emeviler-Abbasiler**, Ankara, 1983 s.47-51

57. Necdet Öztürk,**DGBİT**; s.388, Selim Yavuz Turganoğlu, **A.g.m.** s.63 Bahriye Üçoklar,**Emeviler-Abbasiler**, Ankara,1983 s.47-51

58. İ.A Şam s.300;R Nemimi-M.Behçet.**A.g.e.** s.76

Suriyeliler düşmanlığını devamlı surette hissettikleri bir iktidarın baskısı altında yaşamışlardır. Bağdad halifeleri Suriye ile sadece mali yükleri ağırlaştırmak yolu ile .bağlılığını daha iyi hissettirmek için ilgilenmişlerdir⁵⁹. Abbasiler döneminde sadece Bizans'a karşı yapılacak akınlar için Suriye'de müstahkem mevkiiler kurulmuştur⁶⁰.

Abbasiler devrinde Fatimi orduları 969 yılında Filistin'i ardından da Suriye'yi kayda değer bir mukavemetle karşılaşmadan ele geçirmişleridir. Fatimiler'in bölgede doğrudan doğruya hakimiyetleri ancak askerlerin bölgeyi fiili işgal altında bulundurdıkları zamana münhasır kalmıştır. Askerler çekilir çekilmez mahalli emirler, Kahire'deki hükümdarlar ile bağlarını koparmamakla beraber canlarının istediği gibi davranmışlardır. Bizans imparatoru Nikophoros Phakos (963-969) mevcut karışıklıklardan faydalanarak Kuzey Suriye'yi zaptetmiş, onun halefleri başarılı bir şekilde Asi ırmağı vadisi ve Fenike sahiline kadar gelmişlerdir. Bizanslılar bu işgalleriyle, haraca bağladıkları Halep emirliği dışında, bütün Suriye'yi ihtiva eden Antakya temasını bir yüzyıldan fazla muhafaza ettiler⁶¹.

Emevi ve Abbasiler'den sonra bütünlüğü bozulan Suriye dirlik ve düzeni ancak Türk idaresinde bulacaktır⁶².

3-TÜRK DÖNEMİ

Türkler'in Suriye ile olan irtibatları Abbasiler dönemine kadar gitmektedir. Abbasiler devrinde Şam ve Mısır'a Türk vali tayin edildiğini görüyoruz. Mu'tasım devrinde Şam ve Mısır'a tayin edilen ilk Türk vali Eşnas el-Türki'dir. Bu şahıstan sonra İtah el-Türki, Büyük Boğa, Feth b. Hakan'dan sonra Yezid b. Abdullah el-Türki, Müzahim b. Hakan, Ahmet b. Müzahim Şam valisi olmuştur. Ondan sonra da, 868'de Urhuz b. Uluğ Tarhanve Bayıkbay Şam ve Mısır'da valilik yapmıştır⁶³. Abbasiler'in askeri gücünü oluşturan Türkler'in Suriye'ye vali olarak atanması Abbasiler'in Suriye'ye karşı izlediği politikaya da uygun

59. Necdet Öztürk, A. g. e, s. 388

60. İ. A. Suriye, mad. s. 55; Ö. Osman Umar, A. g. e, s. 8-9

61. Necdet Öztürk, DGBİT, s. 388; İ. A. Şam Mad. s. 303.

62. Nafiz Öztürk, A. ge, s. 2, Yavuz Selim Turganoğlu, A. g. m, s. 63; İ. A. Suriye Mad. s. 53; İsmail Yiğit, İslam Tarihi, C. 7, İstanbul 1991, s. 10-14; O. Osman Umar, A. g. e. s. 11

63. Ramazan Şeşen; Selçuklular'dan önce Şam diyarında Türkler'in rolü, Türk Dünyası Araştırmaları s. 65, 1990, s. 142-143 ; İ. A. Suriye Mad. s. 52-57

düşmektedir. Ayrıca buranın Bizans'a yakın olmasının atamalarda önemli rol oynadığı akla gelmektedir.

878 tarihiden sonra Mısır valiliğine tayin edilen Ahmed b. Tolun, Suriye'ye hakim olmuştur. Tolunoğulları'nın karşısına 902 yılında Karmatiler çıkmış, ancak İbn Tolun'un memlûkü Bedr, Karmatileri yenmiştir. 905 yılında Tolunoğulları son bulunca Abbasi halifeliği yeniden bölgeye hakim olmuştur. Bu seferde ihşidiler ortaya çıkıp bölgedeki Abbasi hakimiyetine son verip duruma hakim olmuşlardır. 969 yılında Fatimiler İhşidiler'e son verince, bölgedeki İç mücadelelerden faydalanan Bizans, Trablus-Şam ve Hıms'a kadar hakim olmuş ve bu hakimiyet 1020 yılına kadar sürmüştür.

Bunan sonra Selçuklular gelinceye kadar özellikle Halep ve civarı küçük hanedanların elinde kalmıştır.

Suriye'de Türk kültürünün yerleşmesi Emevi hükümdarı Abdülmelik zamanında yöreye Türk idarecilerin atanmasıyla başlamış, Abbasiler devrinde Türk asker ve kumandanlarının yanlarında eş ve çocuklarını da getirmeleri yörede tam bir Türk unsurunun oluşmasını sağlamıştır⁶⁴.

Selçuklu Türkleri'nin 1040 Dandanakan zaferinden sonra dalgalar halinde yurt tutmak üzere Ön Asya'ya girerek kendi hayat şartlarına uyan bölgeleri vatan edenmeye başladıklarını görüyoruz. Suriye'ye gelen Türk gruplarının ilk olarak Halep ve Lazkiye şehirleri ile bunların kuzeyindeki bölgede yerleştikleri anlaşılmaktadır. Daha sonra Türkmen iskanı Akdeniz sahili tarafında Lazkiye'den güneyde Trablus-Şam'a doğru ve iç kısımlarda da Asi ırmağı vadisi boyunca Hama, Hums ve Şam istikametinde gelişmiştir⁶⁵.

Suriye'de bu Türkmen girişimlerinde bilinçli ve planlı hareketlerden biri Karahanlılar'ın batı kolu hükümdarı I Tamgaç Han'ın oğlu olduğu tahmin edilen Hanoğlu Harun'un faaliyetleridir. Hanoğlu Harun'un bu sırada 1000 atlısı vardı. Harun bu sırada yeğeni Mahmud'la mücadele halinde bulunan Halep Mirdasoğulları emiri Atiyye tarafından yardıma çağırılınca Harun, Halep'e gelmiştir⁶⁶. Hanoğlu Harun'un

64- Ramazan Şeşen, **A.g.m** s.142-148

65- Mustafa Kafalı; Suriye Türkleri, **Töre Derg.** Şubat 1973 sayı 21, s.32-33; Nazif Öztürk, **A.g.m**, s.2; Coşkun Alptekin, **A.g..e.** s.2-4

66- Ali Sevim; **Suriye-Filistin Selçukluları**, Ankara, 1989 s.18-19; Ali Sevim;; Kuzey Suriye'de ilk Türk emiri Hanoğlu Harun, **Belleten**, c.43 s.170, s.365

faaliyette bulunduğu yıllarda Kurlu, Atsız, Şöklü, Afşin ve Sunduk gibi Türk emir ve beylerinin de Suriye'ye girerek fetihlere başladığı görülmektedir⁶⁷.

Sultan Alparslan, Suriye'deki Fatimi hakimiyetine son vermek amacıyla buraya gelmiştir. Daha sonra Suriye'ye gönderilen Emir Atsız, Suriye'nin çeşitli yerlerini fethederek burada devletin temellerini atacaktır. Atsız ile Tutuş arasındaki mücadelenin ardından Atsız'ın yerini Tutuş alacaktır⁶⁸. Bu sırada Anadolu Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman (1077-1086), Çukurova, Maraş, Antep, Antakya bölgeleri ile birlikte Halep -Lazkiye hattının kuzeyinde kalan bölgeleri Ermeni ve Bizanslılar'dan fethederken, Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş (1078-1095) Sina yarımadasına kadar uzanan Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'i Fatimiler'den almıştır⁶⁹.

Selçuklu Sultanı Melikşah döneminde Suriye üzerine faaliyetlere devam edilmiştir.

Bir süre sonra Suriye Selçuklu Devleti, Halep Selçuklu Melikliği ve Dimaşk Selçuklu Melikliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu iki meliklik 11.yy'ın ikinci yarısından itibaren Bizans, Fatimi ve özellikle Haçlılar'a karşı mücadele ile dikkatleri üzerinde toplamıştır. Zira bu dönemde Hıristiyanlığın önemli yerleri ya Türkler'in elindedir veya Türk tazyiki içindedir⁷⁰.

Suriye Selçuklularının zaafa uğramasından sonra kuzeyde Halep bölgesinde Böriler (Tuğ-Tiginler) adındaki Şam Atabegleri hakim olmuşlardır⁷¹.

1127 yılından beri Musul'da çeşitli vazifelerde bulunan İmameddin Zengi 1146 yılında Mardin, Mezopotamya ve Suriye'yi eline geçirmiştir⁷². İmadeddin Zengi; Halep emiri olduktan sonra Şehrizar, Erbil bölgesindeki Yıvalar'ın büyük kısmı Halep bölgesine getirilmiş ve onlara Haçlı ucunda dirlikler vermiştir. Bu Suriye Yıvaları,

67. Ali Sevim, A.g.m., s.365; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul, 1992 s.112

68. Ali Sevim, A.g.m., s.34-39

69. Mustafa Kafalı, A.g.m., s.32-33; Nafiz Öztürk, A.g.m. s.2 ;Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.117;

70. A.Sevim, A.g.e. s.63,83 v.d. Geniş bilgi için bak, Ali Sevim Halep Selçuklu Melikliği, *Selçuklu Araşt.Derg.II*, Ankara, 1971

71. Necdet Öztürk, A.g.m. s.388; Nazif Öztürk, A.g.m.s.2

72. C.Brockelmann; *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, Ankara, 1954 s.234

Liderleri Yaruk'a nisbetle Yarukî adıyla anılmışlardır⁷³. İmameddin Zengi'den sonra başa geçen Nureddin Mahmud Zengi, hep Franklar'ı Suriye'den çıkarmakla uğraşmıştır⁷⁴.

Şam bölgesindeki hakim olan Böriler(Tuğ-Tiginler)'in kurucusu Atabey Tuğ-Tigin'dir. Tuğ-Tigin 11.yy'ın sonlarında Tutuş'un emrinde Kudüs ve Antakya üzerine yapılan Haçlı akınlarına karşı mücadele etmiştir. Bu mücadeleler Böriler devleti kurulduktan sonra da devam etmiştir.

Tuğ-Tiginliler zamanında en önemli hadiselerden birisi de Batiniler'in Suriye'ye kadar uzanmaları ve faaliyetlerini burada da devam ettirmeye çalışmalarıdır. Böri zamanında Batiniler'in Suriye'ye kadar uzanmaları ve faaliyetlerini burada da devam ettirmeye çalışmalarıdır. Böri zamanında Batiniler tenkile tabii tutulmuş, bunun bir neticesi olarak da Batiniler Böri'ye suikast hazırlamış ve yaralanan Böri daha sonra ölmüştür.

1169 yılında Melik Mucireddin Abak devrinin sonuna kadar varlığını sürdüren Böriler⁷⁵, Musul Zenginler'inden Nureddin Mahmud Zengi tarafından Musul'a bağlanmışlardır⁷⁶.

Böriler'in Şam'ı fethetmesinden sonra onların hizmetinde bulunan Eyyüb burayı Böriler adına idare etmiştir.

Böriler'in ve Şam Atabeyleri'nin zaafa uğramasından sonra Eyyübiler 1171'de Mısır'la birlikte Suriye'ye de hakim olmuşlardır. Bu tarihte Eyyübiler, Fatimiler'e son vermişlerdir⁷⁷.

Eyyubiler, (1171-1250) Oğuz Türkmenler'e istinat ederek bir idare sistemi kurmaya çalıştılar. Fatimi ordusunda bulunan zenciler ve Ermenileri ortadan kaldıran Selahaddin, yerlerine Oğuz Türkmenler ile Kürtleri ikame etmiştir.(1187) Teşkil edilen bu memluk gruplarına müvazi olarak, daha 11.ve12. asırlarda Suriye'ye yerleşen Türkmenler de (Sonradan Şamve Halep Türkmenleri, Memluklar devrinde Kesrivan

73- Moğollar'ın Anadolu'ya hakim olmaları üzerine Suriye'ye kalabalık bir Türk grubu daha göç etmiştir.Bak.Faruk Sümer, **Oğuzlar**, s.117

74- C.Brockelmann;**A.g.e.** s.235

75- Coşkun Alptekin;**A.g.e.** s.70,96,160

76- Mustafa Kafalı; **A.g.e.**, s. 32-33

77- Mustafa Kafalı,**A.g.e.**, s,32,33; Necdet Öztürk, **DGBİT**, s. 389 C. Brockelman; **A.g.e.**, s. 253;Nafiz Öztürk, **A.g.m.** s. 2-3 ;İ.A Şam Mad. 5.303; R.Nemimi-M. Behçet, **A.g.e.**, s.76-79

Türkmenleri) Eyyübiler'in hizmetine girerek bu devletin etnik durumunun değişmesinde rol oynadılar⁷⁸.

Eyyubiler'in en büyük Sultanı Selahaddin-i Eyyübi Haçlılar'ın tehdidi nedeniyle Suriye'yi Mısır'dan ayrı düşünememiştir⁷⁹. Zira bu tarihler Haçlı seferlerinin yoğun olduğu dönemlerdir.

Selahaddin-i Eyyübi, 1187 yılında Taberiye yakınlarındaki Hittin ovasında Frenkler'e karşı büyük bir zafer kazanmış ve Frenkler'i Filistin ve civarından çekilmek zorunda bırakmıştır. Bundan iki yıl sonra Haçlılar , Akka kalesini aldılarsa da fazla ilerleyemediler⁸⁰. Selahaddin devrinin en önemli hadiselerinden birisi de Kudüs'ün Haçlılar'dan geri alınmasıdır⁸¹.

Selahaddin-i Eyyubi'den sonra Malik el-Kamil Muhammed (1218-1238) ve gayesi Mısır, Filistin, Suriye ve Irak'ı da içine alan bir devlet kurarak Eyyubi Devleti'ni merkezileştirmiş olan el-Salih Necmeddin Eyyub (1205-1240) zamanında düzenli bir şekilde Memluk grupları oluşturulmuştur⁸².

Eyyubi ordusunda Türk asıllı askerlerden teşekkül eden Bahri Memluk birliklerini kuran Necmeddin Eyyub,kardeşi II.Adil'e karşı giriştiği iktidar mücadelesinde bu Türk Memluklar'dan oldukça yararlanmıştır.

1250 yılında Eyyubi hakimiyetinin yerini Memluk hakimiyeti alacaktır⁸³.

Eyyubi sülalesinden geriye kalan emir ve beyler ise Memluklar'a tabi olarak bir süre daha yaşadılar⁸⁴.

78- Şahabeddin Tekindağ; Memluk Devleti Tarihine Toplu bir bakış,İst.Üniv. Edeb.Fak. Tarih Derg. s. 24, İstanbul 1971, s. 4-5

79- C. Brockelman; A.g.e, s. 239

80- R. Nemimi- M.-Behçet, A.g.e, s. 76-79;C. Brockelman; A.g.e, s.239-240

81- Selim Yavuz Turganoğlu,A.g.m, s.63

82- M.C.Şahabettin Tekindağ,Memluk Devleti Tarihine Toplu bir bakış s.5

83- İsmail Yiğit,İslam Tarihi,s.15-17;Nazif Öztürk A.g.m s.2-3;İ.A.Şam mad.s.303-304

84- C.h.Becker, İ. A. Eyyübiler mad. .c.4 s:428 Ö.Osman Umar,A.g.e. .s.20-21

4-MEMLUK KAVRAMI

Memluk kelimesi bir şeye sahip olmak manasına gelen Arapça "meleke" fiilinden türetilmiş bir ism-i mef'uldur Sözlük manası "sahibinin mülkiyet ve tasarrufu altında olan şeyler" demektir. Ancak bu tabir, özellikle "bir kimsenin mülkiyetinde bulunan esir" karşılığı olarak kullanılmıştır. Hem erkek hem kadın esiri içine alır.

Memluk kelimesi, K.Kerim'de⁸⁵ yalnızca bir yerde ve abd(köle) kelimesinin sıfatı olarak geçmektedir. Bunun yanında birkaç yerde sahip olunan köle ve cariyeler için yine (meleke) fiili kullanılmıştır⁸⁶.

"Memluk" kelimesi "erkek köle" anlamına gelen "abd" kelimesinden bazı farklarla ayrılır. Şöyle ki "abd ve rakik" kelimesinden ev işlerine bakmakla yükümlü bir hizmetçi anlaşıldığı halde "Memluk" kelimesi yukarıdaki kelime manasının yanı sıra ıstılahta "harplerde esir düşerek veya tüccarlardan satın alınarak emirlerin muhafız birliklerine bağlı olup, meziyetleriyle kendilerini göstermiş ve efendileri tarafından azat edilmiş bir çeşit ücretli askerlerdir. 9. asrın ilk yarısından 19. asrın başlarına kadar muhtelif değişikliklerle İslam Aleminde mevcudiyetini bildiğimiz Memluklar⁸⁷ çoğu kere hediye veya vergi olarak da verilmişlerdir.

Bu tabir, kazandığı yeni anlamla halife hükümdar ve emirlerin teşkil ettikleri ücretli askerleri ifade eden ve zamanla sayıları artan geneli beyaz köle olan askerleri ifade etmektedir⁸⁸. Daha sonraları Mısır'da kendi isimleriyle anılan Memluklu devletini (1250) kuran bu Memluklar bu müesseseye çok geniş bir boyut kazandırmışlardır⁸⁹.

İslam devletlerinde Abbasiler'den itibaren özellikle paralı asker olmak üzere çok sayıda Memluk alınmıştır. Bu durum, Toluni, İhşidiler'de de mevcuttur. Konumuz açısından önemli olduğu için Eyyubiler dönemindeki Memluk sistemi hakkında kısaca bilgi vermek yerinde

85. Nahl Suresi 75

86. Nisa, 3, 24, 25, 26; Nahl, 71, Nur 31, 33, 58; Rum, 28, Ahzab, 50, 52, 55; İsmail Yiğit, A.g.e, s. 9

87. Ali Aktan; Memluklar'da saltanat değişikliği usulü; Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Derg. c. 9, Erzurum 1990 s. 270; K.Y. Kopruman, DGBİT, İst 1990 s. 433-434

88. İsmail Yiğit, A.g.e., s. 9; Şahabeddin Tekindağ; Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı İst. 1961, s. 21-28

89. Ali Aktan; A.g.m, s. 270; Ş. Tekindağ, Berkuk Devri s. 21-28; K. Yaşar Kopruman DGBİT, s. 443, 434

olacaktır..Zira Eyyübiler'deki bu sistem Memluklar döneminde de devam edecektir.

Eyyübi ordusunda Türk asıllı askerlerden teşekkül eden Memluk birliklerini kuran hükümdar,Necmeddin Eyyub olmuştur. Kardeşi II.Adil'e karşı giriştiği iktidar mücadelesinde bu Türk Memluklar'dan oldukça faydalanmıştır. Nitekim tahta çıkışında da bu birliklerden oldukça fazla yardım görmüştür. Memluklar'ın bu sadakati Necmeddin Eyyub'un çok sayıda Türk Memluk satın almasına neden olmuştur.Bu Memluklar'ın çoğunluğu ülkeleri Moğol istilasına maruz kalan Kıpçaklar'dı. Mogollarca esir edilen bu Türkler, esir tüccarları tarafından Mısır'a getirilip satılıyordu.Satın alınan bu memluklar iyi bir eğitimden geçirildikten sonra askeri eğitime tabi tutuluyor ve savaş maharetleri geliştiriliyordu.Hatta Necmeddin Eyyub, daha önceden atanan komutanları görevden alarak yerine bu memluklar'dan komutanlar atamıştır.Necmeddin Eyyub devrinde başlayan bu Memluk etkinliği Eyyubiler'in sonuna kadar devam etmiştir⁹⁰

13.yy'ın ilk yarısında Cenevizliler de Mısır Memluklarına satmak üzere Karadeniz limanlarından Türk ve Tatar köleler getirmek suretiyle esir ticaretini canlandırmışlardır⁹¹.

5-MEMLUK DEVLETİ

13.asırda İslam dünyası belki de tarihinin en kritik safhalarından birini yaşamıştır.Bir taraftan Moğol saldırısına maruz kalırken diğer taraftan İslam dünyasının büyük bir bölümünü istila eden Moğollar'ı durdurarak onlara ilk mağlubiyeti tatırmak aynı zamanda Haçlılar'ı perişan ederek İslam'ın şerefini kurtarmak, hususunda en büyük rolü Türk Memluk birlikleri oynadılar. Eyyubiler'in bu asırdaki en büyük meşguliyeti Haçlılar'la mücadele olmuştur.

13.asrın ilk yarısının sonunda Eyyubiler'in yavaş yavaş inhitata uğramasıyla onların yerini Memluklar almaya ve onların rolünü icra etmeye başlamışlardır.

90- İ.Yiğit,A.g.e, s.15-17; Kazım Y.Kopruman;DGBİT,s.434-437; ŞahabeddinTekindağ,Berku devri s.21-28;8.Tekindağ; Memluk Devleti Tarihine Toplu bir bakış,s.2-4;Yılmaz Öztuna; Devletler-Hanedanlar c.3,Ankara,1989.s.345

91- Steven Runciman;Haçlı Seferleri Tarihi c.3,İstanbul,1992 s.303-304

Memluklu Devleti 1250 yılında Mısırda kurulmuş, kaynaklarda "Devletü't-Türkiye" yani "Türkiye Devleti" olarak kaydedilmiştir.

Bu devlet kısa zamanda dünyanın en büyük siyasi güçlerinden biri haline gelmiş, adeta ortaçağ tarihinin ağırlık merkezi Doğu Akdeniz'e nakledilmiş, İslam ve Hristiyan dünyasının mücadeleleri bile bu bölgede vuku bulmuştur. Memluklar kuvvetli ve düzenli ordularıyla Haçlılar'ın mücadelelerini İslam aleminin lehine halletmişler ve Moğol istilasını durdurmayı başarmışlardır⁹².

Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman'ın belirttiği gibi "Memluk Tarihi" bizim için sadece Mısır'daki Türk hakimiyeti bakımından değil, Memluklar'ın o devirde yaşayan Türk unsuru ve Suriye'nin kuzeyi ile Anadolu'da Türk Kültürü'nün yerleşmesi ve yayılması bakımından önemlidir⁹³.

Memluklar Bahri (1250-1390) ve Burci (1382-1517) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Sultan Necmeddin Eyyub (1240-1249)'un muhafız birliğine "Memluk Bahri" denir. Birlik, Nil (Bahr) üzerindeki Ravza adasında bir kışlada bulunuyordu. Burci Memluklar ise Kahire kalesinde Kalavun tarafından kurulan birliğe verilen isimdir.

Memluklar'da genelde irsi saltanat yoktur. Bazen güçlenen komutanlardan biri tahtı ele geçirdiği gibi umumiyetle en yaşlı kimse seçilirdi. Yani bir nevi yaşa göre seçim söz konusudur.

Memluk hududları; Mısır sınırı, batıda Barka'dan Libya çölüne kadar, cenupta Massaya ve Nubya'ya kadar, kuzeyde de Akdeniz'e uzanır. Suriye sınırı Rakka'dan geçerek Deyru'z-Zor'dan Fırat'a kadar, güneyde Arabistan çölleri ve kuzeyde de Toroslara kadar uzanmaktadır.

Memluklar, Moğollar, Timur Devleti, Haçlılar ve Franklar'la uzun süre mücadele etmişlerdir. Anadolu'nun güney kısımları üzerindeki faaliyetler Osmanlı Devleti ile Memluk Sultanlarını karşı karşıya getirmiştir.

92. Eşref Buharalı, Kıbrısta ilk Türkler, **Türk Dünyası Araş.** Nisan 1995, S. 95 s.82; Fuat Köprülü, **Türk Edebiyat Tarihi**, İst. 1980 s.311 ; A. Z. V. Togan; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981 s.179; Ş. Tekindağ, **Memluklar, Türk Dünyası el-Kitabı**, Ankara, 1992, s.334

93- Kazım Yaşar Koprıman; **Mısır Memlukları Tarihi**, Ankara , 1991, s.IX

Memluk Devleti 266 yıl 6 ay sürmüştür. Başkenti Kahire idi Resmi yazışma dili Arapça olmasına rağmen ordu ve saray dili Türkçe'dir. Sultanları'nın ekserisi Sunni-Hanefidir.

Memluklar'ın ilk Sultanı olarak Aybek Türkmani kabul edilmesine rağmen Faruk Sümer, Şecerüdü'ün ilk Memluk Sultanı olduğunu söylemektedir⁹⁴.

Memluk Devleti'nin tarihi, münferit çabalarla yapılan bazı çalışmalar hariç, tam olarak yazılmamıştır. Biz bu çalışmamızda Memluk Devleti'nin jeopolitik, jeostratejik, ekonomik ve güvenlik açısından mühim bir bölgesini oluşturan Suriye'yi ele alacağız.

94. Mahmud Şakird, **Tarihu'l-İslam**, c.7, Beyrut, 1991, s.21-35; Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1984, s.312; P.M.Holt; Memluk Sultanlığında Devlet yapısı, **Belleten** c.52 s.202. s.242; M.Sobernheim, İ.A. Memluklar mad.c.7, s.689; Faruk Sümer, Memluklar ve Türk Tarihi IV, **Türk Dünyası Tarih Derg.** ocak 1991 s.49 s.3; Şahabeddin Tekindağ, **Türk dünyası El Kitabı** s.330-333 Faruk Sümer, **Oğuzlar**, İst. 1992 s.140; Şahabeddin Süleyman, **Tarih-i Umumi**, 1328, s.369-371; Ş.Sami, **Kamusu'l-İ-İlam** c.4,6, İst.1311 s.2681-84 Komisyon: **Tarih, Orta zamanlar** İst. 1931 s.253

BİRİNCİ BÖLÜM

A-MEMLUK DEVLETİNİN KURULUŞU

Eyyubi Sultanı Melik Necmeddin'in ölümünden sonra hanımı Şecerüdürr, Turanşah'ı tahta davet etmiş böylece Turanşah saltanata gelmiştir. Ancak Turanşah'ın gerek ülema ve ümerasına gerekse Şecerüdürr'e karşı kötü muamelesi onun öldürülmesine neden olmuştur.

Başlarında Baybars el-Bundukdari, Kalavun es-Salihi, Aktay el-Camedar ve Aybek el-Türkmani gibi Bahri Memluk emirlerinin bulunduğu grup, Turanşah'ı öldürdükten sonra Melik Necmeddin Eyyüb'ün dul eşi Şecerüddür'ü sultan ilan ettiler. Şecerüddür, emirler arasında İzzeddin Aybek'i Atabetü'l-asakir olarak tayin etmişti. Böylece Turanşah'ın ölümüyle Eyyübi devleti de tarihe karışmış oluyordu. Zira başa geçen Şecerüddür menşei ve statüsü itibariyle Memluklar'a daha yakındı. Şecerüddür, başa geçtikten sonra adına para bastırılmış, hutbe okutmuştur.

Şecerüddür'ün emirlere ve halka iyi davranması, bazı vergileri kaldırması onun sevilmesine vesile olmuştur. Ancak bir kadının hükümdarlığına alışılmadığı ve hoş bakılmadığı için gerek Abbasi halifeliğinin son temsilcisi Mutasım gerekse diğer merciler Şecerüddür'ün sultanlığına karşı çıkmışlardır.

Diğer taraftan Suriye'deki Eyyübi emirleri Mısır Eyyubi idaresinin Memluklar'ın eline geçmesini kabul etmemişlerdir. Şecerüddür'ün tahta çıkarılışı ile harekete geçen bu emirlerden Halep hükümdarı melik Salih Dımaşk'ı ele geçirerek, Necmeddin Eyyub'un bazı memluklarını tevkif etti. Bu olaylar karşısında Mısır'daki emirler, Şecerüddür'den, Atabeg İzzeddin Aybek ile evlenerek tahtı kocasına terketmesini istemişlerdir. Bunu kabul eden Şecerüdürr de Aybek ile evlenerek tahtı ona bırakmıştır⁹⁵.

95. İbn Haldun, *Tarih*, v, s.430-435 H. İbrahim Hasan, *İslam Tarihi*, V, s.442; Şahabeddin Tekindağ, *Berkuk Devri*...s.28-29; Faruk Sümer; *Memluklar ve Türk Tarihi*, TDTD, Ekim 90, s.46 s.3-6; Steven Runciman A. g. e., III, s.235-237; Şahabeddin Tekindağ, *Memluk Devleti Tarihine Toplu Bakış* s.8; Muhammed Kurd Ali, *Hitatu ş-Şam* c.2, Kısmı I Beyrut, 1996 s.101; John Baget Globb, *Soldiers of fortune*, London 1973, s.32-43

B-MEMLUKLULAR İÇİN SURIYE'NİN ÖNEMİ

Tarih boyunca, Mısır'a hakim olanlar tarafından Mısır'ın emniyetini sağlamak için elde tutulması şart olan bir bölge olarak görülen Suriye bütün Memluk tarihi boyunca vuku bulan hadiseler bakımından devleti meşgul eden en önemli bölge olmuştur. Suriye olmaksızın Memluklar'ın Eyyübi, Moğol, Haçlı, Türkmen ve daha sonraları Osmanlı tehlikelerine karşı koymaları mümkün değildi. Memluk sultanları, daha Mısır'da devletlerini kurdukları ilk andan itibaren Suriye'nin bu stratejik önemini çok iyi kavramışlar ve Mısır ile Suriye'yi tek bir hüküm ve bayrak altında tutmadıkça kendilerinin ve devletlerinin uzun ömürlü olamayacağını anlamışlardı. Bu sebeple Memluk Sultanları Suriye'ye özel bir ihtimam göstermişlerdir.

Diğer taraftan Suriye'ye tayin edilen naibler ve oradaki emirler de buldukları yerin öneminden ve başşehirden uzak olmasından istifade ile Mısır Sultanlarına istediklerini yaptırmaya ve hatta onlara hükmetmeye çalışmışlardır. Buradaki naib ve emirlerden kendi nüfuz ve kudretine güvenen pek çoğu da Mısır Sultanına isyan ederek Mısır tahtını ele geçirmeye çalışmıştır⁹⁶.

C-BAHRİ MEMLUKLAR DEVRİNDE SURIYE

1-AYBEK DEVRİ

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Şecerrüddür'ün saltanatına ilk tepki Suriye'deki Eyyübi emirlerinden gelmiştir.

Turanşah'ın öldürüp yerine Şecerrüddür'ün Sultan olması ile Suriye'deki Eyyübi melikleri saltanatın kendi ailelerinden gitmiş olması sebebi ile hep birden isyan etmişlerdir. Melik Said Hasan el-Eyyübî, Gazze ve Subeybe'yi istila etmiş ardından Kerek ve Şevbek naibi Tavaşi Bedreddin Lü'lü es-Salihi isyan etmiş ve Melik el-Muğis Ömer el-Eyyübi de bu iki kaleyi ele geçirmiştir. Aynı zamanda Kaymariyye ümerası da Dımaşk şehrini, Halep hakimi Nasır Yusuf b. el-Aziz el-Eyyubiye teslim etmişlerdir. Böylece Suriye tamamen Şecerrüddür'ün hakimiyetinden çıkmıştır. Bütün bu olayların en önemli nedenlerinden birisi Şecerrüddür'ün kadın olmasıydı. Hatta bu nedenden dolayı Nureddin

⁹⁶- K.Y. Koprıman, Mısır Memlukları Tarihi s.134.

Mahmud Zengi zamanından beri şu veya bu şekilde devam eden Mısır ve Suriye'nin birliği de parçalanmıştır.

Bütün bunlar karşısında Aybek'le evlenen Şecerüddür Saltanatı ona devretmiştir⁹⁷.

Melik Salih'in dul eşi Şecerrüddür ile evlenen Aybek Tükmani es-Salihi (1250-1257) başlangıçta Memalik-i Bahriye'nin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Zira Melik Salih'e sadık kalan bu grup Eyyübiler'den bir Melik'in başa getirileceğini zannetmişlerdir. Nitekim karşı koyup şiddetle cezalandırılan Bahriyeliler'den bir kısmı, Suriye'deki feodal Eyyübi meliklerinin yanına gittiği gibi bir kısmı da Kerek, Dımaşk ve Filistin'e yayılmış, 130 Bahriyeli de Anadolu Sultanına iltica etmiştir. İşte bu Bahriyeliler'den Dımaşk'a sığınanlar Eyyübilerden Melik Salih İsmail'i (1202-1251) Aybek'e karşı isyana teşvik etmişlerdir. Ancak Oğuz Türkmenleri'nin yardımını temin eden Aybek, Halep hükümdarı II. Yusuf'un da muavenetini sağlayan bu Eyyubi melikini Abbasa'da mağlup etmeye muvaffak olmuştur⁹⁸.

Suriye'deki Eyyübi emirleri, Mısır'ın ellerinden gitmesini hazmedemiyorlardı. Buraya yeniden hakim olabilmek için Memluk hakimiyetini son vermek istiyorlardı. Nitekim 1250 yılında Dımaşk ve Halep hakimi Nasır Yusuf, bu amaçla harekete geçmişse de Aybek kolay bir lokma olmadığını göstermiştir. Bu sırada Moğollar'ın Hülagu'nun komutasında Irak'a yaklaşmakta olduğunu duyan Abbasi Halifesi el-Mustasım, Nasır Yusuf'a elçi göndererek Aybek ile anlaşmasını istemiştir. Bunun üzerine Suriye'deki Eyyübiler ile Memluklular arasında anlaşma sağlanmıştır. 1253 Nisanı'nda anlaşma imzalanmıştır. Buna göre Kudüs ve sahil bölgesi dahil olmak üzere Ürdün nehrine kadar Filistin, Memluklar'da, Suriye'nin geri kalan kısmı da Eyyübiler'de kalacaktı.

97- K.Y. Koprıman; **DGBİT** s. 442-443 ; Muhammed Kurd Ali, **A.g.e.** s.102; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 23-26; İbn Haldun, **Tarihi İbn Haldun**; s.430-435; Şahabettin Tekindağ **Berkuk Devri...** s.28-29 Mehmet Açıkgözoğlu, **İslam Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1975 s.161-165 Mahmut Şakird, **Tarihu'l-İslam** s. 35 v.d.; Steven Runciman **A.g.e.**, s. 235-237 ; Faruk Sümer; Memluklular ve Türk Tarihi, **TDTD** Ekim 90, s.46, s. 3-6 ; John Boget Globb; **A.g.e.s.** 45-51

98- Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Devleti Tarihine toplu bir bakış** s. 8; K.Y. Koprıman; **DGBİT**,s.445 ; Muhammed Kurd Ali, **A.g.e.** s.101; Makrizi, **Hitat**,s. 229-244 ; İsmail Yiğit; **A.g.e.**, s.23-26; İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, c. 5 1988 s, 430-435; St. Runciman; **A.g.e.**, s. 235-237 Mahmut Şakird; **A.g.e.** s. 35-69; Mehmet Açıkgözoğlu, **A.g.e.** s. 161-165 J.B.Globb; **A.g.e.**, s.145-51

Aybek oldukça fazla yardımını gördüğü Bahriye'den Aktay'ın giderek güçlendiğini görünce onu öldürmüştür. Bunun üzerine Kahire'de bulunan Bahriyeliler'in bir kısmı Suriye'ye kaçmıştır. Suriye'ye kaçan bu emirlerin Nasır Yusuf'u Mısır'ın fethine teşvikiyle bozulma safhasına gelen ilişkiler Abbasi Halifesi'nin araya girmesiyle yeniden düzleme safhasına girmiştir⁹⁹.

2-NUREDDİN ALİ DEVRİ

Aybek'in öldürülmesinden sonra başa geçen Nureddin Ali henüz 15 yaşındaydı. Nureddin Ali, babası devrindeki problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Aybek zamanında başkanları Aktay'ın öldürülmesi üzerine Suriye'ye kaçmış olan Bahriye Memlukları hala intikam almak için fırsat kolluyorlardı. Nureddin Ali'nin başkanlarını öldüren ve kendilerini kaçmaya mecbur eden Aybek'in oğlu ve naibu's-saltanata Kutuz'un da Aybek'in emrine uyararak Aktay'ı öldürenlerden birisi olduğunu unutmamış olan Suriye'deki Bahriye ümerası,¹⁰⁰ Abbasiye'de yapılan sulha karşı çıktıkları için Dimaşk'tan kovulmuşlardı. Dimaşk'tan çıkarılan Bahriye birlikleri Gazze ve Nablus'a gittiler. Oradan Kerek hakimi Mugis'e elçi göndererek kendisine katılmak istediklerini bildirdiler. Bu arada Nasır Yusuf el-Eyyübi tarafından üzerlerine gönderilen birlikleri yendilersede bizzat Nasır Yusuf'un komuta ettiği orduya yönildiler ve O'nun önünden kaçarak Kerek 'e sığındılar. Burada da Mugis'i Mısır'ı almaya teşvik etmeye başladılar. Durumu öğrenen Naibu's-saltana Kutuz, Salihyye'de onları mağlup etti. Kutuz, Kerek hükümdarı Mugis'le birlikte tekrar Mısır üzerine harekete geçen bu birlikleri ikinci kez Salihyye'de yendi. Bunun üzerine Mugis'ten ayrılan Bahriye ümerası Suriye'nin Moğol istilasına maruz kaldığı günlerde Mısır'a giderek Kutuz'a katılacaklardı¹⁰¹.

99- Muhammed Kurd Ali, A.g.e., s.101; Makrizi, *Hıtat*, 230; İbn Haldun, *Tarih-i İbn Haldun*, s.431-434; İsmail Yiğit, A.g.e. s.23-27; Kazım Yaşar Koprıman, *DGBİT*, s.445-448; Şahabeddin Tekindağ, *Berkuk Devri*, s.28-29; Mehmet Açıkgözoğlu, A.g.e., s.161-165;; Mahmud Şakir, *Ag.e.*, s.35-69; Faruk Sümer; Memluklar ve Türk Tarihi, *TDTD*, Ekim 90, s.46 s.3-6; St.Runciman, A.g.e. s.235-237 J.B Gobb, A.g.e., s.45-51

100- K.Y.Koprıman; *DGBİT*, s.450-451; J.B. Globb ; A.g.e, s.51-52; İsmail Yiğit; A.g.e, s.28-29

101- İbn Haldun, *Tarih-i İbn Haldun*, V, s.480; K.Y.Koprıman, *DGBİT*, S.450-451; İsmail Yiğit, A.g.e, s.28-29; J.B.Globb, A.g.e, s.51-52

3-SEYFEDDİN KUTUZ DEVRİ

Nureddin Ali'den sonra başa geçen Kutuz, Bahriyelileri kendi tarafına çekmiş ve halk arasında da taraflar bulmuştur¹⁰².

Kutuz Sultan olduğu sırada Suriye Moğol istilasına maruz kalmıştır¹⁰³. 1258 yılında Bağdad'ı istila ederek, Abbasi Halifeliğini ortadan kaldıran Moğollar, Suriye istikametinde ilerlemeye devam etmişlerdir. Bu sırada Suriye'deki Eyyubiler'in karşısında Nasır Yusuf vardı. Mısır Eyyubi Sultanlığına son veren Memluklar'a düşman olan Nasır Yusuf, Moğollar'ın karşısında duramayacağını da biliyordu. Bu sebeble önce Hülagu'ya dostça davranmıştır. Oğlu Melik Aziz'i bazı emirleri de yanına katarak kıymetli hediyelerle birlikte Hülagu'ya göndermiştir. Huzuruna bizzat gelmeyi düşündüğü halde, Haçlıların Suriye sahillerine saldıracağından korktuğundan bundan vazgeçmek mecburiyetinde kaldığını ve özür dilediğini bildirmiştir. Ayrıca ondan düşmanı olan Mısır Memlukları'na karşı yardım talep etmiştir.

Büyük bir çaresizlik içinde olan Nasır Yusuf, hakim olduğu yerleri ancak bu şekilde Moğol saldırısından koruyabileceğini düşünüyordu. Nasır Yusuf'un yardım isteğini, önemli bir fırsat olarak gören Hülagu 20bin kişilik bir süvari birliğini, ona yardım amacıyla yola çıkarmıştır.

Diğer taraftan Mısır'da Naibu's-saltana Seyfettin Kutuz, Nasır Yusuf'a yapılan bu yardımdan haberdar olmuş ve durumunu tehlikede görmüştür. Derhal Nasır Yusuf'a bir mektup göndererek saltanat hususunda ona rakip olmadığını asla ona karşı çıkmadığını yeminle bildirmiş, dost olduğunu hatta Mısır'da onun rakibi olarak görev yaptığını açıklamıştır. Ayrıca saltanat tahtına onu oturtacağını, istediği takdirde askerleriyle birlikte yardıma geleceğini veya seçtiği bir komutanla yardım göndereceğini ilave ediyordu.

Kutuz'un İslam aleminin selameti ve birliği için ne derece fedekar olduğunu, bu uğurda şahsi menfaatini feda ettiğinin de gösteren bu mektup, Suriye hükümdarı Nasır Yusuf'u çok etkilemiştir. Ancak o bu mektuptan önce, yardım amacıyla gönderdiği oğlu Melik Aziz tarafından getirilen, Hülagü'nün mektubunu almıştır. Hülagü onu tehdit ederek emrine girmesini istemiştir. Bu mektuptan anlaşıldığına göre Hülaga, Nasır

102.-Şahabeddin Tekindağ, *Memluk Devleti tarihine toplu Bakış* s.8

103.-K. Y. Kopruman, *DGBİT* s.452; İbn Haldun, *Tarih-i İbn Haldun*, V, 458

Yusuf'a yardım etmek niyetini taşımıyordu. O'nun amacı, Suriye ve civarını istila etmekte.

Bu durum Nasır Yusuf çok zor bir vaziyette bırakmıştır.Hülagu, bir süre sonra, Fırat'ı geçip Suriye'ye yönelince Nasır Yusuf, Kutuz'dan yardım istemiştir.

Saltanatı yolundaki bu badireleri atlatan Kutuz, hemen Moğollar'a karşı savaş hazırlığına başlamıştır. Ayrıca Nasır Yusuf'tan da bu savaşlarda kendisini destekleyeceğini bildiren bir mektup almıştır.

Kutuz bu sırada Moğollar'la savaşmak istemeyen bazı beylerin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Savaş hazırlıklarının tamamlanması konusunda hayli sıkıntı çeken Kutuz, muhaliflerini hallederek, savaş için gerekli para ve erzak'ın nasıl toplanacağını alim, kadı, emir ve ileri gelenlerle müzakere etmiştir.Bu müzakerede cihad için herkesten yardım talep edilmesi teklif edilmiştir.Uzun tartışmalardan sonra büyük alim İzzeddin b.Abdüselam, karar olarak kabul edilen görüşünü şöyle açıklamıştır."Beytülmal'daki para harcanacak, ardından askerin zaruri ihtiyacı dışındaki malı alınacak, ondan sonra halktan mal toplanacak bu yolla halkın karşı çıkışı önlenecekti"

1259'da Mısır'da bu gelişmeler olurken Hülagu Ermeniyye-i Suğra (Küçük Ermeniyye) ve Antakya Hirstiyanları'nın da yardımıyla Fırat'ı geçti. Önce Amid (Diyarbakır)'ı istila eden Moğollar, Mardin'de zorlandılar. Ancak şehirde hastalık yayılması üzerine şehir teslim olmuştur.

4-BAYBARS BUNDUKDARİ DEVRİ

Moğollar'a karşı Ayn-Calut'ta büyük başarılar kazanan Baybars, Kutuz'dan Halep naibliğini istemiştir. Ancak Kutuz onun bu isteğini kabul etmeyerek büyük bir hata yapmış ve Baybars, Kutuz'u öldürmüştür.

Baybars içte ve dıştaki icraatıyla Mısır ve Suriye'deki Memluklu devletinin hakiki kurucusu olmuştur¹⁰⁴.

Baybars başa geçtiğinde dahilde saltanatın meşru sahibi oldukları iddiasıyla başkaldıracak Eyyubi prensleri korkusu söz konusuydu. Saltanata heveslenecek başka unsurlar da olabilirdi. Nitekim Suriye'deki

¹⁰⁴-M.Kürd Ali,A.g.e, s.101 Kazım yaşar Koprıman,DGBİT,s.456-457;İnci Koçak;Arap kaynaklarında Türk memluk Sultanı Baybars,X Türk Tarihi kongresi,Ankara,1991 s.101,102; c.Brockelmann;A.g.e. s.244

naiplerden Dımaşk naibi Alemüddin Sencer, ona itaat etmemiştir. Ancak Baybars fazla zorlanmadan onu bertaraf etmiştir¹⁰⁵.

Baybars başa geçtiği yıllarda Dımaşk'ta Sencer el-Halebi adında bir Memluk emiri iktidarı ele geçirmiştir..Sencer Dımaşk 'ta kendisine taraftar bulmuştur. Bu sırada Suriye üzerindeki Moğol tehdidi de Baybars'ın bu bölge üzerindeki hakimiyeti için büyük bir tehlikeydi. Ancak Hama ve Hums'daki Eyyübi Emirleri'nin Moğollar'a karşı başarılı mücadeleleri ,Baybars'ın Dımaşk'taki Sencer'in üzerine yürümesine fırsat tanımıştır. Dımaşk ahali Sencer için mücadele etmek istemişse de fazla direnememiştir. Dımaşk'taki bu mukavemet kırılmış, Hums'da bulunan el-Eşref ise 1263 yılında ölümüne kadar burada kalmıştır.Onun ölümünden sonra Hıms ilhak edilmiştir. Eyyubi ailesinin Hama'daki kolu ise kontrol altında tutulmuştur¹⁰⁶.

Baybars,sunni bir siyaset takip ettiğinden Suriye ve Mısır'daki İsmaililer, Nusayriler gibi kuvvetli Şii unsurlarla savaşmak zorunda kalmıştır. Baybars, 5 Mart 1265'de Filistin'deki Kayseriyya'yı ve 26 Nisan'da Arsuf'u zapt edip 1266'da Safed'i ele geçirmiştir¹⁰⁷.

Baybars'ı bekleyen meseleler bunlarla kalmamıştır.Zira ülkesi dört taraftan düşmanla kuşatılmıştı. Kuzey'de Haçlı -Ermeni krallığı,Suriye sahilleri boyunca da Haçlı prenslikleri bulunuyordu. Doğuda ise henüz çok kuvvetli ve Ayn-Calut'un intikamını almaya hazırlanan Moğollar vardı. Suriye ve Mısır'ı tehdit eden bu tehlikeler yanında kendilerine yakın bölgelerdeki karışıklık ve isyanları körükleyen Nubeliler söz konusuydu.Aynı şekilde batıdaki savaşçı Berberiler de Memluklar için başka bir endişe kaynağıydı. Bütün bunlara ilave olarak Avrupa'dan da Haçlı taarruzu gelebilirdi. Ancak Baybars bütün bunları halledebilecek gücü kendisinde bulabilmiştir.

5-KALAVUN DEVRİ

Seyfettin Kalavun tahta çıktıktan sonra Baybars'ın saltanattan uzaklaştırılmış ve Kerek emirliğine gönderilmiş olan oğlu Bereke ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Bereke, Kalavun'un Sultanlığını kabul

105. İsmail Yiğit,A.g.e.s.42;İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**,V,s.823

106. St.Runciman,A.g.e, s.268; İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, s.426-574

107. İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**,V,s.426 v.d Şahabeddin Tekindağ,**Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış**,s.11

etmemiştir. Ancak aynı yıl içinde Bereke'nin ölmesiyle bu gâileden kurtulmuştur. Onun ölümüyle kardeşi Hızır "el-Melik el-Mes'ud" ünvanıyla Kerek tahtına çıkarılmıştır¹⁰⁸.

Kalavun başa geçtiğinde kendisini saltanata daha layık gören Memluk ümerası ona baş eğmemiştir. Bunlardan birisi olan Dımaşk naibi Şemsettin Sungur, Kalavun'u Sultan olarak kabul etmemiş ve kendisini Suriye hükümdarı ilan ederek "Melik-el Kamil" ünvanıyla Emevi camiinde kendi adına hutbe okutmuştur. Kalavun bu fitneyi yatıştırmaya muvaffak olmuşsa da ilhanlılar'la temas kurarak onları Suriye'yi fethetmek için Sungur'a karşı birkaç kere asker göndermek zorunda kalmıştır. 1287'de Sungur'un aman dilemesiyle Suriye Kalavun'a bağlanmıştır¹⁰⁹.

Sunguru'l- Aşkar'ın isyanı sırasında Kerek'e tayin edilmiş olan Melik Mesud yeniden isyan etmiştir. Kalavun, Kerek'i kuşatınca Sulh istemek zorunda kalmıştır. Yapılan anlaşmayla Kerek emirliğinin kendisine bırakılmasını temin eden Mes'ud, 7 yıl sonra yeniden isyan etmiştir. Ancak üzerlerine gönderilen kuvvetler karşısında Mesud ve kardeşi Sulamış aman dileyerek kaleyi teslim etmişlerdir¹¹⁰.

6-NASİRÜDDİN MUHAMMED DEVRİ

Nasır Muhammed değişik zamanlarda 3 defa başa geçmiştir. Biz bu 3 dönemi tek başlık altında inceleyeceğiz.

Nasır üçüncü defa başa geçtiğinde Suriye ümerasından bazılarının yerlerini değiştirmiş, bazılarını tutuklatmıştır. Bu durum diğer emirleri de tedirgin etmiştir. Nitekim Dımaşk naipliğinden Halep naibus-saltanatlığına atanan Karasungur, tevkif edileceği endişesiyle İlhanlılar'a iltica etmek istemiştir. Arkadaşlarıyla Fırat nehrini geçip Mardin'e gitmiş, şehir valisi tarafından çok iyi karşılanan Karasungur Olcaytu'nun

108- İsmail Yiğit, A.g.e, s.59; İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V.s.454-456

109- Kazım Yaşar Kopruman, **DGBİT**, s.470.; İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V.s.454-456; M.Kurd Ali, A.g.e, s.109-121; J.B Globb, A.g.e, 108-142; St. Runciman; A.g.e, s.329-331; C.Brockelmann; A.g.e, s.249;

110- İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V.s.454-456; M.Kurd Ali, A.g.e, s.109-121; Kazım Yaşar Kopruman, **DGBİT**, c.6 s.470; J.B.Globb, A.g.e, s.108-142; St.Runciman; A.g.e, s.32-331; C.Brockelmann; A.g.e, s.249; Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış** s.12; İsmail Yiğit, A.g.e, s.59

huzuruna giderek onu Suriye'nin fethine teşvik etmiştir. Bu arada Nasır da Mısır'da Karasungur'a yakın olan beyleri tevkif etmiştir.

Aynı yıl içinde Said Arapları isyan etmişti, Nasır bu isyanı bastırmıştır¹¹¹

Nasır zamanında Mısır ve Suriye'nin belli başlı noktalarını ellerine geçirmeye muvaffak olan Şam ve Halep Türkmenleri, Memluk ümerası arasında da mühim bir mevki elde etmeye başlamışlardır. Nitekim Mısır-Anadolu münasebetlerinin çok sıklaştığı bir devirde Koşun, Şayhun, Altunboğa , Aydoğmuş ve Mancak gibi Anadolu emirleri bu devir hadiselerinde önemli rol oynamışlardır. Bu dönemde Türkçe de dini ve hukuki sahada büyük bir önem kazanmıştır¹¹².

Nasır Muhammed hemen hemen her sene Suriye'ye bir sefer düzenlemek mecburiyetinde kalmayan ilk Memluklu Sultanıdır. Üçüncü saltanatında Şam, onun büyük saltanat naibi olan emir Tankiz en-Nasiri'ye teslim edilmiş ve Memluk sultanlığı hemen hemen yüzyılın sonuna kadar süren bir barış devresine girmiştir¹¹³.

7-ZEYNEDDİN KETBOĞA DEVRİ

Ketboğa, 1294 tarihinde henüz çocuk yaşta olan Sultan Nasır Muhammed üzerinde nüfuz kurmuş sonra da iktidarı bütünüyle eline almıştır.

1295 yılında oradaki işleri düzene koymak üzere Suriye'ye giden Ketboğa, Dımaşk naib-i sultanası Uğurlu El-Ali'yi azledince emirler bu duruma çok öfkelenmişlerdir. Üstelik Ketboğa, Suriye'deki ümeraya verilmesi adet olan hil'at, hediye ve diğer ihsanları da vermemiştir. Zaten Ketboğa, Moğol asıllı olduğundan ve Moğollar'a ayrıcalık tanıdığından sevilmiyordu. Nihayet Ketboğa'ya muhallif olan Husammeddin Laçın, Suriye'den Mısır'a dönerken onu öldürmek için harekete geçmiştir. Bu komployu hisseden Ketboğa, Dımaşk'a kaçmıştır¹¹⁴. Ketboğa'dan sonra Hüsameddin Laçın başa geçmiştir¹¹⁵.

111. **Tarih-i İbn-i Haldun**, V, s. 473; İ.A. Şam Mad. s.305; J.B. Globb, A.g.e., s. 155-159); İsmail Yiğit, A.g.e., s.78 P.M.Holt; A.g.m, s.235-236

112. Şahabeddin Tekindağ; **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış**; s.16

113. **Tarih-i İbn Haldun**, V, 473; P.M. Holt; A.g.m, s.235-236 J.B. Globb, A.g.e, s.155-185;

114. K.Y.Koprıman, **DGBİT**, s.485

115. İ.A. Şam Mad. c.11; J.B, Globb; A.g.e, s.159-165 Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s.485 v.d; İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.473 v.d

8-HÜSAMEDDİN LAÇIN DEVRİ

Ketboğa'nın kaçıp Dımaşk'a sığınmasıyla Laçın'ın saltanat yolu açılmıştır. Ümeranın desteğini de alan Laçın, Ketboğa'yı itaat ettirmiştir. Bu sırada Kahire'de yaşının küçüklüğü nedeniyle saltanatın şer'en sahibi görünen Nasır Muhammed'i, rüşde vasıl olursa sultan olacağını ve hayatına dokunulmayacağı vaadini vererek, Kerek'e yollamıştır¹¹⁶.

Hüsammedin Laçın devrinde naib-i saltanata olan Mengü Temür, Sultanı, kendi muhaliflerine karşı kıskırtmıştır. Onun etkisi ile Sultan, Halep naibine bu emirlerden bazılarını tutuklaması için emir vermiştir. Bu takibat neticesinde Suriye emirlerinden bir grup, İlhanlı ülkesine iltica etmek maksadıyla Fırat cihetine gitmişlerdir. Bir süre sonra Hüsammedin Laçın'ın ölümünü duyarak geri dönmüşlerdir¹¹⁷.

9-BAYBARS EL-ÇAŞNİGİR DEVRİ

Baybars el-Çaşnigir zamanında Suriye naiblerinin ekserisi onun ve Sallar'ın tahakkümü yüzünden Kerek'e çekilen Nasır'ın yanına gitmişlerdir. Onların amacı Nasır'ı yeniden sultan yapmaktır. Ancak Nasır, onlara acele etmemeleri gerektiğini bildirmiştir. Tam bu sırada Baybars'ın, Nasır'a bir mektup yazarak yanındaki Memluk, at, para ne varsa istemesi Nasır'ı sınırlendirmiş ve emirlerine haber gönderip saltanatı yeniden ele geçirme yolunda yardım istemiştir. O, eğer yardım etmezlerse İlhanlılar'a iltica edeceğini de bildirmiştir. Bu mektupları alan Suriye ümerasının çoğunluğu ve bir kısım da Mısır ümerası ona destek vereceklerini bildirmişlerdir. Bu sırada Mısır'da durumun karışmasıyla bazı emirler Suriye'ye kaçmışlardır.

Diğer tarftan durumun tamamen lehine döndüğünü gören Nasır, Kerek'ten ayrılıp Dımaşk'a gitmiştir. Halep naibi; Karasungur, Hama naibi Kıpçak, Trablus- Şam Naibi Gürcü ve Humus emiri Temür es-Saki, Dımaşk'a gelerek ona katılmışlardır¹¹⁸.

Böylelikle Suriye'de hazırlıklarını tamamlayan Nasır Muhammed, Mısır'a yürümüştür. Zaten Suriye'deki emirlerin yanı sıra Dımaşklılar da

116. Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s.481

117. **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.470; J.B. Globb, **A.g.e**, s.169-175 İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.69-70

118. Kazım Yaşar Koprıman; **DGBİT**, s.485-486; İsmail Yiğit, **A.g.e**, S.76-77; J.B. Globb, **A.g.e**, s.203-232

kendisini sıcak bir şekilde karşılayıp adına hutbe okutmuşlardı. Neticede kendi durumunu yeniden gözden geçiren Baybars tahtan feragat ettiğini açıklamak zorunda kalmıştır¹¹⁹. Nasır önceleri Baybars'ı affedip Sayhun naibiliğine atamışsa da bir süre sonra onu ortadan kaldırmıştır¹²⁰.

10-ALAADDİN KÜÇÜK DEVRİ

Emir Kusun ve arkadaşları tarafından Seyfeddin Ebu Bekir Mansur'un tahttan indirilmesi ile küçük yaştaki Alaaddin Küçük tahta geçirilmiştir. Ancak idare daha önce olduğu gibi yine Kusun'un elinde kalmıştır. Kusun'un baskıcı yönetimi başta Suriye naipleri olmak üzere bazı emirleri onun aleyhine çevirmiştir. Muhalifler giderek güçlenmişler, nihayet Halep ve Humus ümerası Alaaddin Küçük'ü tahtan indirmek için harekete geçmiştir. İsyancıların üzerine Emir Kutluboğa gönderilmiştir. Ancak bu şahıs muhaliflerle savaşacağı yerde Kusun'a olan kırgınlığından dolayı muhaliflerin sultan yapmak üzere biat ettikleri Kerek emiri Ahmed'in tarafına geçmiştir. Böylece muhalifler Suriye'de tam kontrolü sağlamış ve bu uarada Kusun'un düşmanlarından yeni taraftarlar edinmişlerdir. Nihayet muhalifler amaçlarına ulaşmışlar ve Kerek emiri Ahmed'i tahta geçirmişlerdir¹²¹. Görüldüğü gibi bu hadisede 'de Mısır tahtının kaderini Suriye'deki emirler tayin etmişlerdir.

11-ŞİHABEDDİN AHMET DEVRİ

Zaten halk ve ümera tarafından seilmeyen Ahmed'in Kahire'yi bırakıp Kerek'te oturması onun otoritesini zayıflatmıştır. Nitekim ona muhalif olanların başında gelen Safet naibi Baybars El-Ahmedi, tutuklanması için verilen emre "itaat ancak Mısır Sultanına olur. Kerek hükümdarına asla" diyerek karşı çıkmıştır. Suriye emirlerinin çoğu da onu destekledi. Mısır ümerası bu durum karşısında Sultanı Kahireye davet ederek, gelmezse tahttan indirileceğini bildirince, Ahmed, "bu ülke benim, nerede istersen otururum" deyince tahttan indirildi¹²².

119- Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, S.485-486; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.76-77; C.B. Globb, **A.g.e**, s.203-232

120. İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.77

121- İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.83-84; J.B. Globb, **A.g.e**, s.355-357

122- İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.83-84; J.B. Globb, **A.g.e**, s.355-357

12-İMADEDDİN İSMAİL ES-SALİH DEVRİ

İmadeddin İsmail başa geçtiğinde saltanattan azledilmesine rağmen hala Kerek'i elinde tutan Şihabettin Ahmet üzerine yürümek amacıyla hazırlıklara başlamıştır.

1343 yılında Kerek üzerine asker sevk edilmiş, şehir düşmeyince buraya yeni askerler sevk edilmiştir. Muhasara uzayınca erzakı azalan ve yanındaki adamları ile anlaşmazlığa düşen Ahmed, Mısır ordusunun şehre girmesine mani olamadı ve yakalanarak öldürüldü¹²³.

13-ZEYNEDDİN I HACCI DEVRİ

Çok sert bir mizaca sahip olan bu sultan devrinde bazı emirlerin öldürülmesi emirleri korku ve endişeye sevk etmiş ve Suriye emirlerinin desteklediği Dimaşk naibu's-Saltanası Tanboğa el-Yahyavi isyan etmiştir. Ancak zamanında tedbir alan Hacci, isyanı bastırıp Yahyavi'yi öldürmüştür¹²⁴.

14- SALAHADDİN SALİH DEVRİ

Selahaddin Salih devrinde Emir Taz idareye hakimdi. 1352'de Emir Taz'a karşı Suriye'de bir isyan başlatılmıştır. Halep naibi Bayboğaurus el-Kasimi önderliğinde hareket eden isyancılar, kendilerine katılmayan Dimaşk naibu's-Saltanasının şehirden kaçmasıyla Dimaşk'a girdiler. Ancak kale naibi teslim olmamıştır. Suriye'deki bu isyanı haber alan Sultan, Halife'yi de yanına alarak Suriye üzerine yürümüştür. O'nun Dimaşk'a yaklaştığını haber alan isyancılar şehri boşaltınca sultan kolayca şehre girmiştir. Yakalanan isyancılar cezalandırılmıştır¹²⁵.

15-SELAHADDİN MUHAMMED B.ZEYNEDDİN I. HACCI DEVRİ

Selahaddin Muhammed başa geçtiğinde Emir Yelboğa'nın tahakkümünü kabul etmeyen Suriye ümerası isyan etmiştir. Ancak Sultan'ın ve Yelboğa'nın Dimaşk'a gelmesiyle teslim olmak zorunda kalmışlardır¹²⁶.

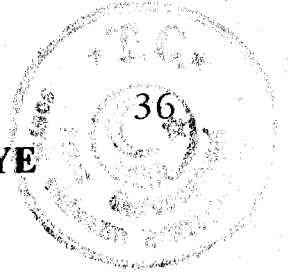
123- J.B. Globb; A.g.e, s.237; İsmail Yiğit, A.g.e, s. 84-85

124- İsmail Yiğit, A.g.e, s.86; J.B. Globb; A.g.e, s.239; Makrizi, Hitat, II, s.240

125- İsmail Yiğit, A.g.e, s.87; J.B. Globb, A.g.e, s.240-241

126- İsmail Yiğit, A.g.e, s.90; K.Y.Koprman, DGBİT, s.497 J.B. Globb, A.g.e, s.245

B-BURCİ MEMLUKLULAR DEVRİNDE SURIYE

1-BERKUK DEVRİ

Berkuk, Burci Memluklar'ın ilk sultanı olarak saltanata geldiğinde Türkler'le iyi geçinme politikası izlemiştir. Zira kendisi bir Çerkes'ti. Bu politikanın bir neticesi olarak Naibu's-Saltanata Yelboğa el-Nasri'yi bu görevden alarak Halep valiliğine gönderirken bir Türk memluku olan Sudun'u da Naibu's-Saltana olarak tayin etmiştir. Ancak daha sonra bu politikasında yaptığı değişiklikler bir çok isyanla uğraşmasına neden olmuştur. Bunlardan birisi de Elbistan Naibi Altınboğa'nın 1382'dreki isyanıdır. Ancak bu isyan Suriye'deki diğer naibler tarafından desteklenmediği için başarısızlıkla sonuçlanmıştır¹²⁷.

Berkuk, tahta giçtiğinde Gazze Naibi Akbuğa Abdu'l-Vahid yanında Memlukları olduğu halde Berkuk'a itaat etmemek için bulunduğu yerden ayrılmıştır¹²⁸.

Berkuk mütamaıdiyen Halep valisi Yelboğa'dan şüphe etmiştir . Onu azle teşebbüs ettiğinde ise, ilk hakiki tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Bu teşebbüsü haber alan Yelboğa Berkuk'un planını bozmuştur. Malatya'nın asi valisi Mintaş ile ittifak kurarak Trablus ve Hama şehirlerini zaptetmiştir.

Asilerin üzerine itmiş (Aytemüş)'ü 1389 baharında gönderilmiştir. Dımaşk civarında cerayan eden savaşta Sultan'ın ümerasından bir çoğunun kaçması üzerine zafer asilere kalmıştır. Takip edilerek yakalanan İtmış, Şam şehrini istihkamları ile birlikte teslim etmek zorunda kalmıştır¹²⁹.

Yelboğa, ardından bütün Suriye naiblerine haber gönderip kendilerine katılmalarını istemiştir¹³⁰. Daha sonra Yelboğa ile Mintaş bütün kuvetlerini toplayarak, Mısır üzerine yürümüş, hiç bir mukavemetle karşılaşmadan duruma hakim olmuşlardır. Yelboğa'nın

127. Şahabettin Tekindağ, **Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı**, s.55; Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s. 511; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.100

128. Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devrinde...** s.55

129. İ.A.Berkuk Mad. s.555; Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.57; J.B. Globb, **A.g.e**, s.257-260; Estarabadi, **Bezm u Rezm** Ankara, 1990 s. 336-342; Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**,s. 511-512

130. İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.100-101 Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.58-60

merhametine sığınan Berkuk, Yelboğa tarafından iyi karşılanmış ve Kerek'e gönderilmiştir¹³¹.

Yelboğa ile Mintaş arasındaki mücadelede Yelboğa mağlup ve esir olunca Berkuk serbest hareket imkanı bulmuştur. Suriye'deki gayr-i memnunları etrafında toplayarak kendisine karşı yürüyen Şam ve Gazze valilerini ve Bedevi Nuayr'i mağlup ederek yeni taraftarlar toplamıştır¹³².

Berkuk'un bu faaliyetleri ile Mısır yolunun tehlikeye girdiğini gören Mintaş, Dımaşk'ı Berkuk'un tazyikinden kurtarmak için gerekli ser'î fetvayı da alarak harekete geçmiştir. 22 Ocak 1390'da Ridaniye'den hareket eden Memluk ordusu seri bir yürüyüşle, Dımaşk'a gelip Şakhab'da bekleyen Berkuk'la savaşa girişmiştir. Halep ve Kerek askerleri ile güçlenen Berkuk'un ordusu, bir ara zor duruma düşmesine rağmen toparlanarak Mintaş'ın ordusunu yenmiştir. Mintaş bu ilk mağlubiyetinden sonra yeniden harekete geçmiş ancak yine yenilmiştir. Mintaş'ın yeni hazırlıklara giriştiğini haber alan Berkuk, Gazze yoluyla Mısır'a hareket etmiştir. Böylece Berkuk'un ikinci saltanatı da başlamıştır.

Şakhab harbini mütaakip, önce Dımaşk'a sonra da Halepe kaçan Gümüşboğa el-Hamavi, Mintaş taraftarı olup, bu sırada şehri eline geçirmiş bulunan Halep kadısı Şihabeddin Ahmed ile mücadele etmek zorunda kalmış ve nihayet Cubbu's-Saada ile Han Sayhun arasında onu yenmeyi başarmıştır. Ancak daha evvel Dımaşk'ı elde eden Mintaş'ın kadiya yardım etmek maksadıyla Tumân-tamur el-Eşrefi'yi Haleb'e göndermesi üzerine, savaşlar yeniden başlamıştır. Bu mücadelelerde bir çok Mintaş taraftarı ümerayı esir eden Gümüşboğa el-Hamavi, Halep'te tamirat ve imar faaliyetlerinde bulunmuştur¹³³.

Bu olaylar olurken Mısır ve Suriye'deki Araplar'ın hilafet ve saltanatı ele geçirme teşebbüsleri de bertaraf edilmiştir¹³⁴.

Berkuk devrinin bizi ilgilendiren hadiselerinden birisi de Yelboğa-Mintaş mücadelesidir. Önce Eşrefiye, Şakhab harbinden sonra da

131. İ.A. Berkuk Mad. s.555-556

132.- Esterabadi, **Bezm u Rezm**, s.336-342; J.B. Globb, **A.g.e**, s.257-260; İ.A. Berkuk Mad.s556

133.- Esterabadi, **Bezm u Rezm**, s.336-342; Ş. Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.65-73; J.B. Globb, **A.g.e**; s.263-273; Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s. 511-513; İ.A. Şam Mad. s.30

134.- Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s.513; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.101-102

Dımaşk'taki Baydamuriya, Taziya ve Cardamuriya Memlukuluları gibi Şam Türkmenleri'nin desteklerini temine muvaffak olan Mintaş, bölgede maddi gücünü arttırma yönünde faaliyetlere de girişerek Çerkesler'le mücadeleye başlamıştır. Buna karşılık Berkuk da Mintaş'ı bertaraf etmek için Yelboğaviye emirlerinden yardım alarak techiz ettiği bir orduyu Dımaşk'a sevk etmiştir. Bu ordunun ani baskını ile Dımaşk'ı terkeden Mintaş, daha sonra geri dönerek Yelboğa en-Nasiri'yi mağlup etmiştir. Ancak Yelboğa'nın mukavemeti nedeniyle Dımaşk'a girememiş, Hums ve Hama'yı alıp buradaki Zahiriye Memlikleri'nin bertaraf etmiş, ardından Halep'i muhasara etmişse de alamamış ve Dulkadıroğlu Suli Bey'in yanına çekilmiştir. Bu sırada Berkuk'un gazabından korkan Suli Bey O'ndan aman dilemiştir. Bu hadise Suli Bey ile Berkuk arasında iyi ilişkilerin başlamasını sağlamıştır

Şam Türkmenleri'nin desteğini alan Mintaş ise Baalbek'i alıp Dımaşk önüne gelmiş ve şehre girmiştir. Bir süre burada kalıp daha sonra şehirden ayrılmıştır.

Mintaş'ın Suriye'de sebep olduğu karışıklıklar yüzünden ahaliden sürekli Kahire'ye tazyikler oluyordu. Bunun üzerine Suriye seferine çıkmaya karar veren Berkuk, Ridaniye'den hareketle Dımaşk'a geldi. O'nun gelişini duyan Türkmenler ve Araplar telaşa düşmüşlerdir. Bu seferi kendisine karşı yapıyor zanneden Dulkadıroğlu Suli Bey, korkuya kapılarak Berkuk'a elçiler göndermiştir. Haleb'e ulaşan Berkuk, Mardin hakimi İsa ve Döğer reisi Salim'in yanında bulunan Mintaşiyalar'ı tevkif etmek istemiş ve Halep naibi Karadumardaş ile Atabek Ayna'l-Yusufi'yi bu işle görevlendirmiştir. Ancak bu sırada Mintaş'ı gizliden gizliye destekleyen ve Berkuk'un hiddetlenmesine neden olan Yelboğa el-Nasiri'nin yeniden isyan teşebbüsü duyulunca kendisine naibliği vaadedilen Haleb'e gelir gelmez tutuklanmış, ardından da öldürülmüştür.

Sultanın dönüşünü haber alan Mintaş ise Salamiye önüne gelip burada devlete muti Türkmen Memluklar'la savaşmaya başlamıştır. Daha sonra Hama ve Hums'a yürüyen Mintaş'a karşı harekete geçen Berkuk, Trablus-Şam ve Hama naiplerine de hareket emri vermiştir. Bu sırada Mintaş'ı yakalayan Emir Nuayr, Mintaş'ı teslim etmek üzere harekete geçmiş ve onu Halep Naibi Çoban'a teslim etmiştir¹³⁵.

135- Estarabadi, **Bezm u Rezm** s.336-342; Şahabeddin Tekindağ; **Berkuk Devri**, s.73-82; İ. A. Berkuk Mad. s.556; J.B. Globb, **A.g.e**, s.263-273; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.99-105

2-FEREC DEVRİ

Berkuk'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ferec henüz 12 yaşındaydı. Yaşının küçük olmasından doğan boşluğu Emir Ayıtmış doldurmuştur Sultan'ın küçüklüğünden istifade etmek isteyen emirlerin bazıları Ayıtmış tarafından azl edilmiş, bazıları da görevden alınarak yerine Ayıtmış'ın güvendiği adamlar getirilmiştir.

Kahire'de bu olaylar olurken Dımaşk naibi Tenem el Hasani, Trabulus naibi Yunus Balta'yı da yanına alarak Suriye'de isyan etmiş ve bir müddet sonra Haleb'i de ele geçirerek Hama'yı kuşatmıştır. Tenem Hama'yı kuşatmakta iken, Mısır'ın en kuvvetli adamı olan Ayıtmış'ın, yanında bir grup emirle Dımaşk'a gelmekte olduğunu haber almıştır. Bunun üzerine Tenem, Hama kuşatmasını bırakarak, gelenleri karşılamak üzere Dımaşk'a dönmüştür. Ancak daha sonra, Kahire'de duruma hakim olan Ayıtmış'ı, oradan kaçarak Dımaşk'a gelmeye zorlayan olaylar şöyle cereyan etmiştir.

1399 Kasım başlarında yeni ve genç sultan Ferec'in genç emirleri ile eski ve kıdemli Zahiriyeye emirleri arasında ihtilaf çıkmıştır. Zira Zahiriyeye emirleri Ferec'in küçüklüğünden istifade etmek istemişlerdir. Ancak 1399'a gelindiğinde Ferec'in rüştünü ispatlamış olması Ayıtmış'ın işlere müdahale etmesine engel olmuştur. Bu sırada emirler de iki gruba ayrılmıştır. İki grup arasında Kahire'de meydana gelen vuruşmada Ayıtmış'ın başında bulunduğu grup yenilmiştir. Bir çok adamını kaybeden Ayıtmış, maiyetiyle beraber Dımaşk yolunu tutmuştur. Bu esnada Dımaşk naibi Terem el-Hasani, Hama'yı kuşatıyordu. Ayıtmış ve adamlarının gelişini duyunca, hemen Dımaşk'a dönmüş ve Ayıtmış'ı çok iyi karşılamıştır. Bu sırada Ferec, Mısır'dan kaçan Ayıtmış ve beraberindekilerin Suriye'deki isyanını bastırmak ve Tenem ile birleşmiş olan naibleri de tenkil amacıyla, Suriye'ye sefere çıkmaya karar vermiştir. Ferec'in 1400 yılındaki bu Suriye seferinden önce, Nevruz el-Hafizi yanında Şeyh el-Mahmudi olduğu halde yola çıkmıştır. Bu öncü birlikler Gazze'ye gelerek burada bulunan Tenem'in naibi Akboğa el-Lekaş ve maiyetini Till Acul'da yenmiştir. Yenilenler Remle'ye doğru kaçmışlardır.

Ferec, Tenem'i itaate davet için Şafii Başkadısını O'na göndermiş ancak Tenem, kadıyı iyi karşılamasına rağmen itaat etmemiştir. Ardından Sultan'a bir mektup yazan Tenem, bazı şartlar ileri sürmüştü ancak bu şartlar kabul edilmemiştir. Nihayet iki taraf savaş için

hazırlanmış ve 1400 yılında savaşa girilmiştir. Bu savaşta Tenem ve adamları yenik ve esir düşmüştür. Tenem'in yanında bulunan Ayıtmış ve diğer emirler ise Dımaşk'a doğru kaçmışlardır. Sultan, hemen bir mektup yazarak Dımaşk naibinden onları barındırmamasını istemiştir. Naib de buna uyarak Ayıtmış ve arkadaşlarını yakalatmıştır.

Aynı yıl içinde Dımaşk'a gelen Sultan Ferec yakalanan emirlerin yerine yeni görevliler atamıştır. Bu sırada Şeyh el-Mahmudi, Trablusa tayin edilmiştir¹³⁶.

Ferec döneminin önemli isyanlarından birisi de öteden beri Sultanlığı ele geçirmeye çalışan güçlü emirlerden Yeşbek'in isyanıdır. H.807 yılında isyan eden Yeşkek, mağlup olunca Şam'a yönelmiştir. Gazze'ye vardığında Dımaşk naibine adam göndererek durumunu bildirmiştir. Dımaşk naibi ona bazı adamlarını göndererek yanına gelmeye teşvik etmiş ve kendisi ile birlikte isyan edeceğini vadedmiştir.

Bir süre Gazze'de kalan Yeşbek, çevredeki Arap aşiretlerinden, Kerek ve Şevbek halkından bazı hediyeler almış buradan ayrılarak Safed'e gelmiş ve Safed naibi Bektemir Çolak tarafından hediyelerle karşılanmıştır. Bişare Oğlu da bir kısım Dürziler'le beraber ona katılmıştır. Bu arada Dımaşk naibi onu karşılayarak durumu öğrenmiş, ardından da Sultan'a bir mektup yazarak ne yapması gerektiğini sormuştur. Daha sonra Subeybe'de mahpus Nevruz'u Kanibay el-Alai el-Kabir ve Safed kalesinde hapis olan Esenbek'i Dımaşk'a getirip ikramlarda bulunmuştur. Aynı zamanda Kara Yusuf'u da hapisten çıkarıp, Mısır sultanına karşı birlikte hareket etmek konusunda onunla anlaşmıştır. Ayrıca Dımaşk'ta halktan hayli para ve vergi de toplamıştır.

Yeşbek'in Dımaşk'a gelmesinden sonra Suriye şehirlerindeki naibler Yeşbek'e mektuplar göndererek ona yardım edeceklerini bildirmişlerdir. Dımaşk naibi, Yeşbek'le birlikte, Tarabulus, Hama, Hıms bölgesinde büyük bir üne sahip olan Cekem'e adam gönderip onu kendisi ile birlikte hareket etmeye davet etmiştir. Bu sırada sultan da naibine mektup yazarak isyancılarla birlikte hareket etmemesini istemiştir¹³⁷.

136. İ. A. Şam Mad. s.305-306; İ. A. Suriye Mad. s.60; İ. A. Ferec Mad. s.54-55; Kazım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s.23-26; K. Y. Koprıman, *DGBİT*, s.516; Şahabeddin Tekindağ, *Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış* s.23; İsmail Yiğit, *A.g.e*, s.106 v.d.

137. Şahabeddin Tekindağ, *Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış*, s.24; Kazım Yaşar Koprıman *DGBİT*, s.516; Kazım Yaşar Koprıman; *Mısır Memlukları tarihi*, s.35-36; Kazım Yaşar Koprıman; Malik el-Müeyyed Şeyh el-

Neticede Cekem'in de isyancılara katılmasıyla Suriye'de Dımaşk'taki emirlerle anlaşmayan kimse kalmamış gibiydi. Toplanan bu kuvvetler Safed'e gelmiştir. Buranın hakimi Bektemir'e haber gönderip kalenin teslimini istemişlerdir. Onun kaleyi teslim etmemesi üzerine Safed kuşatılmıştır. Uzun bir muhasara neticesinde Safed emiri Bektemir, teslim olmak ve isyancılara katılmak zorunda kalmıştır. Muhaliflere katılma kararı alan Cekem ise Dımaşk'a gitmek üzere Halep'ten ayrılmıştır. Ancak Cekem'in diğer emirleri küçümsemesi emirler arasında kendisine karşı nefret uyanmasına neden olmuştur. Zira Cekem saltanat yolunda çok muhteris davranıyordu.

Bütün bu olup bitenleri devamlı olarak izleyen Sultan Ferec de hazırlıklar yapıyordu. Hazırlıklar bittikten sonra Sultan Ferec harekete geçmiş iki tarafın öncü birlikleri karşılaşmış ancak savaşın ilreleyen safhalarında Sultan'ın askerleri yenilgi amelerleri gösterince Sultan Ferec, Kahire'ye doğru kaçmıştır. Ferec'in Şam'a naib olarak tayin ettiği Suruk , bizzat Şeyh el-Mahmudi tarafından öldürülmüştür. Kahire'ye çekilen Sultan, savaş için yeniden hazırlanmaya başlamıştır¹³⁸.

Sultan Ferec'e muhalif olan grup daha sonra Kahire'ye doğru yürümüştür. Ne var ki bu gruptan Cekem, Yeşbek, Şeyh el-Mahmudi gibi şahıslar daha Sultan'ı yakalamadan kimin sultan olacağı konusunda tartışmaya başlamışlardır. Zira adı geçen şahısların herbiri kendisini saltanata layık görüyor ve sultan olmak istiyordu.

Kahire önünde cereyan eden savaşta isyancı grup galip gelmek üzereyken aralarında bazılarının sultana itaat için ayrılmaları üzerine asilerden sadece Cekem, Şeyh Mahmudi ve Kara Yusuf kalmıştı. Şeyh el-Mahmudi de Suriye'ye dönmeye karar vermiştir. Neticede isyancılar Kahire örürde bütün ağırlıklarını bırakıp kaçmış, Bulbeys'te toplanıp yeniden toparlanmaya başlamışlardır. Zaten Sultan da onları takip etmiyordu.

Asilerinin çekilmesinden sonra Ferec'in ihtiyatlı davrandığını görüyoruz. Nevruz el-Hafizi'ye hil'at giydirip Şeyh el-Mahmudi'yi

17:42

Mahmudi devrinde Mısır'ın mali ve idari durumuna Umumi bir bakış, *İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Tarih Ens. Derg.* İstanbul, 1981 s.154-155 J.B.Globb; *A.g.e.*, s.277-293; *I. A. Şam Mad.* s. 305; *I. A. Ferec Mad.* s.54-55; İsmail Şiğit, *A.g.e.*, s. 106 v. d.

138. Kazım Yaşar Kopruman, *Mısır Memlukları Tarihi* s.37-41 J.b.Globb, *A.g.e* s.277-299

görevinden azletmiştir¹³⁹. O, bu hareketiyle herhelhde Nevruz ile Şeyh el-Mahmudi'yi çarpıştırıp bu durumdan istifade etmeye çalışmıştır.

Nevruz, Dımaşk'a geldiğinde hiçbir direnme ile karşılaşmadan şehre girmiştir. Zaten Şeyh el-Mahmudi'nin karşı koyacak hali de yoktu. Dımaşk'a yerleşen Nevruz, bundan zonra Subeybe'de bulunan Şeyh'i yakalamak üzere hareket etmiş ancak yenilerek Dımaşk tarafına kaçmıştır. Bu sefer de Şeyh ve Cekem, Nevruz'u izlemeye başlamıştır. Nevruz'un askerleri karşı koyunca iki taraf arasında Savaş başlamış ve Nevruz yenilerek önce Dımaşk'a oradan da Hama'ya yönelmiştir. Şeyh el-Mahmudi ise adamlarıyla Dımaşk'a gelerek şehri teslim almıştır¹⁴⁰. Böylece Şeyh el-Mahmudi ve diğer emirler yeniden Suriye'ye hakim olmuşlardır.

1405 yılına gelindiğinde Ferec, aniden ortadan kaybolup Kadı Sadeddin b. Gurab'ın evinde saklanmış ve yerine kardeşi Abdülaziz tahta geçmiştir. Abdülaziz bir süre sonra Şeyh el-Mahmudi ve Cekem'i Kahire'ye davet etmiştir. Şeyh el-Mahmudi'nin bu sırada yniden Dımaşk naibi olmak istediği anlaşılmaktadır.

Bir süre sonra Suriye'deki mücadelelerin yeniden başladığını görüyoruz. Şeyh el-Mahmudi ve Cekem, Hıms'da olduğunu haber aldıkları Nevruz'la savaşmak üzere Dımaşk'tan ayrıldılar. Bunu haber alan Nevruz, Hama'ya kaçmıştır. Nevruz'un kaçtığını öğrenen Şeyh el-Mahmudi ve Cekem Tarabulus'a yürümüştür. Zaten bu sırada Tarabulus naibi Bektemir, askerlerinin kendisini terketmesi üzerine Nevruz'la birleşmek üzere Hama'ya gitmiştir. Bu nedenle Tarabulus kolaylıkla Şeyh el-Mahmudi ile Cekem'in eline geçmiştir.

Ferec'in ortadan kaybolduğu yıl içinde yeniden ortaya çıkıp tahta geçtiğini görüyoruz. Başa geçer geçmez de Şeyh el-Mahmudi'yi Nevruz'un yerine Dımaşk naibliğine tayin etmiştir. Cekem ise Heleb naibliğine tayin edilmiştir.

Bundan sonra Şeyh el-Mahmudi ile Cekem, kaçan Tarabulus naibi Bektemir'in Hama'da olduğunu haber alıp onun peşine düşmüşler, ancak Bektemir, Nevruz'un yanına kaçmıştır. Nevruz gelenleri karşılamak üzere Haleb'e gittiğinde adamlarından Demirdaş el-Muhammedi,

139. J.B. Globb, A.g.e, s.277-293; Kazım Yaşar Koprman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.41-44

140. Kazım Yaşar Koprman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.41-45 Kazım Yaşar Koprman, **Şeyh el-Mahmudi Devrinde Mali ve İktisadi durum**, s.154-155

kendisinden ayrılarak Haleb'i kendi adına ele geçirmiştir. Ancak Nevruz'un ve onun yanında bulunan Haleb eski naibi Allan'ın gelişini haber alınca kaçmıştır¹⁴¹.

Şeyh el-Mahmudi ile Cekem olaysız bir şekilde naiplik yerlerine vasıl oldular. Ancak bu sırada Cekem'in, Nevruz'la ilişkilerini düzeltip ona katıldığı görülmektedir.

Bu olayların ardından Suriye'de sular durulmuş görünmektedir. Şeyh el-Mahmudi, Dımaşk'a; Cekem de Haleb'e naib olarak tayin edilmiş ve bu Kahire tarafından da tasdik edilmiştir. Ne var ki bu sakin hava aynı zamanda ürkütücüydü de .Zira Cekem ve Şeyh el-Mahmudi, bu yerlerle yetinecek karakterde insanlar değildiler. Nitekim Cekem, faaliyetlerine çok geçmeden başlamış, Kahire'yi dinlememeye başlamıştır. Hatta Şeyh el-Mahmudi'den de Türkmenler'e karşı yardım istemiştir. Ancak O, Cekem'e yardım edecek vaziyette değildi. Bu nedenle Cekem yalnız başına faaliyetlere girişmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak Şeyh el-Mahmudi'nin de dahil olduğu Suriye'deki emir ve naiplerin bir çoğu Cekem'in adının Suriyeden silinmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle de Cekem'in isyan alametlerini hemen Kahire'ye bildirmişlerdir.

Şeyh el-Mahmudi'nin kendisine yardıma yanaşmadığını gören Cekem, O'nun düşmanı Nevruz'a iltifat göstererek Şeyh'le savaşmaya karar vermiştir. Bu arada boş durmayan ve Cekem'in aleyhinde propaganda yürüten Şeyh ise, Cekem'in yerine Demirdaş el-Muhammedi'nin yeniden Halep naipliğine atanmasını sağlamakla amacına ulaşmıştır.

1406 yılında mücadele yeniden başlamış Nevruz ve Cekem, Şeyh'in bulunduğu Dımaşk üzerine yürümüşlerdir. Hama ile Hums arasında Resten'de yapılan savaşı Şeyh kaybedince Cekem ve Nevruz rahatlıkla Dımaşk'a girmişlerdir¹⁴².

Şeyh el-Mahmudi ile Cekem arasındaki mücadelede Sultan Ferec, Şeyh'in tarafını tutmuştur. O, böylece iki emir arasındaki mücadeleden ya istifade ederek birisinden kurtulacak ya da tahtı tehlikeye girecekti.

1406 yılında Şeyh ile Demirdaş askerleri ile Kahire'den ayrılıp Suriye'ye hareket etmişlerdir. Şeyh'in tek başına Suriye'deki hadiseleri

141- Kazım Yaşar Kopruman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.47-50; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.106-109; J.B. Glob, **A.g.e**, s.277-293 Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bakış**, s.23-24

142- Kazım Yaşar Kopruman, **Mısır Memlukları Tarihi** s.53-54

bitiremeyeceğini anlayan Sultan Ferec, duruma bizzat el koymak üzere yola çıkmıştır. Ferec'in Suriye'ye hareket ettiğini öğrenen ve Dımaşk'ta bulunan Nevruz, adamlarını Remle'ye göndermiştir. Kendisi de durumun vehametini anlayarak Safed'e doğru yola çıkmıştır. Oradan da Baalbek üzerinden Hums'a hareket etmiştir¹⁴³. Suriye'ye gelen Sultan Ferec, önce Dımaşk'a sonra Haleb'e girmiştir. Suriye'de asilerle karşılaşamayan Sultan Ferec, adamlarını gönderdiyse de bir neticeye ulaşamadı.

Bu sırada Şeyh'in kendisine karşı savaşmak üzere yola çıktığını haber alan Nevruz, Dımaşk'a girip Surları tamir ettirmiştir. Ayrıca maddi durumunu düzeltmek için de vergiler toplatmıştır. Bu esnada Sudun el-Hamzavî, Safed'e hakim olmuşsa da Şeyh hile ile burayı ele geçirmiştir. Sudun el-Hamzavî ise Nevruz'un yanına kaçmıştır. Bu arada Cekem de boş durmamış Ferec'in kendisine karşı başarısız olup çekilmesiyle 1407'de sultanlığını ilan yoluna gitmiş, sikke kestirip hutbe okutmuştur. Şeyh'in hakim olduğu Safed hariç bütün Suriye şehirlerine boyun eğdirmiştir. Ancak bir süre sonra öldürülmesi ile Cekem meselesi bitmiştir.

Cekem'in ölmesi ile Suriye yine sulh ve sükuna kavuşmamış, Ferec yeniden Suriye'ye seferler yapmak zorunda kalmıştır. Zaten 1407 yılında Şeyh el-Mahmudi de Ferec'e mektup yazarak Suriye seferine davet etmişti¹⁴⁴.

Cekem'in¹⁴⁵ ölümünden sonra Nevruz eski politikasını terk ederek Şeyh'e yaklaşmaya ve Haleb naipliğini elde etmeye çalışmıştır. Şeyh, Nevruz'u barışçı kabul etmekle beraber, Halep naipliği için vaktin çok geç olduğunu, zira Sultan'ın Suriye üzerine Sefere çıktığını bildirmiştir.

1407 yılında Suriye Seferi için yola çıkan Sultan Ferec, Dımaşk'a gelmiştir. Bu sırada Sultan Ferec ile Şeyh el-Mahmudi arasındaki iyi ilişkilerin bozulduğunu görüyoruz. Nitekim Suriye'ye ulaşan Sultan Ferec ilk iş olarak Atabekül-Asakir'i Yeşbek'i daha sonra da Şeyh'i tutuklayıp hapsedmiştir. Ardından da Dımaşk naipliğine Nevruz'u atamıştır. Sultan'ın

143- Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi** s.53-54

144- Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine toplu bir bakış**, s.23-24; İ.A.Ferec Mad. s.54-55; Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s.53-56; J.B. Globb, **A.g.e.**, s.277-293

145- Cekem, Akkoyunlu Karayürük Osman Bey'in müdafaa ettiği Amid'i Mardin hükümdarı Mecdeddin İsa ile birlikte müdafaa ederken ölmüştür. Bak.Ş. Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış** . s.24

Mısır'a dönmesinden sonra Şeyh ve Yeşbek, Dımaş'a hücum ederek şehre girmeye muvaffak olmuşlardır. Şeyh'le savaşmak isteyen Nevruz ise Sultan'a güvenmediğinden onunla anlaşma yoluna gitmiştir. Böylece Şeyh ile Nevruz, Dımaşk'ta bir araya gelmişlerdir. Şeyh, Nevruz'u Dımaşk naipliğinde bırakıp kendisi Tarabulus naipliğini seçmiştir. Ancak 1408 yılına gelindiğinde Şeyh'in faaliyetlerinde yine değişme olmuştur. Sultan'la yazışarak Dımaşk naipliğini istemiş ve eğer bu isteği kabul edilirse Sultan'ın bütün düşmanlarıyla savaşacağını bildirmiştir. Sultan da bu teklifi kabul edip onu yeniden Dımaşk naipliğine atamıştır.

Şeyh'in bu sıradaki faaliyetlerini geleceği için tehlikeli bulan Nevruz, Şeyh ile yeniden ihtilaf içine girmiştir. Savaş çıkmaması için arada elçiler gidip gelmesine rağmen olumlu bir netice alınamamıştır. İki taraf arasında tam savaş başlayacağı sırada yanındaki adamları kendisinden ayrılan Şeyh çekilmek zorunda kalmıştır. Fakat O'nun, Demürdaş ve Bektemir ile birleşip yediden savaşa dönmek için çekildiği anlaşılmaktadır. Neticede iki taraf yine karşı karşıya geldi. Ancak Şeyh'in çevresi dağılmaya başlamıştı¹⁴⁶. Ardından toparlanan Şeyh'in şiddetli bir şekilde hücumu geçmesiyle Nevruz önce Dımaşk'a oradan da Haleb'e kaçmıştır. Buradan da Antakya'ya geçen Nevruz, henüz Şeyh ile tam olarak hesaplaşamadığına inanıyordu.

Bu sırada gafil avlanan Şeyh ve adamları hesaplaşmanın bu safhasında Amid'e kaçmışlardır. Bu arada Ramazanoğlu Şahabeddin Ahmed ile anlaşan Şeyh, Nevruz'un bu şahıs tarafından yakalanıp Sis'e gönderilmesine muvaffak olmuştur. Ancak bir süre sonra hapisten kaçmayı başaran Nevruz, Dulkadıroğullarına sığınmış, oradan da Cekem'in bir adamının hakim olduğu Kal'atur-Rum'a gönderilmiştir. Bu sırada Şeyh'in Sultanın itaatinden çıktığına dair haberler yayılması üzerine Şeyh, elçi göndererek yalanlamak zorunda kalmıştır. Sultan Ferec, Şeyh'e, asi olursa kendisi ile savaşacağını bildirdiği için, her ihtimale karşı Dımaşk'taki emir ve beyleri kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Bu sırada Sultan Ferec, Şeyh'ten bazı emirleri kendisine göndermesini istemiş, o bunu önce kabul etmiş ancak sonradan bundan vazgeçmiştir. Bunun üzerine her iki taraf da savaş hazırlıklarına başlamıştır. Şeyh,

146- J.B. Globb, A.g.e, s.277 v.d.; Kazım Yaşar Koprıman, DGBİT s.516; Kzım Yaşar Koprıman, Mısır Memlukları Tarihi, s.57-65; İ. A. Ferec, Mad; İ. A. Suriye Mad. s.60 Şahabeddin Tekindağ; Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış, s.23-24

Sultan Ferec tarafından gönderilen elçiyi hapsedince Sultan, Suriye üzerine sefere çıkmaya karar vermiştir. Sultan'ın gelişini haber alan Şeyh korkarak Sarhad'a çekilmiştir. Bir süre sonra iki taraf yine savaş amacıyla karşı karşıya gelmiş tam bu sırada Sultan'ın bir kısım askeri Şeyh'in tarafına geçmiştir. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında Şeyh'in adamları yenilmiş, Şeyh de Sarhad kalesinde kuşatılmıştır¹⁴⁷. İki taraf arasında Tağribirdi ve Fethullah'ı elçi olarak gidip gelmiştir. Uzun görüşmelerden sonra Şeyh itaat etmiştir. Ne var ki buradan ayrılan Şeyh, Dımaşk'a yürümüş, Naib Bektemir Çolak onu şehre sokmamaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Şeyh de Dımaşk'a gitmiştir. Şehre girer girmez, Sultan Ferec'e bir mektup yazarak Bektemir'e karşı ancak kendisini savunduğunu bildirmiştir. Dımaşk'tan ayrılan Bektemir ise Kahire'ye gitmiştir¹⁴⁸. Bu sırada Sultan Ferec'in, Suriye'deki şehirlere yeni naipler atadığı dikkati çekmektedir¹⁴⁹.

Nevruz ile Şeyh'in mücadelesi devam ederken, Şeyh'in Dımaşk'taki faaliyetlerini Sultan'a haber veren bazı emirler Sultan'ı bir Suriye seferine çıkmaya teşvik etmişlerdir.

Bu sırada Nevruz taraftarı Sudun'un yenilmesi ve Sultana itaatini bildirmesi ile Safed naibliği boşalmış, Sultan Ferec de buraya emir Şahin'i tayin etmiştir. Bu tayinin hemen ardından Şeyh'in adamları Safed'e saldırmış ancak yenilerek geri çekilmişlerdir.

Sultan ile Şeyh arasındaki mücadeleler devam ederken Karakoyunlu Kara Yusuf, Şeyh'e bir mektup yazmıştır¹⁵⁰.

1410 yılında Şeyh'in galibiyeti ile neticelenen Nevruz-Şeyh mücadelesinin hemen Halep naibi Demürdaş, Sultan'a bir mektup yazarak Suriye'ye gelmeye teşvik etmiştir. Zira bu tarihte Suriye'de Sultan'ın elinde, Gazze, Safed ve Hama'dan başka yer kalmamıştı. Bu çağrıyla mütaakip hazırlıklara başlayan Sultan Ferec, yeni bir Suriye seferine karar vermiştir. Bunu haber alan Şeyh ve Nevruz, birbirlerini sevmemelerine rağmen Sultan'ın kendilerini ayrı ayrı etkisiz hale getireceğini düşünerek barışa yanaşmışlardır. İlk iş olarak da Demürdaş ve Korkmas'ı bertaraf etmeye karar vermişlerdir. Ancak durumunu

147- İsmail Yiğit, A.g.e, s.106 v.d; Kazım Yaşar Koprıman; **Mısır Memlukları Tarihi**, s.65-73; İ. A. Ferec Mad.s.54-55 J.B.Globb, A.g.e, s.277-286

148- Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi** s. 77-78

149- İsmail Yiğit, A.g.e, s.106 v.d.

150- J.B. Globb, A.g.e, s.287-293; Kazım Yaşar Koprıman; **DGBİT** s.516; Kazım Yaşar Koprıman; **Mısır Memlukları Tarihi** s. 78-83

anlayan Demürdaş Kahire'ye, Korkmas ise Antakya'ya kaçmıştır. Bunun üzerine Nevruz ve Şeyh ikilisinden Şeyh, Dımaşk'a, Nevruz ise Haleb'e yönelmişler ve Sultan'a isyan ettiklerini açıkca ilan etmişlerdir.

Sultan Ferec, bu isyan üzerine Suriye'ye bir sefer yapma hususundaki tereddütlerden kurtulmuş ve bir Suriye seferine daha karar vermiştir. Seferden önce askerlerine bolca atıyyelerde bulunmuştur¹⁵¹. Sultan'ın hareketi ile, onu karşılamaya cesaret edemeyen Şeyh, Dımaşk'tan ayrılmış Bektemir Çolak ise Şeyh'i yakalamak üzere Sultan tarafından gönderilmişti. Dımaşk'a gelen Sultan, Nevruz'un Şeyh'le beraber hareket etmesini engellemek için onu Dımaşk naipliğine atadığını açıklamıştır. Ardından da asi ikilinin isyanını basturmak üzere harekete geçmiştir. Sultan'ın üzerlerine yürüdüğünü haber alan Şeyh ve Nevruz, önce Ayntab'a daha sonra Maraş'a, Dulkadıroğlu Nasıreddin ve Alaaddin'in yanına, gitmişlerdir. Şeyh burada Sultan'a kendisiyle harbetmek istemediğini bildirmesine rağmen, Sultan bunlara pek itibar etmemiştir.

Elbistan'a gelen Sultan Ferec, asi ikiliyi yakalamak üzere Dulkadıroğlu Muhammed ve Ali'yi görevlendirerek Haleb'e yönelmiştir. Sultan burada iken daha önce Şeyh ve Nevruz'a katılmış olan Korkmas, Sultan'ın yanına gelmiştir. Bir kaç gün sonra da emir Canım, Sultan'ın huzuruna gelmiştir. Sultan ise Kokmas'ı Safed, Canım'ı Tarabulus, Bektemir Çolak'ı ise Dımaşk naipliğine atamıştır.

Sultan'ın ayrılması ile Şeyh ve Nevruz, Kayseri'den Elbistan'a gelmişler, Dulkadıroğulları'na yenilince de Ayntab'a kaçmışlardır. Sultan ise hareketinin devamı olmak üzere asker çıkarmıştır. Dımaşk'a gelen Sultan Dımaşk naibi Bektemir Çolak'ı da asilerin üzerine göndermiştir. Asi Şeyh ve Nevruz bu sırada Gazze'ye kaçmışlar, burada Ferec'in oğlu Ferec'in Sultan olarak ilan edilmesi hususunda fikir birliğine varmışlar¹⁵² ancak müteakip çarpışmalarda Sultan'ın adamlarına yenilince Kerek'e kaçmışlardır. Bunu haber alan Sultan Ferec, Kerek'i kuşatmaya almıştır. Sultanın ordusunda erzak sıkıntısı başlayınca

151- Sultan Ferec'in 500 bin Dinar nakit dağıttığı kaydedilmektedir. Bak. Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi** s.87

152- Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi** s.88-94; İsmail Yiğit, **A. g. e.**, s.107 v.d.; Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bakış**, s.24

her iki taraf barış hususunda anlaşmışlardır. Anlaşmaya göre Şeyh, Haleb naipliğine, Nevruz da Tarabulus naipliğine atanmıştır.

Bir süre sonra Şeyh ve Nevruz, anlaşma hilafına, kendilerine verilen yerlerle yetinmeyerek civar kaleleri ele geçirmeye başlamışlardır. Daha sonra da Hama'yı almak üzere hareket etmelerinden dolayı Sultan Ferec'in de tutumu değişmeye başlamıştır. Sultan Ferec'in bu sırada bazı bey ve emirlere karşı başlattığı tenkil hareketinin bir çok bey ve emir'in Şeyh ve Nevruz'un tarafına geçmelerine neden olduğu görülmektedir.

Şeyh ve Nevruz, Sultan'a karşı yine birlikte hareket etmişlerdir. Şeyh, bir süre sonra kendisine müttefik bulmak amacıyla Dulkadıroğulları ile anlaşmak istemişse de bu isteği geri çevrilmiştir.

Haleb'e giderek burada ve bütün Kuzey Suriye'de otoritesine pekiştiren Şeyh, Ferec'e karşı güçlü müttefikler aramaya başlamıştır. Bu amaçla bir adamını Karakoyunlu Kara Yusuf'a göndermiştir. Bunu duyan Nevruz da aynı şeyi yapmıştır. Kara Yusuf her ikisine de müsbet cevap vermiştir. Sultan Ferec, Şeyh'in Dımaşk'a saldırması ihtimaline karşı buraya takviye birlikler gönderirken, Şeyh de Dulkadıroğulları'nı kendi tarafına çekmeye çalışmış ve bunu muvaffak olmuştur.

Bu sırada Suriye işini temelinde halletme kararında olan Sultan Ferec, Şeyh'in herhangi bir oyununa gelmemek için çok dikkatli davranıyordu. Bu düşünce ile son Suriye seferine çıkmıştır. Ancak sefer esnasında sarhoşluğun da etkisiyle adamlarına kötü davranması bir kısım adamlarının karşı tarafa geçmesine neden olmuştur. 12 Nisan 1412'de Sultan'ın askerleri ve Sultan, Dımaşk'a girmiştir. Bu esnada Şeyh ve Nevruz da Hums'da idiler. Sultan buraya geldiğinde onların Baalbek'e gittiklerini öğrenmiş ve onları takibe karar vermiş, ancak bu esnada Sultan'ın bir kısım adamları bu takibata karşı çıkmıştır. Neticede Sultan'ın diğer adamlarının da teşvikiyle asiler takip edilmeye başlanmıştır. Yorgun ordusuyla Laccun'da Şeyh ve Nevruz'u yakalayan Sultan Ferec, onların dinlenmiş ve zinde ordusu karşısında bir kısım adamlarının da karşı tarafa geçmesiyle tutunamamış ve yenilerek Dımaşk'a çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu galibiyetten sonra Şeyh, Nevruz ve Bektemir üçlüsü arasında ihtilaf başladığı ve herbirinin "Büyük Emir" olduklarını söyleyerek emirler yağdırmaya başladıklarını müşahede ediyoruz. Bu sırada Sultan Ferec ise Dımaşk'ta bir yandan dinlenirken bir yandan da bol atıyyeler de bulunmuştur. Muhalif askerleri ve halkı da kendi tarafına çekmeyi

başaran Sultan Ferec, Laccun'da bulunan Şeyh'in ordusu üzerine bir birlik göndermiş ancak yine müsbet netice alamamıştır. Bu olaylar olurken Şeyh ve Nevruz, kendilerine göre Ferec'i azledip yerine Halife'yi tayin ettiklerini belirtmişler Halife de istemeden bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Ferec'in saltanatı yolunda verdiği bu son mücadele de neticesiz kalmış yakalanarak boğdurulmuştur.

Ferec'in saltanatı zamanında, daha sonra dış hadiseler bölümünde de göreceğimiz gibi, Timur'un Suriye'deki faaliyetleri neticesinde bütün Halep ve Dımaşk tarihlerinde görmedikleri yağma ve tahribatlara sahne olmuştur. 1403-1404 yılına gelindiğinde pahalılık ve yoksulluk artmış, altın fiyatları yükselmiş ve yabancı altınlar günlük muamelelerde kullanılır olmuştur. Bu iktisadi bozukluğa ek olarak Mısır ve Suriye'de ardi arkası kesilmeyen karışıklıklar olmuştur. Bu yüzden Ferec, Suriye'ye birçok sefer yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu da devlete büyük bir yük getirmiştir. Fakat Suriye'ye yapılan her sefer buraya istikrar getirmemiş. her seferinde ¹⁵³ daha büyük olaylar çıkmıştır. Görüldüğü üzere Ferec hemen hemen bütün saltanatı boyunca Suriye'deki hadiseleri sona erdirmek için uğraşmış, bu uğurda hayatını kaybetmesine rağmen Suriye'ye sulh ve sükuneti getirememiştir

3-ŞEYH EL-MAHMUDİ DEVRİ

Ferec öldürüldüğünde Halife Mustain Billah, saltanatta idi. 1412'de Nevruz'a kendi isteği ile Şam naibliği verilmişti. Ancak daha önce buraya Bektemir Çolak tayin edildiğinden ona da başka yerde görev verilmiştir. Böylece Nevruz pasifize edilmiş ve Şeyh yalnız kalmıştır. Bu sırada Halife'nin de nüfuzu giderek azalmaya başlamıştır. Ferec'in ölümünün hemen ardından Halife, Suriye şehirlerine mektuplar yazarak tahta çıkışını bildirmiştir. Nevruz'un Suriye'ye atanmasıyla buranın bütün işleri de ona yüklenmiştir.

153- İ. A. Suriye Mad. s.60; İ. A. Şam Mad. s. 305-306; J.B. Globb A.g.e, s.277-393; Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine toplu bir bakış** s.24; İ. A. Ferec Mad. s.54-55; Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**; s.516; Kazım Yaşar Koprıman, **Şeyh el-Mahmudi Devrinde Mısır'ın Mali ve İktisadi Durumu**, s. 154-155; Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.99-109

Şeyh ve Halife, Kahire'de buldukları dönemde Şeyh yavaş yavaş işleri ele almıştır. Böylece Halife'nin 6 aylık saltanatından sonra ¹⁵⁴ Şeyh el-Mahmudi tahta geçmiştir.

1413 yılında Sultan Şeyh el-Mahmudi, Suriye'de kendisini tanımamaya başlayan Nevruz'a karşı Demürdaş'ı kazanmak amacıyla Akboğa el-Esendemiri'yi Haleb naibliği taklit ve teşrifi ile Demürdaş'a göndermiştir. Akboğa'dan iki gün önce Demürdaş, Haleb'e gelmiş ve Sultan'ın gönderdiği hil'atı giymiştir. Bu sırada Emir Tağribirdi de Nevruz'la mücadeleye başlamıştır. Nevruz, Demürdaş'ı yanına çekmek maksadıyla ona 1000 Dinar göndererek kendisine katılmasını teklif etmiştir. Sultan Şeyh el-Mahmudi, kısa bir süre sonra Demürdaş, Korkmas ve Tağribirdi'nin kendi aleyhine Nevruz'la ilişkiye girmeye niyetlendiklerini ve faaliyette bulduklarını haber alınca bu üçlüyü yakalayıp hapsedirmiş ve üçü de kısa bir süre sonra ölmüştür¹⁵⁵.

1417-1418 yılında askerine büyük paralar dağıtan Sultan Şeyh el-Mahmudi, Suriye hadiselerine son vermek amacıyla bir Suriye seferine çıkmaya karar verdi¹⁵⁶. Bu sırada Suriye'de bulunan Nevruz, oranın naibi gibi değil, adeta sultanı gibi hareket ediyordu. Nevruz'un Suriye'deki bu görevi tercih etmesinin nedenine gelince; Mısır tahtı o an için doluydu. Ayrıca Kahire'de birbirlerine rakip Memluk grupları vardı. Bunlardan bir tanesinin hepsi ile başa çıkması kolay değildi. Halbuki Suriye'de durum kendi lehine idi. Suriye 'ye hakim olursa burada dileğini yapabilecekti. Burada güçlenince de isyan edip tahtı ele geçirecekti. Mısır'ı ele geçiremezse bile Suriye'de müstakil kalacaktı. Sultan Şeyh el-Mahmudi için de bu durum uygundu. Nevruz'un Suriye'de bulunması saltanatı açısından şimdilik uygundu. Meşru bir sultan olarak bir asiye karşı daha iyi mücadele de verebilirdi.

Bir süre sonra beklenildiği gibi Nevruz, harekete geçerek Halep, Hums ve Hama üzerine yürümüştür. Burada bazı adamlarını naib olarak tayin edip Dimaşk'a geçmiştir. Buna karşılık Şeyh el-Mahmudi saltanata geçer geçmez, Devedar Çakmak'ı hil'atlayıp Suriye'e göndermiştir¹⁵⁷.

154. Kazım Yaşar Koprıman; **Şeyh el-Mahmudi Devrinde Mısır'ın Mali ve İktisadi Durumu**, s.156

155. Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s. 516-517; Esterabadi, **Bezm u Rezm**, s. 450-477; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s.110-112

156. Esterabadi, **Bezm u Rezm** s. 450 v.d.

157. Esterabadi **Bezm u Rezm** s.450 v.d. Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s.516-517; Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi** s.122-137

Suriye şehirlerindeki naiblerin Halife Sultan tarafından verilen görevlerine devam tekliflerini götüren Çakmak Dımaşk'a gitmiştir. Nevruz onu hediyelerle karşılamıştır. Zira Nevruz, hala Halife'nin tahtta olduğunu zannediyordu. Yeni Sultan bu hadiseden bir gün önce başa geçmişti. Nevruz bu durumu öğrenince, canı çok sıkılmış, Dımaşk'tan Tarabulus'a giden Çakmak'ı Dımaşk'a döndüğünde tevkif ettirmiştir. Bu durum hemen Sultan Şeyh El-Mahmudi'ye ulaşmıştır. Sultan Şeyh el-Mahmudi, bir yandan ondan isyandan vazgeçmesini isterken bir yandan da onun Suriye'deki nüfuzunu kırmak için Suriye şehirlerine naibler tayin etmiştir. Bu arada Nevruz da Dımaşk'taki Sultan taraftarlarını hapsetmiştir. Sultan'ın kendisine karşı hazırlandığını haber aldığı da, O da bir yandan hazırlık yaparken bir yandan da halkı yanına çekmeye çalışmıştır. Buna Sultan'ın Halifeyi tahttan indirmekle şeriata karşı geldiğini de ilave etmiştir. Dımaşk'ta bulunan naiplere eli açık davranıp onları kendi tarafına çekmeye çalışmış, Sultan'ın Gazze'ye naib olarak gönderdiği Ayna'l-Recebi'yi yakalamış ancak hayatına dokunmamıştır. Buna karşılık Sultan da kendi sultanlığını kabul etmeyen ve naibi Çakmak'ı tevkif eden Nevruz'u bu görevden azletmiş yerine Korkmas'ı Şam naipliğine tayin etmiştir¹⁵⁸.

Bu sırada Halep Nevruz'un elinden çıkmış, bir tek Dımaşk kalmıştır. Buraya tayin edilen Korkmas da burayı Nevruz'dan almak için harekete geçmiştir. Bunu duyan kardeşi Tağribirdi de Sultan'ın itaatine girmiş ve kendisine Hama naipliği verilmişti. O da ağabeyi Korkmas ile birlikte Gazze'den Safed'e yürümüş ve Nevruz'un Halep'den Dımaşk'a gittiğini öğrenince Remle'ye çekilmiştir. Nevruz, Demürdaş ile savaşmak için Dımaşk'tan çıkıp Hama'ya gitmiştir. Bunu haber alan Demürdaş, adamlarını toplayarak savaş hazırlığı görmüştür. Bu sırada Nevruz Haleb'e girmiş, kısa bir süre sonra yeniden Dımaşk'a dönmüştür. Demürdaş, Nevruz'un adamlarıyla karşılaşmışsa da bir netice alamamıştır.

Nevruz, Dımaşk'tan hareketle Gazze'ye gelmiş, burada bulunan Korkmas, onun gelişiyle Salihyye'nin çöl kısmına çekilmiştir. Korkmas'la karşılaşamayan Nevruz, Dımaşk'a geri dönmüştür. Korkmas, Dımaşk'a tayin edilmesine rağmen Nevruz'la başedememiş, Gazze ile Remle arasında gidip gelmiştir. Bu durum Sultan'ın canını sıkmıştır. Bu

158- Kazım Yaşar Koprıman Mısır Memlûkları Tarihi, s.137-140

nedenle 1413 yılında Altınboğa el-Kırmışı'nın yerine Korkmas'ı Safed'e Tağribirdi'yi de Altınboğa el-Osmani'nin yerine Gazze naipliğine tayin etmiştir. Sultan'ın Suriye olaylarını bastırmaları amacıyla tayin ettiği Kokmas, Demürdaş ve Tağribirdi'nin kendisine faydadan çok zarar verdiğine gören Sultan'ın onları ortadan kaldırdığını görüyoruz¹⁵⁹.

Sultan Şeyh el-Mahmudi, bütün bunlardan sonra Suriye'deki Nevruz meselesini halletmek üzere hazırlıklara girişmiştir. Bütün hazırlıkların tamamladıktan sonra 1414 yılında Kahire'den çıkmıştır. Dımaşk'ın dışına gelip yerleştiğinde Nevruz'dan ayrılan bir grup gelip kendisine katılmıştır. Sultan işi ağırdan alarak, Nevruz'un kendisinin zayıf olduğunu düşünmesini ve karşısına çıkmasını sağlamaya çalışıyordu. Emirlerinin ağzından mektuplar yazıp Nevruz'a gönderen Sultan, emirlerin Nevruz'dan yana olduğu fikrini ona empoze ederek istediği tesiri yapmıştır. Sultan, Dımaşk'a yaklaşırken iki tarafın öncüleri karşılaşmış, ancak Sultan'ın öncü birlikleri yenilmiştir. Dımaşk'a giren Sultan, barış isteği ile bir adamını Nevruz'a göndermiştir. Nevruz ise kendisine yazılan sahte mektupların da etkisiyle bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Sultan, yer değiştirmiş, hemen akabinde de Nevruz'un askerleri kaleden çıkarak hücumu geçmiş, ancak yenilmişlerdir. Dımaşk'a giren Sultan, Nevruz'u Dımaşk kalesinde kuşatmış ve kuşatma uzun süre devam etmiştir. Nevruz'un yanındakilerin yavaş yavaş bu işten bıkmaları O'nun barış teklif etmesine neden olmuş ve barış yapılmıştır. Nihayet bir hile ile yakalanan Nevruz, idam edilmiştir¹⁶⁰.

Nevruz'u ortadan kaldıran Sultan Şeyh el-Mahmudi Dımaşk işlerine bir çekidüzen vermiş ve aynı yılda Haleb'e gitmiş, oradan ayrılarak Elbistan'a yürümüştür. Daha sonra Darendede ve nihayet Malatya'ya gelmiştir. Zira Köpekoğlu Türkmenleri bu sırada Malatya'yı ele geçirmişlerdi. Sultan gelince bu Türkmenler kaçmıştır. Sultan buraya bir naib atadıktan sonra Haleb'e dönmüş, burada Haleb, Dımaşk, Hama, Tarabulus, Gazze'ye naibler tayin ettikten sonra Haleb'den çıkmış, Dımaşk'a oradan da Kahire'ye gitmiştir¹⁶¹. Sultan bu seferiyle Suriye'yi zapt u rapt altına almış oluyordu.

159. Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s.450-477; İsmail Yiğit *A.g.e.*, s.110-112; J.B. Globb, *A.g.e.*, s.299-311; Kazım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s.141-144;

160. Kazım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s. 145-147

161. Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s.450-477; K.Y. Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi* s. 148; İsmail Yiğit, *A.g.e.*, s.110-112; J.B. Globb, *A.g.e.*, s.299-311

Nevruz'un ortardan kaldırılmasından sonra Dımaşk naipliğine Kanıbay el-Muhammedi tayin edilmiştir. Sultan Kahire'ye dönerken onun isyan edeceği yolunda haberler almış, ancak Kanıbay'ın herhangi bir hareketi görülmemiştir. Buna rağmen her ihtimale karşı Sultan, 1415'te Emir Altınboğa el-Osmani'yi hil'atlayıp Dımaşk naipliğine atamış, Emir Culban'ı da Dımaşk'a gönderip, Atabekü'l-Asakir ilan edeceği gerekçesiyle Kanıbay'ı çağırmış, ancak Altınboğa, Kahire'den çıktığı gün Kanıbay isyan etmiştir. Bu arada Culban'ı da oyalayarak güç toplamış ve daha sonra Dımaşk'a hakim olmuştur. Ardından Gazze naibi Durbay'ın da kendisine katıldığı haberi gelince Sultan, Altınboğa'ya yardımcı kuvvetler göndermiştir. Bundan sonra Hama naibi Tinibek el-Bacasi, Haleb naibi Ayna'l-Suslani, Tarabulus naibi Sudun bin Abdurrahman ve Kal'atu'r-Rum naibi Canıbek il-Hamzavî'nin de isyan edip Kanıbay'a katıldığı haberinin gelmesi üzerine, Sultan, Suriye'nin elden çıkmak üzere olduğunu anlayıp bizzat sefere çıkmaya karar vermiştir. Bu sırada Altınboğa el-Osmanî de kendisine gelen yardımla Kanıbay'ın üzerine yürüyünce Kanıbay Dımaşk'tan ayrılmıştır. Sultan ise yanına fazla ağırlık almadan süratle Kahire'den çıkarak Dımaşk'a gelmiştir. Bu esnada Kanıbay Amik tarafına yönelmiş ve Han-ı Tuman'da karargah kurmuştur. Sultan'ın Akbay idaresinde gönderdiği kuvvet yenilince bizzat kendisi hareket etmiş, Sultan'ın gelişini haber alan Kanıbay savaşmadan kaçmıştır¹⁶². Kanıbay'ın yanındaki diğer naibler ise Kara Yusuf'a doğru kaçmışlardır. Daha sonra Haleb'e giren Sultan üç gün sonra Kanıbay'ı ele geçirmiş, ardından da öldürmüştür.

Akbay'ı Haleb, Yeşbek el-Muayyidi'yi Tarabulus ve Çarkutlu'yu da Hama naipliğine tayin eden Sultan bir süre daha Haleb'de kaldıktan sonra Dımaşk'a doğru yürümüş Hama'ya vardığında burada kışlamak istemişse de Kahire'de Araplar'ın huzursuzluk çıkarmaları üzerine Dımaşk'a uğradıktan sonra Kahire'ye dönmüştür.(1416)¹⁶³ Sultan'ın Suriye'de

162- Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.149

163- Esterabadi, **Bezm u Rezm** s. 4560 v.d.; Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT** , s. 516-517; Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.150; İsmail Yiğit, **A. g. e.**, s.110-112; J.B. Globb; **A. g. e.**, s.299-311;

163- Şeyh Cüneyd'in Suriye'den çıkarılma hadisesi 1453 yılında olmalıdır. Zira Sultan Çakmak bu yılda vefat etmiştir.

Şeyh Cüneyd'in ortaya koyduğu Sufilik, geniş bir kitlede taraftar bulmuştur. Bu hareketin müridleri Anadolu, Karaman Teke, Hamideli, Suriye'nin Şam havalisi; Geylan, Tali, Hazar denizinin güneybatı ve batı sahillerinden gelmekteydiler. Geniş bilgi için

kışlamak istemesi, buranın işlerini düzene koymak için gelecek yıl yeni bir sefere gerek duymadan faaliyetlere devam etmek ve yeni isyanların çıkmasına önlemek istemesinden kaynaklanmaktadır.

Nitekim bir yıl sonra 1417-1418 yılına gelindeğinde Sultan, Suriye ve Kuzey ülkelerinin işlerini yoluna koymak için sefere çıkmaya karar vermiştir. Sultan'ın bu seferi Anadolu'nun güney kısımlarındaki meseleleri halletmek üzere düzenlenmiştir. Çalışmamızın dış olaylarla ilgili bölümünün Anadolu hadiseleri bölümünde bu konuya yeniden döneceğiz.

Görüldüğü üzere tahta geçinceye kadar Suriye'de dinmek bilmeyen hadiselerin içinde gördüğümüz Şeyh el-Mahmudi, Saltanata geçtiğinde kendisi de Suriye'de cereyan eden hadiselerle hayli uğraşmak zorunda kalmıştır. Zaten hiçbir Memluklu Sultanı Suriye hadiselerine bigâne kalamamıştır. Zira Mısır'ın güvenliği Suriye'den başlamaktaydı.

4-ÇAKMAK DEVRİ

Sultan Çakmak devrinde Suriye'deki iç meselelerden sayabileceğimiz olay Cüneyd hadisesidir. Şeyh Cüneyd, Şii temayülleri nedeniyle Karaman hükümdarı İbrahim'in önünden kaçarak, Suriye'ye gitmiştir. İskenderun körfezinde Cebel-Arus denilen bir dağda bölgenin hakimi İbn-i Bilal'dan, Haçlılar'dan kalma yıkık bir hisarı, kiralamış ve tekke olarak kullanmak için tamir etmiştir. Şeyh Cüneyd, burada kendi tarikatını yaymak için müessir ve geniş bir propagandaya girişmiştir. Suriye, Osmanlı ülkesi ve Irak'tan gelen birçok sufi müridleri etrafında toplayan Şeyh Cüneyd'in taraftarları arasında Şeyh Bedreddin'in müridleri de vardı.

Sayısı gittikçe artan bu tarikat yanlılarının faaliyetleri üzerine Halep'teki Mevlevi Şeyhi Ahmed Bekri ve diğer itikadi mezhep şeyhleri Kahire'ye, Sultan Çakmak'a bir dilekçe sunarak ülkedeki bu yalancı fesatçının bulunmasından şikayet etmişlerdir. Bunun üzerine Sultan Çakmak, Şeyh Cüneyd'in yakalanması için Halep valisine talimat vermiştir. Hasta olan Vali yerine vekilini bir miktar askerle Şeyh Cüneyd'in üzerine göndermiştir. İki taraf arasındaki muharebede Şeyh Cüneyd'in 70 adamı ölmüş kendisi de kuzeye doğru kaçmıştır. Yolda

17:42

Türk aşiretleri yolunu kesince müridleri dağılmıştır. Kendisi (de bütünü yalnız denilebilecek bir halde Canik'e varmıştır¹⁶⁴. Böylece Çakmak devrinde Suriye'de ortaya çıkan bu fesad bertaraf edilmiştir .

5-HOŞKADEM DEVRİ

Hoşkadem en-Nasiri (1461-1467), başa geçtikten sonra Şam valisi Canım ve Cidde valisi Cani Bey ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Tarabulu's-Şam naibinin Kıbrıs seferine çıktığı bir sırada vuku bulan Cani Bey el-Ablak ez-Zahiri'nin katli hadisesi, Memluklar'ın geri dönmelerine neden olmuştur¹⁶⁵.

164- Şeyh Cüneyd'in Suriye'den çıkarılma hadisesi 1453 yılında olmalıdır. Zira Sultan Çakmak bu yılda vefat etmiştir.

Şeyh Cüneyd'in ortaya koyduğu Sufilik, geniş bir kitlede taraftar bulmuştur. Bu hareketin müridleri Anadolu, Karaman Teke, Hamideli, Suriye'nin Şam havalisi; Geylan, Tali, Hazar denizinin güneybatı ve batı sahillerinden gelmekteydiler. Geniş bilgi için bakınız: Walter Hinz, **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd** (Çev. Tefik Bıyıklıoğlu), Ankara, 1992, s.18-63

165- Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış**, s.30; J.B. Globb; A.g.e, s. 358-369

İKİNCİ BÖLÜM

A-SURİYE ÜZERİNDE MOĞOL-MEMLUK MÜCADELESİ

1-KUTUZ VE MOĞOLLAR

Memluklar'ın Suriye bölgesine hakim olmaları ile bu devlet ön Asya'yı kasıp kavuran Moğollar için aşılmaz bir engel olmuştur. 11-12. yy. ortalarında başlayan Moğol Memluk mücadelesi sırasında Kuzey Suriye zaman zaman Moğollar'la Memluklar arasında el değiştirmesine rağmen sonunda adı geçen yörede bulunan bir çok siyasi teşekül varlığını kaybetmiş veya Moğollar'a tabi olarak siyasi hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Azerbeycan merkez olmak üzere Ön Asya'da Moğollar'ın temsilcisi durumunda olan Hülagu, bir süre sonra Suriye ve Mısır'ın itaat altına alınması için faaliyetlere girişmiştir. Bu sırada Suriye siyasi yönden parçalanmıştı. Suriye'deki Haçlılar genellikle o sırada zayıf durumda olan Kudüs Haçlı Krallığı'na bağlı ve sahil şeridi boyunca sıralanmış durumdaydılar. Suriye'nin iç kısımlarında ise yine siyasi birlikten mahrum yerli emirlikler mevcuttu. Bunlar arasında en kuvvetlisi Halep ve Şam'a hakim olan Melik Nasır idi. Ancak Melik Nasır daha Moğol tehlikesi kendi kapısını çalmadan tedbirini almıştır. Veziri Zeyneddin'i itaatini bildirmek üzere Mengü Han'a göndermiş ve ondan yarlığ ve paye dahi almıştır. Bunu diğer bazı emirler takip etmişse de Bağdad'ın alınması ve halifenin başına gelenler onları korku ve telaşa sevk ettiği gibi aralarında siyasi bir ittifak kurma konusunda da başarılı olamamışlardır. Bu yerli emirler arasında Hülagu ile diyalog kuranların başında Musul hakimi Bedreddin Lulu'yu Moğollar ile sürekli yazışan Melik Nasır izlemiştir¹⁶⁶.

Bu sırada Hülagu İran'daki Haşhaşileri bertaraf etmiş ancak Suriye'deki Haşhaşiler bu tedibin dışında kalmışlardır¹⁶⁷.

Moğollar'ın kısa sürede genişlemesindeki en önemli unsurlardan biri savaş öncesi yapılan barış ve teslim çağrılarıydı. Hülagu bunu en iyi

166. **Tarih'i İbn Haldun**, V, s.437 v.d.; Ahmed Şelebi, **Et-Tarihu'l- İslami ve Hadaratu'l- İslamiye**, C.7, Kahire, 1982, s. 556 Bertold Spuler, **İran Moğolları**, (Çev. Cemal Köprülü) Ankara 1987, s.59-77; Muhammed Kurd Ali, **A.g.e**, s.104-109; Steven Runciman, **A.g.e**, s.254-262; İsmail Aka, 15.yy. ilk yarısında Herat-Kahire Münasebetleri, **12. Türk Tarihi Kongresi Bildirileri**, s.805; Abdulkadir Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi I**, Kayseri, 1994 s.52,82,

167- St. Runciman, **A.g.e**, s.255-256

şekilde uygulamıştır. Bağdad'ın alınmasından sonra Suriye emirleri arasında en güçlüsü olan Melik Nasır'a ve diğerlerine hitaben itaatlarını bir an önce bildirmeleri için Nasıreddin Tusi'nin kaleme aldığı mektubu göndermiştir. Mektuptan çok bir çeşit fetihname niteliğinde olan ve içerisinde bir çok nasihat ve tedbirler bulunan bu mektuba Suriye emirlerinin verdiği cevap da en az onun kadar manidardır¹⁶⁸. Mektupta Suriye meliklerini temsilen Melik Nasır'ın bir önce Hülagu'nun huzuruna gelmesi istenmekteydi. Bu olay Melik Nasır üzerinde gerekli tesiri göstermiş, Nasır'ın bir an önce Hülagu'nun huzuruna gelmesi istenmişse de etrafında bulunanlar onu bu fikrinden caydırmışlardır. Nasır, yerine oğlu Melik Aziz'i kıymetli hediyelerle birlikte 1259 yılı sonbaharında, Meraga'da bulunan Hülagu'ya göndermiştir. Kışı Azerbeycan'da geçiren Melik Aziz ilkbaharda Hülagu'nun yeni mektubu ile birlikte ülkesine dönmüş ve gördüklerini babasına anlatmıştır. Hülagu ikinci mektubunda, oğlunu değil bizzat Melik Nasır'ı huzurunda görmek istediğini belirtmiştir. Ancak o, adamlarından korktuğu için bunu yapamamıştır.

Bu yazışmalar sürerken Şam'da bulunan ve yaklaşan Moğol tehlikesi karşısında Suriye hakimlerini bir araya getirmek için çalışan Meyyafarikin hakimi Melik Eşref yardımıyla Melik Nasır'a başvurmuşsa da Melik Nasır'dan bir netice alamamıştır. Ancak Melik Eşref Moğollar'a karşı mücadelisinden vazgeçmemiş ve Moğollar tarafından daha önce Meyyafarikin'e gönderilmiş bulunan Şahne'yi kovduğu gibi paye ve yarlıg ile birlikte kendisine gönderilmiş bulunan bir papazı da öldürmekten çekinmemiştir. Melik Eşref'in durumundan haberdar olan Hülagu, oğlu Yeşmut'u bir orduyla Meyyafarikin'e göndermişse de bu ordu başarılı olamamıştır. Bütün Moğol savaşlarında Gürcü, ve Ermeni kuvvetleri Moğollar'la beraber hareket etmişlerdir. Hatta daha da ileri giderek adeta Suriye'de müslümanlardan intikam almaya kalkışmışlardır.

Bu arada Suriye'de Moğollar'a karşı müşterek bir cephenin, şart olduğuna kani olan Melik Nasır ile diğer bazı emirler de Meyyafarikin emiri Melik Eşref ile birlikte hareket etmenin gereğine inanmışlardır. Hülagu'nun mektuplarına hep birlikte onu tersleyen cevaplar yazmalarına rağmen aralarında fiili bir birlik söz konusu olmadığından bu cevaplar da laf kalabalığından öteye gidememiştir.

168. Gregory Ebu'ul-Farac, **Ebu'l-Farac Tarihi** Çev. Ö.R. Doğrul, I, Ankara 1950, s. 572; Abdulkadir Yuvalı, **A.g.e.** s, 82-83; Berthold Spuler, **A.g.e.** s. 59-77

Mektup ve tehditlerle netice alamayan Hülagu, savaş hazırlıklarına başlamıştır. Emir ve kumandanlara emir verip hazırlanmalarını istemiştir.

Bu Suriye hareketinde Moğol-Ermeni-Gürcü ve Suriyenin sahil şeritlerindeki Haçlı krallıkları ile Suriye hakimi Mısır Memluklu Devleti karşı karşıya gelecektir. Hülagu 12 Eylül 1259'da Azerbeycan'daki Tebriz'den hareket etmiştir. Öncü birliklerin başında Kitboğa Noyan vardı. Ordu Suriye'ye gelmeden bazı muhalif kaleleri almıştır. Bu sırada Suriye emirlerinin bir araya gelmeyip her şehri kendi kaderine terkettikleri görülmektedir. Bu nedenle Suriye şehirleri de birbir düşmüş, karşı koyanlar ise Mısır'dan imdat beklemişlerdir. Moğollar, direnen yerlerde büyük katliamlar yapmışlardır¹⁶⁹.

Moğollar, Suriye şehir ve kalelerini teslim olmaya zorlamakta veya savaş la teslim almakta iken, Suriye hakimleri arasında en büyüğü olarak bilinen Halep ve Şam emiri Melik Nasır, yaklaşan tehlike karşısında bütün ümidini Mısır'ın yardımına bağlamıştır. Kendi kuvvetlerini de Şam'ın kuzeyinde bulunan Berre kalesinde toplamıştır. Yakınlarını Mısır'a göndermiş, Halep'te kendisine vekil olarak yeğeni Turanşah'ı bırakmıştır. Hülagu, Halep önüne geldiğinde Turanşah'a teslim olma çağrısı yapmış, Turanşah da zaman kazanmak için teslim olmacağına dair mektuplar göndermiştir. Bu maksadı anlayan Hülagu, hemen şehri kuşatmıştır. Moğollar, Aralık 1259'da Halep'e girmişler ve burada bir çok yağma ve katliam yapmışlardır.

Melik Nasır Mısır'dan gelecek yardımı beklerken, Gazze'de, kaçan ordusunu toparlamaya çalışıyordu. Ancak ardından Suriye'yi terkedip Mısır'a kaçmıştır. Melik Nasır'ın Şam'ı terketmesiyle şehir halkı da teslim olmuştur. Bu teslimiyet şehri yağma ve katliamdan kurtarmıştır.

Halep ve Şam'ın alınmasıyla Suriye'deki müslümanlara ait yerlerin tamamı ya sulh ya da savaşla Moğol idaresine geçmiş bulunuyordu. Bu durumu fırsat bilen Suriye hıristiyanları Moğollar'ın himayesinde onlar adına adete intikam almışlardır¹⁷⁰.

169. **Tarih-i İbn Haldun** V, s.437-486; Ahmet Şelebi, **A.g.e**, s.556-571; Berthold Spuler, **A.g.e**, s.59-57; Muhammed Kürd Ali, **A.g.e**, s.104-109; St. Runciman, **A.g.e**, III, s. 259-260; Abdulkadir Yuvalı, **A.g.e**, s.83-84

170. İbn Haldun. **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.437-486; Ahmed Şelebi, **A.g.e**, s.576-571; Muhammed Kurtid Ali; **A.g.e**, s.104-109; Berthold Spuler, **A.g.e**, s. 83-88;

Suriye şehirlerinin birer birer teslim olması Berze'de bulunan Nasır Yusuf'un durumunu daha da zorlaştırmıştır. Hülagu ile savaşmak için 100 bin kişilik bir ordu toplayan Nasır Yusuf, Kerek hakimi Muğis ve Kutuz'a elçiler göndererek işbirliği teklif etmiştir. Ancak yardım bekleyecek durumu da kalmadığından yakınlarını toplayıp müzakereye başlamıştır. Emir Zeyneddin el-Hafizi'nin Moğollar'a karşı iyi davranılması ve emirlerine girilmesi teklifi Baybars'ın da bulunduğu grubun büyük tepkisine neden olmuştur. Bu arada muhaliflerin Nasır Yusuf'u öldüreceği haberi yayılmıştır. Bunun üzerine Nasır Yusuf gizlice kaçıp Dımaşk kalesine sığınmıştır. Baybars ve arkadaşları ise Gazze'ye, oradan da Mısır'a geçmişlerdir. Bu emirler Hülagu ile savaşmak isteyen Kutuz tarafından çok iyi karşılanmışlardır.

Suriye ve civarında büyük tahribat yapan ve bir çok adam öldüren Moğollar, Kudüs'ün güneyindeki Musa vadisinde bulunan Nasır Yusuf'u yakalamışlardır. Hülagu ona iyi davranıp eski topraklarını kendisine geri vereceğini vadetmişse de daha sonra Ayn-Calut mağlubiyetinden mesul tutarak öldürmüştür. Moğollar bu sırada Gazze'ye gelmiş ve Kutuz'u tehdit ederek itaate davet etmişlerdir¹⁷¹ Kutuz bu sırada İslam ananelerine uygun olarak meseleye dini bir hüviyet kazandırmıştır. Ayrıca Akka'da bulunan Franklar ile anlaşarak onların tarafsızlığını sağlamıştır¹⁷². Tam savaş kaçınılmaz olduğu sırada Mönge'nin öldürülmesi üzerine Hülagu, Ketboğa'yı 10 bin kişi ile Suriye'de bırakıp Karakurum'a gitmiştir. Hülagu, Suriye ve civarının Memluk saldırısına uğraması endişesini Nasır Yusuf'a açıklamışsa da o bunun zayıf bir ihtimal olduğunu söylemiştir.

Bu sırada savaş hazırlığı yapan Kutuz, Baybars el-Bundukdari'nin teklifiyle tehdit dolu mektubu getiren Moğol elçisini öldürmüştür. Ayrıca çevre topluluklardan da para vererek adam toplamıştır. Savunma ya da

İsmail Aka, 15. yy.'ın ilk yarısında Herat Kahire Münasebetleri s. 805; St. Runciman, A.g.e, s. 259-262

171- İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V. s.436; Muhammed Kurd Ali, A.g.e, s.109 v.d. R. Nemimi-M. Behçet, A.g.e, s.80; Berthold Spuler, A.g.e, s.59-88; Ahmed Şelebi, A.g.e, s.556-571; Ş. Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.29; J.B. Globb, A.g.e, s.57-64; İsmail Yiğit A.g.e, s.30 v.d.; Ş. Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine toplu bir bakış**, s.8-9; Kazım Yaşar Kopruman, **DGBİT**, s.452-453; Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi C-2**, İstanbul, 1983, s.171-172; Abdulkadir Yuvalı, A.g.e, s. 89-91 St. Runciman, A.g.e, s.260 v.d,

172- Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış**, s.9; A. Kadir Yuvalı, A.g.e, 89-91

taarruz fikri üzerinde tartışılmış Kutuz'un kararlı tutumu neticesinde taarruz kararı benimsenmiştir.

1260'da Kahire'den ayrılıp Salihyye'ye gelen Kutuz, etrafa gönderdiği ilanlarda kutsal cihad çağrısı yapmış hatta cihada katılmayanlara karşı gerekirse zor kullanılmasını istemiştir.

Memluk öncü birliklerinin başında bulunan Baybars, Gazze'deki Baydara'nın üzerine yürümüştür. Baydara Baalbek'te bulunan Ketboğa'dan yardım istemişse de Memluklar Gazze'yi almaya muvaffak olmuşlardır. Bu durum Suriye'deki müslümanlar arasında büyük sevinç yaratmıştır. Ardından asıl orduyla Gazze'ye gelen Kutuz, orada bir gün kaldıktan sonra sahil paralelinden ilerleyerek buradaki Haçlıları tehdit etmiş ve tarafsız kalmalarını sağlamıştır.

Baybars ile Kutuz Ayn-Calut'ta buluşmuştur. Suriye'deki Moğol kuvvetlerinin başında bulunan Ketboğa ise bu sırada dağılan ordularını toplamıştır. Humus hakimi Melik Eşşref ile Sabine hakimi Melik Said de ona katılmıştır. Ketboğa, Akka Haçlı emirini tarafına çekmeye çalışmışsa da Kutuz daha önce onunla anlaşığından, bunu başaramamıştır.

İki taraf kuvvetleri Filistin'de Beysan ile Nablus arasında kalan Ayn-Calut'a gelmişlerdir. Bir konuşma yapan Kutuz, Baybars'ın emrindeki öncü birlikleri Moğollar'ın üzerine sevk etmiştir. Bu sırada iki taraf da oldukça fazla kayıp vemiştir. Sahte bir ricat yapan Baybars, yan kuvvetlerini harekete geçirerek Moğolları büyük bir hezimete uğratmıştır. Bir çok Moğol öldürülmüş bir kısım da esir alınmıştır. Beysan'a çekilen Moğollar yeniden savaş tertibatı almalarına rağmen yine mağlup olmuşlardır.

Bu mağlubiyet haberleri Dımaşk'a ulaşınca Moğollar, Dımaşk'ı boşalttılar Kutuz da bu sırada Dımaşk'a doğru yola çıkmıştır Kutuz'un gelişi ile Kerek hariç Fırat'tan Mısır'a kadar olan böge Memluklar'ın eline geçmiştir.

Hülagu bu mağlubiyetlere, yanında tutuklu bulunan Nasır Yusuf'un eksik ve yanlış bilgi vermesini, sebep olarak gösterip Nasır Yusuf'u öldürmüştür.

Ayn-Calut Savaşının neticelerine gelince;

Moğol ordusunun aldığı ilk meydan savaşa mağlubiyeti olan Ayn-Calut savaşı, neticeleri itibari ile İslam tarihinin en önemli savaşlarından biridir. Bu savaş her şeyden önce Mısır Memluklu devletinin temellerini sağlamlaştırmıştır. Suriye ve civarını da Memluk hakimiyetine sokmuştur.

Su savaş aynı zamanda Eyyubiler'in kati sonudur. Artık Eyyubi hanedanına mensup şahıslardan hiçbirisi bu ülke saltanatında hak iddia edememiştir. Nitekim onları ciddi bir rakip olarak görmeyen Kutuz, Moğollar'a katılan Melik Said'in dışındakileri affetmiştir.

Ayn-Calut savaşu Haçlı-Moğol işbirliğine de darbe vurmuş, Moğollar, Suriye'yi boşaltmışlardır.

Ayn-Calut savaşı, insanlık tarihi için de bir dönüm noktası kabul edilmiştir. Zira Memluklar'ın kazandığı bu zafer dünya hakimiyetine koşan Moğollar'ın yenilemeyeceği fikrini yıkmıştır. Mısır ve Suriye başta olmak üzere, batıdaki islam dünyası ve hatta Avrupa, Moğol istilasından kurtarılmıştır. Bu büyük zaferden sonra Memluk Sultanları kendilerini haklı olarak İslam'ın hamisi saymaya başlamışlardır. Bu sayede bütün müslümanların muhabbetini kazanmıřlardır¹⁷³.

Eğer Moğollar, Ayn--Calut savaşını kazanmış olsalardı Mısır'a kadar ilerleyecekler, burada yerleşseler bile Irak'ta yerleştikleri gibi Suriye'ye de yerleşeceklerdi. Bu savaşın kazanılmasında Hülagu'nun, Karakurum'a dönmesinin ve Haçlılar'ın tutumunun büyük rolü olmuştur. Ama herşey den önce bir toplumun nihayi noktaya varması göz önüne alınmalıdır. Bu hareketin Suriye'ye ulaşması Moğollar'ın güneybatı'da ulaştığı en son nokta olmuştur. Asıl merkezlerinden uzaklaşmış olmaları ve zaptettikleri geniş ölkelere sahip olmak için insan güçleri de kafi gelmediğinden burada durdurulmuşlardır. Zaten temelinde Türk teşkilatçılığı ve Türk hüneri olan Moğol devleti, hakim olduğu yöreleri teşkilatlandırarak kapasite ve birikime de sahip değildi.

Ayn-Calut-taki zaferin en mühim neticelerinden birisi de 12. yy'dan beri Nureddin Mahmud Zerengi ve Selahaddin Eyyübi'nin bütün güçleri ile çabalayarak temin ettikleri Suriye ve Mısır'ın birliğinin, en-Salih'in vefatından sonra Memluklar ve Eyyubiler arasında parçalanmışken, tekrar temin edilmiş olmasıdır. Ancak bu birliğin sağlanmasında Eyyubi hanedeni mensuplarının rolü olmamıştır. Bilakis onlar, Moğollar ile mücadelede gereği gibi kararlı davranmamışlar ve hatta onlara teslimiyetle, Ayn-Calut'ta müslümanlara karşı savaşmışlar ve

173- İbni Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.436; Muhmmmed Kurd Ali, **A. g.e.**, s.109 v.d. R Nemimi- M.Behçet, **A.g.e.**, s.80; Şahabeddin Tekindağ, **Memlu Sultanlığı Tarihine toplu bir bakış** s.8-9; Ş. Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.29; J.B. Globb, **A.g.e.**, s.57-64; K.Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s.452-453; İsmail Yiğit, **A.g.e.**, s.30-39 B. Spuler, **A.g.e.**, s.59-57; St. Runciman **A.g.e.** s.260-262 A. Kadir Yuvalı, **A.g.e.**, s.89-91; Ahmed şelebi, **A.g.e.**, s.556-571

bu sebeple müslümanların gözündeki mevkilerini kaybetmişlerdir. Bu yüzden herkeste, Eyyubiler'in artık hükümrarlık yapmaya layık olmadıkları kanaati hasıl olmuştur¹⁷⁴.

2-BAYBARS VE MOĞOLLAR

Kutuz'un öldürülmesinin ardından çıkan karışıklıklardan faydalanıp Ayn-. Calat'un hincını almayı hedefleyen Moğollar hazırlıklara başladılar. Çok geçmeden de taaruzza geçtiler. Harran ve Cezire bölgesinde toplanan Moğol birlikleri Baydar'ın komutasında Birecik (Bire) üzerine yürüdüler. Birecik halkı Halep naibinden yardım istemiştir. Bu talep üzerine Halep'ten gelen yardım birliklerinin komutanı Birecik civarında düşmanla karşılaşınca askerlerinin azlığı sebebiyle savaşa cesaret edememiş ve Birecik'e gitmiştir. Onu takip eden Moğollar, onun birçok askerini öldürmüşlerdir. Bu haber Halep'e ulaşınca halk, güney istikametinde kaçmaya başlamıştır. Halep ümerası kötü idaresi nedeniyle şehir naibini görevden almak yerine Emir Hüsameddin Cekendar'ı geçirmişlerdir. Moğollar'ın gelişini duyan yeni naib Dimaşk'a çekilmek üzere Halep'ten ayrılmıştır. Bu arada Halep'e gelen Moğollar, halkın bir çoğunu öldürmüşlerdir. Daha sonra da Hama istikametinde ilerlemişlerdir. Humus'a kaçan Hama ve Halep askerleri burada önemli bir askeri güç oluşturmuşlardır.

Moğollar'la savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Halep, Hama ve Humus ümerası savaşa karar vermiş, Moğollar'ın üzerine giderek onları mağlup etmiş, bir çoğunu da öldürmüşlerdir.

Bu sırada Sultan Baybars'ın Moğol işgali altındaki Halep'i kurtarmak için techiz ettiği ordu yola çıkmıştır. Bu ordu Gazze'ye ulaştığı sırada bölgedeki Haçlılar durumu Moğollar'a haber vediler. Bu haber üzerine Moğollar şehri tahliye etmiş ve şehir müslümanların eline geçmiştir.

174- İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.436; M. Kurd Ali, **A.g.e.**, s. 109 v.d. R. Nemimini- M. Behçet; **A.g.e.**, s. 80; Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, s. 171-172; Ahmed Çelebi, **A.g.e.**, s. 556-571; B. Spuler **A.g.e.** s. 59-77; Şahabettin Tekirdağ, **Berkuk Devri**, s. 29; K.Y. Koprıman, **DGBİT**, s. 453-455; J. B. Globb, **A.g.e.** s. 57-64; St. Runciman, **A.g.e.** s. 264-267; İsmail Aka, **A.g.m.** s. 805; Faruk Sümer, **Anadolu'da Moğollar, Selçuklu Araş Derg. I. Ankara, 1969 s. 15-27**; Ahmet Temir; **Türk Moğol İmparatorluğu ve Devamı**, Türk Dünyası el-Kitabından ayrı basım, Ankara, 1975 s. 918; A. Kadıir Yuvalı, **Hülagu Hanın Batı Seferunun Türkiye Tarihi Yönünden değerlendirilmesi Milli Kültür**, Mart, 1984, Ankara s. 44.

Bu tarihlerde yaklaşık 9 ay Moğol muhasarasında kalan Musul'un düşmesi ve ahalisinin katledilmesi Suriye'de de karışıklıklar doğmuştur. Bölgede Moğol korkusu iyice yayılınca Baybars, Moğollar'ın istifadesini önlemek amacıyla Musul-Halep arasındaki ekinlerin yakılmasını emretmiştir. Bu tedbirlere rağmen Dimaşk halkı Mısır'a göç etmeye başlamıştır. Tam bu sırada Hülagu ile Altınordu Han'ı Berke arasındaki mücadelede Moğollar'ın yenilmesi durumu biraz rahatlatmıştır¹⁷⁵. Bu durum Baybars ile Berke'yi Hülagu'ya karşı birbirine yaklaştırmıştır.

3-MOĞOLLAR'A KARŞI MEMLUK-ALTINORDU İŞBİRLİĞİ

Altınordu hükümdarı Bereke Han, 13. asrın ikinci yarısında müslüman olmuş ve putperest Moğollar'a karşı sultan Baybars ile ittifak yoluna gitmiştir. İzzeddin Keykavus da bu cephenin bir mensubu olarak bu durumdan istifade etmek istemiştir. Nitekim Baybars 1263'de Altınordu ve İzzeddin Keykavus'un elçilerini aynı zaman da kabul etmiştir. Bereke Han, Mısır Sultanına müslüman olduğunu bildirmiş ve müttefik olmalarının lüzumunu anlatmıştır. Kendisi kuzeyden, Sultanın da Doğu Anadolu tarafından yardım etmesini istemiştir. Baybars da bu durumu muvafık görmüştür.

Moğollar'a karşı Altınordu-Memluk işbirliği Orta Doğu'da siyasi dengeyi değiştirmiştir. Bu arada Bizans imparatoru Mihael, daha önce Baybars'ın elçilerini memniyetle karşılamasına rağmen Hülagu'nun baskısıyla 1364'de İstanbul'dan geçen Mısır elçilerini tutuklamıştır. Buna kızan Baybars, tebaasındaki Papaz ve Patrikleri çağırarak ahdinden dönenin durumunu sormuş onlar da cezasının afaroz olduğunu söylemişlerdir. Sultan, Mihail'e, Fariseddin Akkuş ile birlikte bir Yunan filozofu, bir rahip ve bir papaz gönderip ona ağır bir şekilde hitap edince elçiler serbest bırakılmıştır.

Yakındoğu'da Memluk ve Altınordu gibi iki büyük devletin ilhanlılar'a karşı siyasi ve dini sebeplerle olduğu kadar iktisadi ve kültürel

175. İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun V**; s.426-574; M. Kurd Ali, **A.g.e**, s. 101; Şahabeddin Süleyman, **Tarih-i Umumi**, Dersaadet 1328, s. 371; **Baybars Tarihi**, Çav. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul, 1941, s. XII-XIII- 17-18; Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış** s.26 Kazım Yaşar Koprıman **DGBİT**; s,461-464;P.M.Holt, **A.g.m.** s.227; J.B. Globb, **A.g.e**, s.68-103. İnci Koçak, **A.g.m.**s.1112-1116; Nazif Öztürk, **A.g.m.** s.3; St. Runciman **A.g.e**, s.268; Faruk Sümer, Ramazanoğullarına dair yeni bilgiler, **TDA**. S.33, Aralık 1984, s. 1-2; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.44-46

münasebetler bakımından da sıkı ilişkileri İstanbul Boğazı yolunun kendilerine açık bulunmasını gerektiriyordu. Zira kuzeyin köle ve cariyeleri, kürkleri İslam dünyası için ne kadar lazım idiyse İslam dünyasının kumaşları çeşitli mamul malları da Şimal kavimleri için Rus köleleri de itibarda olmakla beraber askerlik için Kıpçak (Kuman) çocukları en mühim ihtiyacı teşkil ediyordu. Her türlü ticari maddeler gibi köleler de Kırım sahillerinde satın alınıp Sinop ve Samsun limanlarını çıkarılıyor, orada Anadolu'da Sivas, Suriye'de Halep, Kıpçak köleler için bir pazar teşkil ediyordu. El-Ömer kuzeyde Kıpçak, Rus ve Çerkesler'in birbirlerini esir edip Suğdak'ta müslüman tacirlerine sattıklarını, kıtlık zamanlarında bizzat aileler kendi çocuklarını bile bu tücarlara verdiklerini yazar, Kayseri-Suriye yolu üzerinde bulunan Yabanlu Pazarı her yıl milletlerarası tüccarların toplandığı bir panayır olup Şark-Garp ve Şimal-Cenup malları burada mübadele olunurdu ki bunlar arasında Kıpçak ve Rum köle ve cariyeleri en mühim bir ticari madde idi Mısır-Suriye Memluk Devleti tamamiyle Kıpçak kölelerinden yetişen bir orduya dayanıyor, kumandan ve valiler de bunlar arasında çıkıyor, ara sıra da ilim ve kültür adamı da oluyorlardı. Selçuklular zamanından beri Mısır ve Suriye'de kuvvetlenen Türkler ve Türk hakimiyeti Kıpçaklar'ın gelmesi ile o derece arttı ki Arap kaynakları Memluk devletine artık Türk Devleti adını vermişlerdir.

Moğollar, Türkiye'yi tamamiyle tahakkümleri altına alınca düşman gördükleri Memluk ve Altınordu devletlerinin münasebetlerini bozmak ve özellikle askeri kuvvetin kaynağı olan köle akının önlemek için Anadolu yollarını kontrollerine almışlardı. Bu nedenle İstanbul yolu hattı büyük bir önem kazanmıştır. Nitekim Bizans müellifi Pachymeres "Mısır Sultanı Kuman(Kıpçak)'lardan bir köle iken Sultan olmuştu. O, tebaasının kendi milleti ile ticari münasebetleri devam ettirmesini istiyor, Kıpçakları satın alıp hudutların muhafazasına bırakıyorlardı. Fakat onları Karadeniz'den geçirmek zorluğu ile karşılaştıkları için bu denizin ağzını tutan imparatorun müsaade almışlar" derken hem durumu belirtiyor, hem de Rum tarihlerine mahsus bir milli görüş ve taassupla bu müsadenin kuvvet karşısında vuku bulduğunu açıkca ifadeden çekiniyor. İlhanlı hükümdarı Abaka, Baybars'a "Sen Sivas'ta satın alınmış bir kölesin,

dünya hükümdarlarına karşı nasıl muhalefet edebilirsin" diye ona hakaret etmiştir¹⁷⁶.

Bu köle ticareti Memluklar için 14. asırda da aynı önemi korumuştur. Nitekim bu asırda Orta Anadolu hükümdarı Kadı Burhaneddin, Mısır Sultanı Berkuk'un elçilerine " Bundan sonra Rum (Anadolu)'dan Suriye'ye Çerkes kölelerinin sevkine müsaade etmeyeceğim, dediği zaman bu söz, ciddi bir endişe kaynağı olmuştur¹⁷⁷.

İşte bütün bu gerekçelerin de etkisiyle Altınordu devletiyle işbirliği yapan Baybars, Kerek Eyyubi emirliğini tedip etmiş, bu sırada Humus Eyyubi emirinin de ölmesiyle burayı da Memluk topraklarına katmış, hemen ardından Moğollar'la mücadeleye dönmüştür.

1265 yılında Moğollar'ın Birecik'i muhasara ettiğini görüyoruz. Bunun üzerine Halep ve Hama'dan Birecik'e yardım gönderilmesini isteyen Baybars, kendisi de Kahire'den yola çıkmıştır. 15 gün sonra Gazze'ye ulaşınca Moğollar kuşatmayı kaldırmışlardır. Bunu haber alan Baybars, ümeraya, Birecik kalesini onarmalarını ve Mısır ve Suriye'den savaş araçları taşımalarını istemiştir. Ayrıca 10 yıllık erzak depolamalarını tavsiye edip Haçlılar'ın elindeki Kayseri üzerine gitmiştir. Zira bu sırada İslam toprakları üzerinde bir Haçlı tehlikesi vardı. Suriye sahillerinde müstahkem mevkiilerde yaşayan Haçlılar her fırsatta saldırdıklarından bu devletçikleri ortadan kaldırmak niyetiyetinde olan Baybars, Filistin'deki Kayseriyye, Hayfa ve Arsuf kale şehirlerini alıp Kahire'ye dönmüştür¹⁷⁸.

13.yy'ın ikinci yarısında Anadolu'da Moğol baskısı artık gittikçe ağırlaşmıştır. Bu nedenle Anadolu'dan, Baybars'ın idaresinde bulunan topraklara çok sayıda Türkmen iltica etmiştir. Memluk müverrihi İbn Şeddad, Sultan Baybars zamanında (1260-1277) 40 bin çadır Türkmen'in Suriye'ye geldiğini bildirmektedir. Türkmenler gerek Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykavus'un taraftarları arasında yer alarak gerekse münferiden gerekse toplu olarak Türkiye'yi müdafaa etmeye

176. Esterabadi, **Bezm u Rezm**, s. 342; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1991, s.498-502

177. O. Turan, **Selçuklular zamanında Türkiye**, s.501-502.

178. İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.426-574; **Baybars Tarihi**, s.17-18; M. Kurd Ali, **A.g.e**, s.101v.d; İnci Koçak, **A.g.e**, s. 1112-1116; Komisyon, **Tarih Orta Zamanlar**, s.253-254; Kazım Yaşar Kopruman, **DGBİT**, s.458-459; Ahmet Şelebi, **A.g.e**, s.556-571; B. Spuler; **A.g.e**, s.83-89; İsmail Yiğit **A.g.e**, s.140-141; Ahmet Temir, **A.g.e**, s.918 F. Sümer, **Anadolu'da Moğollar**, s.237-238;

çalışmışlardır. Anlaşıldığına göre Üçoklar daha ziyade Antakya-Trablu's-Şam yörelerinde, Bozoklar da Halep-Antakya bölgesinde yaşıyorlardı¹⁷⁹.

Baybars zamanında Moğol istilasından kaçarak Suriye'ye gelen Türkmenler Gazze'den Antakya ve Sis'e kadar olan bölgede yurt tutmuşlardır. Gerçekten de Suriye'de Memluklar devrinde olduğu kadar hiçbir devirde bu kadar fazla Türkmen toplanmamıştır. Bu Türkmenler'in büyük çoğunluğu yaz gelince Maraş, Uzunyayla ve Sivas taraflarına geliyorlardı¹⁸⁰.

1269 yılı Şubat'ında Baybars'ı yine ordusunun başında Suriye'de görüyoruz. Dımaşk'a geldiği sırada İlhanlı lideri Abaka'nın elçilerini kabul etmiştir. Abada, onu teslim olmaya çağırıp tehdit etmiş ve onun bir köle olduğunu, bir hükümdarla uğraşamıyacağını söylemiştir. Buna aldırmayan Baybars, Abbasi¹⁸¹ topraklarını kurtarıncaya kadar savaşacağını belirtmiştir.

Bu arada barıştan ümidini kesen Abaka, Suriye sahillerindeki Haçlılar'la yeni anlaşmalar yaparak kamutanlarını İslam topraklarına göndermiştir. Bunun üzerine Moğollar, Halep civarındaki Sacur'a saldırmışlardır. Bunu haber alan Baybars hemen Alaaddin Burdukdar komutasındaki bir orduyu Suriye'ye göndermiştir. Ekim 1269'da kendisi de ordusunun başında Suriye'ye gitmiştir. Dımaşk'a geldiğinde Moğollar'ın geri çekildiğini haber almış ve Mısır'a geri dönmüştür.

1271 yılında Moğollar yine Halep ve civarına saldırmışlar, Baybars gelince çekilmişlerdir. Bu sırada Abaka sık sık elçiler göndererek gerçek niyetini gizlemeye çalışmış, nitekim elçiler döner dönmez hedef Birecik olmak üzere, Suriye'ye girmişlerdir. Bunu haber alan Baybars, Fırat'ı geçip Birecik'e yönelince Moğollar yine çekilmiş o da Dımaşk'a uğrayıp Kahire'ye dönmüştür¹⁸².

179- F. Sümer, **Ramazanoğullarına dair**, s.1-2

180- Faruk Sümer, **Oğuzlar**, s.70, Ali Aktan, Mısır'da Abbasi halifeleri, **Bellekten**, c-55 s.214 s.613-648

181- Baybars Kendisine iltica eden bir Abbasi emirini Mısır'da kabul edip "el Mustansır" lakabıyla hilafet makamına oturtmuştur. Halife de buna karşılık ona, Mısır ve Suriye'nin yanısıra fethedeceği yerlerin de Sultanı ünvanını vermiştir. Bak. İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.426-574 P.m. Holt, **A.g.m**, s.227; J.B. Globb; **A.g.e**, s.68-103; İnci Koçak, **A.g.m**, s.1112-1116;

182- İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.448; Ahmed Şelebi, **A.g.e**, s.556-571; M. Kurd Ali, **A.g.e**, s.104-109; B. Spuler, **A.g.e**, s.83-88; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.49-52

Baybars'ın Moğollar'la mücadelesi 1277 yılında gelindiğinde yeniden başlayacaktır. Bu tarihte Anadolu Selçuklu tahtında 17 yaşında bulunan III. Gıyaseddin Keyhüsrev vardı. Bu sırada devletin kaderi tamamen Muineddin Süleyman Pervane'nin elindeydi Devletin her kademesini hemşehrileri İranlılarla doldurmuştu. Pervane, başarılarında Moğollar'a dayandığından onları para ile tatmin etmek için elinden geleni yapıyordu. Buna rağmen Moğollar'ın devlet işlerine müdahalesini önleyemedi Moğollar'ın sonu gelmeyen maddi istekleri Pervane'yi bunaltınca bu duruma bir son vermek için Sultan Baybars ile haberleşmeye başladı.

Pervane ile Baybars arasında yapılan anlaşmaya göre Baybars Selçuklu devletini Moğol tahakkümünden kurtaracak buna karşılık kendisine her yıl vergi verilecekti. Moğol hükümdarı, Abaka, Kilikya Ermeni Krallığından bu durumu öğrenmiştir. Buna önce pek itibar etmeyen Abaka, Celayirler'den Toku'yu Anadolu'daki Moğol kuvvetlerinin başına tayin etmiştir. Pervane'ye de Toku'dan izinsiz hiçbir şey yapmamasını söylemiştir¹⁸³.

İbn Şeddad'a göre Muineddin Süleyman Pervane'nin teklifleriyle Kahire'den ayrılan Baybars, Kilikya üzerine yürümüştür. Dımaşk'a gelmeden önce Birecik'te tahkimet yaptırmış, Ayas, Messisa ve Adana'yı zafedip Dımaşk'a dönmüştür. Daha Dımaşk'ta iken 30 bin kişilik Moğol-Selçuklu ordusunun Birecik'e saldırdığını duyunca hemen harekete geçmiş ancak muhasaranın kaldırıldığını öğrenince geri dönmüştür.

Baybars bu tarihten sonra Anadolu'ya girmeye karar vermiştir. Moğol baskısından kaçıp Suriye'ye iltica eden bazı Selçuklu emirleri de onu Anadolu seferine teşvik etmişlerdir. 1277'de yola çıkan Baybars, Dımaşk'a oradan da Halep'e ulaşmıştır. Moğol kuvvetleriyle Elbistan civarında karşılaşmıştır.

Baybar bu hareket sırasında Pervane'nin kendisine katılmasını bekliyordu. Ancak Pervane ortada görünmemiştir. Gürcüler'le desteklenen Moğollar'la Elbistan, Hunu köyü yakınında karşılaşan Baybars onları ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Tuadaun Bahadur ile Toku Bitikçi'nin de aralarında bulunduğu 6770 Moğol savaş alanında kalmıştır.

183. Muineddin Süleyman Pervane hakkında geniş bilgi için bak. **Baybars Tarihi**, s.84-92; Nejat Kaymaz, **Muineddin Süleyman Pervane**, Ankara, 1970, Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar, **SAD**, s.15-69;

Savaş sonuna kadar ortada görünmeyen Pervane, Moğol yenilgisini haber alınca hemen Kayseri yakınına gelip oradan Tokat'a geçmiştir¹⁸⁴.

Baybars zaferden sonra Kayseri'ye gelmiş, halk tarafından sevinçle karşılanmıştır. Adına hutbe okutup, para bastırmıştır. O daha savaştan önce Pervane'nin kendisini Abaka ile savaştırıp bundan istifade etmek istediğini anlamıştır. Elbistan bozgunundan sorumlu tutulan Pervane, Abaka tarafından Aladağ'da öldürülmüştür.

Baybars'ın Anadolu'dan ayrılmasından sonra Abaka, Anadolu'ya gelmiş, Baybars'ı yakalayamayınca savaş alanını gezmiş, gördüğü Moğol cesetlerinin verdiği hınçla kendisine itaat etmeyen Türkmenler'i büyük bir katliama tabi tutmuştur. Memluk müverrihleri Abaka'nın 200 bin kişiyi bu sırada katlettiğini kaydederler¹⁸⁵.

Baybars'ın 1277 Anadolu seferiyle, Anadolu'nun güney kısımlarına sahip olarak Suriye'nin güvenliğini sağlamak istedeği anlaşılmaktadır. Kayseri'de adına para kestirip hutbe okutması bunun önemli bir işaretidir. Ayrıca o her fırsatta Suriye'ye saldıran ve üzerine Memluk ordusu gelince çekilen Moğol ordusuna kati bir darbe vurup Suriye'yi Moğol saldırısından emin kılmak ve Haçlılar'ı ve Ermeniler'i Moğol desteğinden mahrum bırakarak onlarla rahatça uğraşmak istemiştir.

4-KALAVUN VE MOĞOLLAR

Kalavun zamanında geldiğimizde Suriye üzerinde Moğol-Memluk savaşları yeniden başlamıştır. Kalavun'un Saltanatını kabul etmeyen Memluk emiri Sunguru'l-Aşkar, İlhan Abaka'ya mektup yazarak onu Suriye'yi istilaya teşvik etmiş ve iki imparatorluk arasında harp hazırlıklarına başlanmıştır. Esasen bu tahrikler yanında, ilhanlı hükümdarı bir türlü Ayn-Calut ve Elbistan mağlubiyetlerini unutmamış, bir intikam zamanının geldiğine de inanmıştır.

İlhanlılar'ın Suriye üzerine sefer hazırlıklarına kalkıştığını haber alan Kalavun, Mısır'dan 50.000 kişilik ordusu ile Şam'a gelmiştir. Her

184. **Tarih-i İbn Haldun**, v, s.426-574; **Baybars Tarihi**; 17-18; Muhammed Kurd Ali, **A.g.e**, s.101 v.d.; Nejat Kaymaz, **A.g.e**, s.139 v.d.; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1971, s.526-527; Faruk Sümer; **Yabancı Pazarı**, İstanbul,1987, s.56-57; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.52-53

185. **Baybars Tarihi**, s.84-92; O. Turan, **A.g.e**, s.526-527; Faruk Sümer, **Yabancı Pazarı**, s.60-62; Nejat Kaymaz, **A.g.e**, s.139-179 Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış**, s.26; Faruk Sümer, **Oğuzlar**, s.134-135; J.B. Globb; **A.g.e**, s.68-103; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.52-54; Necmeddin İbrahim b. Ali el-Tarsusi; **Tuhfetu't-Türk** Beyrut, 1992, s.14-19 B. Spuler, **A.g.e**, s.88

emire 1000 dinar ve her askere 5000 dirhem para tahsis etmiştir. Memluk askerleri, Suriye kuvvetleri, Türkmen ve Arap kuvvetleri ile birleşince Moğollar'ın karşısına hemen hemen aynı miktarda bir ordu ile çıkma imkanını bulmuştur. Samagar Noyan da Elbistan'dan Ayntab, Derbesak ve Bagras kasabalarını aldıktan sonra bütün Moğol kuvvetleri Halep'e varmıştır. Şehirde yağma, katliam ve tahriplerde bulunmuş, cami ve medreseleri, saltanat sarayını ve emirlerin evlerini yakmışlardır. Haleb'den ilerleyen Moğol ordusu 1281 yılı 30 I. Teşrin'de Hama ile Humus arasında büyük islam kumandanı Halid b. Velid'in şehid olduğu yerd. Memluk ordusu tekrar hezimete uğramıştır. Sultan Kalavun, ordusu tekrar hezimete uğramıştır. Sultan Kalavun, ordusu, harp esirleri ve ganimet yüklü arabaları ile Şam'a girince Moğol ordusu ile dehşet içinde kalan halk şimdi görülmemiş bir bayram sevinci ile Kalavun'u karşılamıştır¹⁸⁶.

5-NASIREDDİN MUHAMMED VE MOĞOLLAR

Nasireddin Muhammed devrinde Memluklar'a karşı geleneksel düşmanlık siyasetini devam ettiren İlhanlı hükümdarı Gazan Han, ülkesine sığınan Memluk emirlerinin de teşvikiyle, Suriye üzerine ber sefer başlatmıştır. Ancak Bağdad'a geldiği sırada Anadolu umumi valisi Sulamış'ın Cengiz'in daha yakın akrabası olduğu iddiasıyla İlhanlı tahtını ele geçirmek için kendisine karşı hareket ettiğini öğrenmiştir. Bu nedenle Suriye seferinden vazgeçmiştir. Bu arada yenilen Sulamış, Memluklar'a sığınmıştır. Sulamış'ın ailesini getirmek üzere emrine verilen Memluk askerleriyle Mardin'i yağmalaması Gazan Han'ın yeni bir Suriye seferi başlatmasına neden olmuştur. Bu haberi alan Nasireddin Muhammed. hazırlık yaparak Dımaşk'a doğru yola çıkmıştır. Gazze'ye gelmiş ve 1299 yılı sonlarında Dımaşk'a ulaşarak Gazan'ın Fırat'ı geçtiği haberini almıştır. Hemen ona doğru yönelmiş ve Hama ile Humus arasındaki Haznedar vadisinde kendisinden üstün düşmün kuvvetleriyle karşılaşmıştır. Yapılan savaşta Nasır yenilmiş ve Humus, İlhanlılar'ın eline geçmiştir. Ancak Gazan Humus'u almakla yetinmeyerek Dımaşk

186. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.,574-575. Komisyon, **Tarih**, Orta Zamanlar, s.254; C. Brockelmann; **A.g.e**, s.249; B. Spuler, **A.g.e**, s.83-88; İsmail Yiğit, **A.g.e**, s.140-141; Ahmed Şelebi, **A.g.e**, s.556-571; **Tarih-i İbn Haldun**, s.443. St. Runciman, **A.g.e**, s.329-330; Ahmet Temir, **A.g.e**, s.918; A. Kadir Yuvalı, **A.g.e**, s.44; Franz Taeschner, 1453 yılına Kadar Osmanlı Türkleri (Çev. Necmi Ülker) **Ege Üniv. Tarih İncelemeleri Derg.** s.IV, s.283-309

üzerine yürümüştür. Bu sırada Şehir, Moğol korkusuyla hemen hemen boşalmıştı. İbn Teymiye ve Bedreddin Cemaat'ının ricasıyla Gazan, halka aman vermiş ve Moğol komutanı Emir Kıpçak, Dımaşk'a girmiştir. Ne var ki kale komutanı Arcavaş'ın teslim olmaması yörede birçok katliam ve yağmaya neden olmuştur.

Bu sırada İlhanlılar'ın doğu'dan gelen ırkdaşlarının tehlikesi altında olması nedeniyle Gazan Han, Mısır'a tehdit olmak üzere sonbaharda yeniden geleceğini söyleyerek ayrılmıştır.

Bir süre önce Moğollar'a yenilen Nasır ise yeniden hazırlıklara başlamıştır. Gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra ordusunun başında Suriye'ye hareket eden Nasır, Gazan Han'ın Suriye'de bıraktığı Emir Kıpçak ve adamlarını kendisine tabi olmaya çağırmıştır. Bu teklif olumlu karşılanmış ve Kıpçak'ın Memluk hizmetine girmesiyle 100 gün sonra hutbe yeniden Memluklar adına okunmuştur. Hemen ardından da Halep alınmıştır.

Daha 5 ay geçmeden Moğollar'ın Suriye'ye yeniden saldırması halkın büyük oranda göç etmesine neden olmuştur. Ancak İbn Teymiye'nin teklifi ile Dımaşk'tan çıkışların izne bağlanması ve Nasır'ın ordusunun başında Suriye'ye gelişi göçü önlemiştir¹⁸⁷.

Nasır, Gazze'ye geldiğinde Gazan'ın Antakya civarında olduğunu öğrenmiş ancak sıkıntıları nedeniyle savaşı göze alamamıştır. Bu nedenle Mısır'a dönmüştür. Halk onun dönüşünü duyunca yeniden göçe başladı. İbn Teymiye devreye girerek Suriye'ye yardıma koşmazsa Dımaşk'a başka Sultan seçeceklerini söyleyerek onu tehdit etmiştir. Öte yandan iklim şartları Halep, Kurun, Hama, Şeyzer ve Maarra'yı işgal eden Gazan'ı çok zor durumda bırakmış, kendisi için kolay olacak Dımaşk seferini yapmadan geri dönmüş ve sulh istemiştir. Bu durum, bölge halkını oldukça sevindirmiştir.

Gazan bu sırada sulh teklif etmiş ancak rededilmiştir. Zira o toparlanabilmek için istiyordu. Nihayet 1 yıl sonra 3. Suriye seferine hazırlanmaya başlamıştır.

1303 yılında Memluk donanması Akdeniz'deki Arvad adasına hücum edip, sahiller için en tehlikeli güç olan Templierler'in elinde olan bu adayı almakla uğraşırken bu yılın Recep ayında Moğollar'ın Suriye'ye saldıracakları haberi gelmiştir. Bu yıl içinde iki kuvvet arasında Tedmür

187- B. Spuler, A.g.e, s.109-118; İsmail Yiğit, A.g.e, s.71-73

civarında cereyan eden savaş Memluk zaferi ile neticelenmiştir. Bunun intikamını alma hırsı içine giren Moğollar; Moğol-Ermeni ve Gürcüler'den oluşan 100 bin kişilik bir oduyla Humus ve Baalbek üzerine yürümüştür. Moğol ordusu geçtiği yerleri yakıp yıkmıştır. Nasır Yusuf, bölgeye ulaştığında Mercu's-Saffer de iki ordu karşılaşmış ve Moğollar bir kez daha yenilmiştir. Zaferden sonra Dımaşk'a uğrayan Sultan, Mısır'a dönmüştür.

Gazan'ın yerine geçen Olcaytu, Nasır'ın Altınordu ile ittifakını önlemek için barış yapma konusuna çok önem vermiştir. Ancak Altınordu Hanı'nın şiiliğe girmesi, Memluklarla ilişkilerini bozmuştur. Bunun neticesi olarak Papa, İngiltere ve Fransa'yı Mısır ve Suriye üzerine sefere teşvik etmişse de bu ülkelerdeki iç karışıklıklar ve Orta Doğu'daki Haçlı emirliklerinin ortadan kaldırılması onların böyle bir harekete girmelerini engellemiştir¹⁸⁸.

Nasır Muhammed 3. defa başa geçtiğinde Memluklar yeniden Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Nasır, 3. defa başa geçtiğinde Suriye ümerasından bazılarının yerlerini değiştirmiş, bazılarını da tutuklatmıştır. Bu durum diğer emirleri de tedirgin etmiştir. Nitekim, Dımaşk naipliğinden Halep Naibu's-Saltanatlığına atanan Karasungur, tevkif edileceği endişesiyle İlhanlılar'a iltica etmek istemiştir. Arkadaşlarıyla Fırat nehrini geçip Mardin'e gitmiştir. Şehir valisi tarafından çok iyi karşılanmış ve Olcaytu'nun huzuruna giderek onu Suriye'nin fethine teşvik etmiştir.

İlhanlı hükümdarı Olcaytu, ülkesine sığınan Karasungur ve arkadaşlarının teşvikiyle Suriye seferine çıkmıştır. Durumu öğrenen Nasır, askeri hazırlıklara başlamıştır. 1313 yılında da ordusunun başında Kahire'den ayrılmış, yolda Rahbe şehrini muhasara eden Moğollar'ın geri çekildiğini yolda öğrenince buradan hacca gitmiştir¹⁸⁹.

Görüldüğü üzere kuruluşundan itibaren Memluklar, Suriye üzerine düzenlenen Moğol saldırılarıyla uğraşmak zorunda kalmışlardır. Belki de Suriye'den sonra Mısır'a da ilerleyip İslam dünyasına büyük zararlar verecek olan Moğollar, Suriye'de Memluklarca durdurulmuşlardır.

188. **Tarih-i İbn Haldun** V, s.473; **İ.A. Şam Mad.** s. 305; Ahmed Şelebi, **A.g.e.**, s.556-571; B. Spuler, **A.g.e.**, s.109-118; İsmail Yiğit, **A.g.e.**, s.71-75

189. **Tarih-i İbn Haldun** V, s.473; B. Spuler, **A.g.e.**, s.132-143 İsmail Yiğit, **A.g.e.**, s.78; **İ.A. Şam Mad.** 305; Ahmet Şelebi, **A.g.e.**, s.556-571

Moğollar'ın Memluklar tarafından mağlup edilmesi, onların yenilemeyeceği fikrini yıkmıştır.

Moğollar, Suriye'ye saldırdıklarında bölge halkı büyük bir telaş içinde şehirlerden Mısır'a doğru kaçmaya başlamıştır. Zira Moğollar girdikleri yerlerde büyük yağma ve katliamlarda bulunmuşlardır. Kalkaşandi, Suriye halkının Moğollar'ın bölgeye saldırılarını birbirlerine haber vermek için dağ başlarında veya yüksek binaların üzerinde dumanların yükseldiği ve bu dumanlarla haberleşildiği kulelerin yapıldığını¹⁹⁰ kaydetmektedir.

190- Kalkaşandi, **Subhu'l-Aşa**, s.445 v.d.

B-TİMUR VE SURIYE

14. asrın sonlarına gelindiğinde Yakındoğuyu kasıp kavuran Timur fırtınasından Suriye de nasibini almıştır. Timur'un Suriye hakkındaki düşünceleri ve faaliyetleri Suriye üzerinde Timur-Memluklu mücadelesini başlatmıştır.

Timur, 1394 yılında Dicle'yi aşmış, hem Anadolu'yu hem de Suriye'yi tehdit etmeye başlamıştır.

Timur, Orta Doğu'da kendisini hissettirdiğinde dikkate değer siyasi varlık Memluk Devleti idi. Ancak hakimiyet sahası Malatya'ya kadar uzanan Memluklar, bu sırada iç mücadeleler yüzünden yıpranmaya başlamıştır¹⁹¹

Timur, bir Suriye seferine çıkmaya ve emrine almaya hazırlanırken Anadolu ve Orta Doğu'nun siyasi yapısındaki görünüşün kendisi için ne derece ümit verici olduğunu çok iyi görmüştür. Bu nedenle bu hareketin mutlak başarıya ulaşacağına inanmıştır. Anadolu ve Suriye içlerine girmeden önce gerisinde Timurlu olmamış, bir yer bırakmamak için Bağdad'a yürüme kararı almış, sadakadini bildirmiş olmasına rağmen Celayir Ahmed'in elinden alarak onu Memluk sultanlığına sığınmaya mecbur bırakmıştır. Celayir Ahmed'in Memluklu Sultanı tarafından korunması, Timur'un bu sultanlığın topraklarına yürümesine bir sebep olarak, o dönemdeki diplomatik yazışmalarda da yer almıştır¹⁹²

Timur, Anadolu'nun doğu bölgelerini istila için faaliyetlere başlarken Mutahharten, Karamanoğulları, Dulkadırlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Kadı Burhaneddin Ahmed'e haberler göndererek verilecek emirlere uymalarını istemiştir. Bu arada Memluk sultanı Berkuk'a da bir elçilik heyeti göndermiştir¹⁹³ Timur, Memluklara şunları söylüyordu. Kendi hakimiyeti altına giren İran, Araplar'ın hakimiyetindeki Irak sınırına kadar olan bölgelerin eskiden beri Cengizlilere ait olduğunu iddia etmekte, karşılıklı elçi

191- Klaviyo, **Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat**, (Çev. O.R. Doğrul), İstanbul, 1975; Yaşar Yücel, Timur Tarihi hakkında araştırmalar I, II, **Belleten** C.40,42 s.249-285;

192- Faruk Sümer, **Karakoyunlular**, Ankara, 1985, s. 63-70 ;Yaşar Yücel, **Timur'un Ortadoğu -Anadolu seferleri**,s. 9-10

193-Şahabettin Tekindağ, **Berkuk Devri**,s.94; Yaşar Yücel, **Timur'un Ortadoğu-Anadolu seferleri**,s.12;Mahmud Şakird, **A. g. e. s.** 199-209;İsmail Aka, **Timur ve Devleti**,s.18-19;Faruk Sümer **karakoyunlular**,s.63-70;Yaşar Yücel;**Timur Tarihine dair araştırmalar I**,s. 249; Klaviyo, **A. g. e. s.** 1-3;Nizamuddin Şami, **Zafname** (Çev.Necati Lugal),Ankara,1987,s.226

gönderilmesini istemekte, ve iki ülke tüccarlarının serbestçe birbiriyle ticaret yapmalarını dilemekteydi. Bu arada Timur'un Berkuk'a tehdit anlamına gelen kılıç ve ok gönderdiği, Memluklu Sultanlığına sığınan Bağdad hakimi Celayirli Ahmed'in geri verilmesini ısrarla istediği de Berkuk'un Mart 1934 tarihli mektubundaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Ne var ki Timur, Kahire'den gelen haberlerle Berkuk'un bu isteklere olumlu cevap vermediği gibi kılıç, ok gibi kendini tehdit ettiği anlaşılan hediyelerden korkmadığını, elçilik heyetinin büyük bir kısmının öldürüldüğünü öğrenecektir¹⁹⁴

Bu hadisenin hemen ardından Emir Atlamış'ın Mısır'da tevkif edildiği görülmektedir. Timur, onun serbest bırakılmasını istemesine rağmen, serbest bırakılmıştır. Timur gönderdiği elçi vasıtasıyla eğer, Emir Atlamış'ı gönderirse elçiyi öldürme suçunu affedeceğini ve Şam arazisine yabancı asker getirmek istemediğini belirtmiştir. Ancak bu teklif de reddedilince Timur, Suriye üzerine sefere çıkma kararı almıştır¹⁹⁵ Ancak Timur bir Suriye seferine çıkmadan önce arkasında kendisini tehdit edebilecek memleket ve kaleler bırakmamak düşüncesiyle, Anadolu'daki seferine devam etmek istemiştir. Bu sırada Dulkadiroğlu Suli Bey, Timur'a elçiler göndererek onu Suriye'nin ele geçirilmesine özendirip, bu yörenin ele geçirilmesinde yol göstericilik yapabileceğini bildirmiştir. Aynı şekilde Erzincan emiri Muhatarten de bu husus da yardım edeceğini söylemiştir.

Timur'un bu faaliyetlerine, karşı bir manevra olarak Memluk Sultanı Berkuk, Kadı Burhaneddin Ahmet ve Altınordu devletine ittifak çağrısı yapmış ve olumlu cevap almıştır. Sultan Beruk, ayrıca sınır naiplikleri arasında geniş çapta geniş değişiklikler yaparak, Timur'la işbirliği içinde bulunan ve Memluk Devleti zararına faaliyetlerde bulunan

194. Klaviyo, A.g.e s; Yaşar Yücel, **Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar**, I; s.249-285; F.Sümer, **Karakoyunlular**, s.63-70; Mahmmud Şakirt, A.g.e, s.199-209; K.Y.Koprman, **D.G.B.İ.T.**, s.515; **Tarih-i İbn Haldun**, V,S.1012; Şahabettin Tekindağ, **Bekruk Devri**, s.78-82; Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri**, s.11-14; M.H.Yinanç, **İ.A.** s.373. İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, s.20, Nizamuddin Şami, A.g.e. s.264.

195. Nizamuddin Şami, **Zafername**, s.265-266; Şahabettin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.79-80; Mahmut Şakird, A.g.e, s.199-209; Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri**, s.12-13

ve Timur'u Suriye'ye inmeye teşvik eden Arap kabilelerini de tehdid etmiştir¹⁹⁶

Timur'un Suriye'ye sefer yapma kararına önceleri vezirleri karşı çıkmışlarsa da sonradan boyun eğmişlerdir. Gerekçe olarak da askerlerin yorgunluğunu göstermişlerdir¹⁹⁷ Ancak daha sonra Timur da bu kararı benimseyecektir.

1934 yılında büyük bir ordu ile Suriye'ye hareket eden Berkuk, Gazze yoluyla Dımaşk'a geldiğinde kendisine ittifak teklif eden Toktamış Han ve Yıldırım Bayezid'in elçilerini kabul etmiştir.

1395-96 kışında Suriye'yi ele geçirme işini daha planlı ve dinlenmiş bir askerle yapmak isteyen Timur ani bir hareketle Semerkand'a dönmüştür.

Timur'un Suriye'ye yönelik faaliyetlerini anlayan Berkuk'un çalışmalarını hızlandırdığını görüyoruz. Hazırlıklarını tamamlayınca da büyük bir ordu ile Suriye'ye yönelmiştir. Burada Timur'un Toktamış Han ile savaşmak üzere döndüğünü öğrenince Suriye'deki kendisine muhalif, Timur'a müteffik olan grupların üzerine giderek onları bertaraf etmiştir.

Timur'un hareketlerini sürekli kontrol altında tutan Berkuk, bir kısım Timur emirinin Erzincan'a geldiğini öğrenince bir adamını Şam'a gönderip sefer hazırlıklarını başlatmıştır. Öte yandan Kadı Buhaneddin Ahmed'in yardım çağrısına da olumlu cevap veren Berkuk, Suriye ordusunu Erzincan taraflarına göndermiştir. Bu sefere katılan Şam valisi Tanam ordusuyla Erzincan'a gitmiş ve pek çok ganimetle geri dönmüştür. Ayrıca Sivas'a gönderilen Memluk askerleri de buradaki Moğol oymaklarının giriştikleri düşmanca davranışları zararsız hale getirmiştir.

1399-1400 yıllarında meydana gelen değişmeler Timur'un Suriye seferini geciktirmeyi imkansız hale getirmiştir. Zira bu sırada Timur'un hep kendilerinden çekindiği Kayseri-Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'in ve Berkuk'un ölmesi Timur'u oldukça rahatlatmıştır. Ayrıca

196- Yaşar Yücel, *Timur'un Orta doğu-Anadolu seferleri*, s.14-20; M.H. Yinanç, *İ.A.A.g.mad.s.374*; İsmail Yiğit, *A.g.e*, s.101-104; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih I*, Ankara, 1992, s.224-245; Mahmud, Şakird, *A.g.e*, s. 199-209; Yaşar Yücel, *Timur tarihi hakkında Araştırmalar*, I, s.249, II s.239

197- Nizamuddin Şami, *Zafername*, s.265-266

Memluk tahtına Ferec gibi küçük yaştaki bir çocuğun geçmiş olması şartları çok müsait bir hale getirmiştir¹⁹⁸.

Timur, Osmanlı Devleti'nin Sivas'taki savunma gücünü kırdıktan sonra istila hareketinde bir yön değişikliğine gerek görmüştür. Zira Timur, Memluklu Sultanlığının Siyasi durumu bunu gerektiyordu. Anadolu'yu istila hareketine devam ettiği taktirde, Ferec'in tahta geçmesiyle başlayan merkez-taşra çekişmesi sonucu bozulan iç barış ve dengesizlikten yararlanma imkanı ortadan kalkabilirdi. Sultan Berkuk devrinde olduğu gibi ciddi bir buhran haline dönüşen çekişmeler sonucu Suriye, Memluklu Devletinden kopma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır¹⁹⁹

Nitekim bu durum Arap kaynaklarından Ayni'nin eserindeki bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu bilgilere göre bu yıl içinde Sultan Ferec, kendisine başkaldıran beyleri cezalandırmak için Şam'a gitmiştir. Emir Ayıtmış, Sultan'a kaçmış orada Şam (Dımaşk), Halep ve Hama naipleriyle birleşmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus da şudur. Timur, Anadolu'daki faaliyetlerine devam ederken Memluk ordusu tarafından arkadan vurulması ihtimali vardı²⁰⁰ Ancak Memluk ordusunun bunu yapacak durumu yoktu. Zira Memluk Devleti bu sırada iç kargaşalıklar ile uğraşıyordu.

Ferec, iç kargaşaları hallettikten sonra Suriye'de bulunduğu sırada Yıldırım Bayezid'e bir elçi göndermiş ve ondan aldığı yerleri geri vermesini istemiştir. Bir süre sonra da Kahire'ye dönmüştür. Bu sırada Yıldırım Bayezid'in İstanbul muhasarasıyla meşgul olması ve onda tereddüt yaratabilecek nitelikte Sivas'ta sağladığı başarı Timur'da, bir

198- Hoca Saaddettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, s.224 v.d; Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 411-434; Şahabettin Tekindağ, *Berkuk Devri*, s.96-97; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu seferleri*, s.50-64; M.H.Yinanç, *İ.A.A.g. mad.* s. 375; Yaşar Yücel, *Timur tarihi Hakkında Araştırmalar*, II, s.239; Mahmud Şakird, *A.g.e.* s.200 İsmail Yiğit, *A.g.e.*, s. 103-104;

199- Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri*, s.64,83; M.Halil Yinanç, *İ.A.A.g.mad*, s. 374-375; K.Y.Kopruman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s.33; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, s. 26; *İ.A.Ferac Mad.* s.554; Hoca Saaddettin Efendi, *Tacu't-Tevarih*, s.224-245 i. Mahmud Şakird, *A.g.e.* s.201; Yaşar Yücel, *Timur tarihine dair Araştırmalar*, II, s. 239 v.d.

200- Kazım Yaşar Kopruman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s.26-27; Sadr-ı Esbak Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi*, 1327, ys. 47-49; Mahmud Şakird, *A.g.e.* s. 199-209; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri* s. 83; Yaşar Yücel, *Timur tarihine dair araştırmalar* s. 240-299

Suriye seferi için uygun zaman geldiği fikrini uyandırmıştır. Eğer Suriye'yi elde ederse hem maddi hen de moral yönden güçlenmiş olacaktır. Ayrıca Suriye'yi kat'i olarak alamazsa bile Suriye'de meydana gelen karışıklıklar Ferec'i uzun süre uğraştırabilecekti. Böylece Memluklu devleti dış hadiselerle fazla ilgilenmiyecektir²⁰¹

Timur için Suriye seferine neden olarak gösterilebilecek amiller zaten daha önce Berkuk Devrinde meydana gelmişti. Bu amiller, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Timur elçilik heyetinin öldürülmesi, Emir Atlamış'ın tutuklanması ve Kara Yusuf ile Celayir Ahmed'in Memluklular tarafından korunmasıydı. Ferec'e yazdığı mektupta Celayir Ahmed'in teslimini isteyen Timur için bu görüntüler altında bir Suriye seferi için zahiri sebepler yerine gelmiştir.

Timur, Malatya'dan Kahire'ye gönderdiği elçi vasıtasıyla Sultan Ferec'e "Ben Suriye bölgesine yabancı asker getirmek istemiyorum. Siz daha fazla direnmeden Atlamış'ı derhal gönderin. Böylece topraklarınıza askeri müdahaleden vazgeçeyim" demiştir²⁰² Görüldüğü üzere Timur husumetin ortadan kalkabilmesi için gerekli şartları bu mektupta sıralamaktadır. Atlamış'ın iadesini ısrarla istemekte ve Celayirli Ahmed ile Kara Yusuf'un korunmaması ve yakalanarak kendisine teslim edilmesini, bunlar yerine getirildiği takdirde Suriye seferinden vazgeçeceğini belirtmiştir. Bu konuda Arap kaynaklarında bilgiler vardır. Bu mektupta ayrıca Timur, Hindistan, Gürcistan ve Anadolu'daki faaliyetlerini anlattıktan sonra Atlamış'ın geri gönderilmemesinden dolayı akacak müslüman kanından Memluklar'ın sorumlu tutulacağını bildirmiştir²⁰³

Timur'un mektubunu getiren elçi, Halep'e gelmiş ancak gerekli saygıyı görmemiştir. Sultan Ferec, babası Berkuk gibi davranmış ve elçiyi Halep kalesine hapsedirmiştir. Sultan Ferek'in bu davranışı Timur'a ulaşınca çok kızmış ve "Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid de aynı şekilde davrandığı için cezasını bulmuş, Sivas ve Malatya elinden alınmıştır. " diyerek Memluk Devleti üzerine yürümeye karar vermiştir. Timur, Behisni'de Halep'e gönderdiği elçilerin getireceği cevabı bekliyordu. Ancak Kahire'den gönderilerek Halep'e gelen askerlere

201. Yaşar Yücel, *Timur'un Orta-Doğu-Anadolu Seferleri*, s. 85

202. Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri*, s. 89.

203. Yaşar Yücel, *Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar II*, s. 239-299; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri* s. 90.

komutan olarak tayin edilmiş olan Sudun, Halep naibi Demirtaş'tan, Timur'un Behisni'yi kuşattığını öğrenince elçiyi yakalayıp boynunu vurmuştur. Bunu duyan Timur çok kızmış ve Antep'e yönelerek şehri yerle bir etmiştir. İki gün sonra da Halep'e yönelmiştir.

Timur'un Suriye üzerine yürüme kararı ordu mensupları ve ümera arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Zira onlar ordunun belli bir süre dinlenmesi ve yeniden silahlanmasını istemişlerdir. Yukarıda zikrettiğimiz mektuptaki yumuşak cümlelerin yer almasında ordunun bu durumunun rolü olduğu bir gerçektir. Uzun süreden beri savaştan savaşa koşan Timur'un ordusunun durumunu hissetmemesi mümkün değildi.

Kaynaklar bu itirazların Timur tarafından nasıl değerlendirildiği konusunda bilgi vermemekte ve sadece sefer konusundaki ısrarlarını devam ettirdiğini kaydetmektedirler²⁰⁴

Timur'un Suriye seferi, kararı ve emirlerin itirazları değerlendirildiğinde Timur'un asıl hedefinin Anadolu olduğu Suriye seferinin ise paravan bir sefer olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Timur seferden sonra Mısır'a yürümemiş Anadolu'ya yönelip faaliyetlerine burada devam etmiştir.

Eğer Timur'un istekleri Ferec tarafından karşılansaydı Timur yine de Suriye'ye sefer yapar mıydı? Bu sorunun cevabı hiç kuşkusuz evettir. Zira Timur, Suriye'ye yapacağı seferin neticesinde hem moral bulacak, hem de yorgun askerlerinin elde edeceği maddi değerler ordusunun durumunu düzelterekti. Aslında Timur'un Anadolu'da Sivas'tan öteye gitmemesinin nedenlerinden biri de budur. . O Yıldırım'ın düzenli ordularıyla karşılaşmadan önce düzenli kuvvetlerden yoksun olan Suriye'de başarılı olmaması için bir neden göremiyordu. Nitekim Suriye seferinden sonra Timur'la ordusu arasında olumlu bir diyalog da başlamıştır.

Timur'un Suriye seferinin ilk durağı Behisni olmuştur. Şahrüh kumandasında gönderilen öncü kuvvetler şehir kalesini şiddetle kuşatmışlardır²⁰⁵ Timur, Behisni ve Antep'te görüldüğünde Halep melikü'l-ümerası, Timurtaş Mısır'a durumu bildirmiştir. Bunun üzerine

204. Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri**, s. 90-92 F.Sümer, Karakoyunlular s. 63-67; Kopruman, Mısır Memlukları Tarihi s.27; M.Halil Yinanç, **İ.A.A.g.m.s.** 375; H.Lammivens, **İ.A. Suriye mad.** s.60.

205. Yaşar Yücel, **Timur'un OrtaDoğu-Anadolu Seferi** s. 92-93; Nizamüddin Şami, **Zafername** s. 267. M.Halil Yinanç, **İ.A. A.g.mad..s.** 381

Mısır valisi Dımaşk, Tarabulus, Humus, Hama, Baalbek ve Kal'atu'r-Rum emirlerinin yardım için Halep'te toplanmasını istemiştir²⁰⁶

Sağlam bir kaleye sahip olan Behisni bir süre direnebilmişse de sonunda teslim olmuştur. Şehir ileri gelenlerinin ricaları sonucu kale komutanı affedilmiştir. Behisni de para kestirip, hutbe okutan Timur, burada bir süre kalmıştır. Zira O Halep'ten tabiiyet haberlerinin gelmesini bekliyordu. Öte taraftan Timur, Behisni'ye girmekle Memluklar'ın hakimiyet sahasına girmiş oluyordu. Behisni'de beklediği haberleri alamayan Timur, Antep'e yönelmiştir. Ancak Timur'un adamları daha Antep'e gelmeden zenginler ve ileri gelenler şehirden kaçmış, halk da kale kapılarını kapatarak savunmaya çekilmiştir. Bu savunma tedbirleri ve faaliyetleri netice vermemiş, Timur, Antep'i harebetmiştir.

Arap kaynakları, Timur, Behisni'de bulunduğu sırada Suriye şehirlerindeki halk ve özellikle tehlikenin yakınında bulunan Halep halkının ve ileri gelenlerinin içini gelecek endişesi kapladığını ve eşrafın değerli eşyalarını alıp uzaklara kaçtığını, halkın da kaleye sığındığını belirtmektedirler. Bir kısım halk da Antakya dağlarına sığınmıştır. Timur tehlikesi baş gösterdiğinde ortaya çıkan göç sırasında katır ve deve fiyatlarının yüksetilmesi halkın şehirleri bir önce terketme arzusunu göstermektedir. Bu sırada Halep'te her ne kadar naip Demirtaş görev başında idiye de halkın şehri terketmesi, şehri Timur istilasına uygun bir hale getirmiştir²⁰⁷

Suriye'de tehlike eşiğinde ortaya çıkan durumun sosyo-ekonomik ve siyasi bunalımın başkent Kahire'de bir takım yankıları vardı. Timur'un Memluklu Sultanlığı topraklarına girmesini izleyen günlerde Halep'ten başlamak üzere tüm Suriye şehirlerini ele geçireceği yolundaki haberlerin doğruluk kazanmasından sonra, Suriye'deki naipler kurtuluş için gözlerini Kahire'den gelecek yardıma bağlamışlardır. Bu tür uygulamalara Berkuk devrinde de sık sık başvurulmuştur.

Timur tehlikesi üzerine Ferec, vezirini Suriye'ye gönderdiği gibi El-Muhanne Arapları'nın önderi Nuayr'a yazılan fermanı alan Emir Esenboğa, Türkmen beyleri ve kale komutanlarına verilmek üzere elli

206-Nizamuddin Şami, *Zafername* s. 268-269.

207- Nizamuddin Şami, *Zafername*, s. 272; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu seferleri*, s. 95; Mahmud Şakird, *A.g.e.* s. 200; M.H. Yinanç, *İ.A.A.g.mad.* s. 380; K.Y. Kopruman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s. 26-27;

çift işlemeli kadife hilat ve askerlerin yiyip içeceklerinin karşılanması amacıyla yanına çokça Mısır altını alıp yola çıkmıştır. Halep naibi Demirtaş da elinden geldiğince savunma tedbirleri almıştır²⁰⁸

Yardım amacıyla Halep'te toplanan Suriye'nin diğer şehirlerinin naipleri aralarında yaptıkları müşaverede bir kısmı Timur'la savaşılmamasını, bir kısmı ise sulh yapılması yolunda görüşler ileri sürmüşlerdir²⁰⁹ Demirtaş'ın başkanlığını yaptığı meclis, Timur'a karşı direnme kararı almıştır. Böyle bir kararın alınmasında Şam naibi Sudun'un büyük katkısı olmuştur. Sudun "kim korkarsa zarar eder" diyerek Suriye'de 60 bin köy ve kasabanın varlığını savunarak her yerden bir tek asker alınsa 60 bin kişilik bir ordunun toplanacağını ileri sürmüştür. Bu görüş ağırlık kazanınca hazırlıklar başlamıştır. Çok iyi çalışan bir haber alma örgütü sayesinde Memluklu emirleri arasında da başlayan görüş ayrılığından haberdar olan Timur'un son derece ileriye düşünerek hareket ettiği gözden kaçmamaktadır. Zira O, bir savaş taktiği olarak Memluklu ordusunun kaleden çıkarak bir meydan savaşını kabul etmesini istemekteydi. Devrin kaynaklarının da ortaklaşa dile getirdikleri gibi sağlam bir kalesi olan Halep önünde kuşatma savaşı vermek, aslında yorgun olan Timur'un ordusu için bir bozgunla sonuçlanabilirdi. İşte bu düşüncelerle hareket eden Timur, Halep yakınına gelerek ordugahını kurmuş, fakat şehre sardırmamıştır²¹⁰

Timur'un orduları şehirdeki durumu uygun bulup taarruza geçince Halep halkı şehirden çıkarak savaşmak istemiş, ancak Timur karşısında tutunamayarak yenilmiştir²¹¹ Memluk ordusuna komuta eden Halep naibi Demirtaş ile Şam naibi Sudun, kaleye çekilince, askerleri büsbütün ne yaptıklarını bilemez hale düşmüş, Halep sokakları ölümlerden geçilmez olmuştur²¹² Halep'te toplanan Memluk askerleri Dımaşk'a kaçınca halk da şehri teslim etmek zorunda kalmıştır²¹³ Timur, Demirtaş ve Sudun'u tutuklatmıştır.

Bu olaydan sonra Timur, Ferec'e bir mektup yazarak Demirtaş ve Sudun'un esirleri olduğunu, Halep'in eline geçtiğini, Avnik kalesini

208- Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri** s. 96-97.

209- Nizamüddin Şami, **Zafername**, s. 270.

210- Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri**; s. 98-99.

211- Nizamüddin Şami, **Zafername**, s. 271.

212- K.Y. Koprıman, **Mısır Memlukluları Tarihi**, s. 27-29; Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri** s. 100.

213- Nizamüddin Şami, **Zafername** s. 271-272.

korumakla görevli iken Karakoyunlu Kara Yusuf tarafından esir alınarak Kahire'ye gönderilen ve halen tutuklu bulunan Atlamış salıverilirse Memluk emirlerinin serbest bırakılacağını bildirmiştir²¹⁴ Bu arada bu olaylardan haberdar olan Ferec, Dımaşk'a hareket etmişse de zaten daha önce Haleb'e olanlar olmuştu.

Timur, yazdığı mektubunda her ne kadar bazı teklifler ileri sürmüştü de aslında o Suriye'nin tamamını hakimiyeti altına almak azminde olduğundan Suriye hareketine devam etmiştir. Hemen birkaç emirini Hama üzerine göndermiş, şehri hemen ele geçiren bu emirler şehir kalesini alamamışlardır. Bu sırada Timur da Halep'ten ayrılarak Hama'ya gelmiş ve ordugahını kurmuştur. Hama'yı savunan Memluk emir ve askerleri Timur ordusunun çokluğunu görünce direnmenin yarar getirmeyeceğini düşünerek Timur'un itaatine girmeye karar vermiştir. Kaledekilerin bu isteği Timur'a iletilmiş ve kabul edilmiştir. Böylece Hama'nın işgalide gerçekleşmiş oluyordu.

Timur, Hama'dan sonra Şam üzerine yürümek niyetindeydi. Ancak bu durum onun askerleri tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Zira karşı çıkan askerler, ordunun iki yıla yakındır savaşta olduğunu ve savaş isteğinin olmadığını belirterek bu kışı Tarabulus'ta geçirip dinlenmiş bir orduyla Suriye'ye yürümenin uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu görüş Timur tarafından kabul edilmemiş ve O, ısrarlı tavrını sürdürmüştür.

Şam üzerine tertip edilen yürüyüşün ilk durağı Humus olmuş²¹⁵ bunu Baalbek izlemiştir. Baalbek'i de zahmetsizce işgal eden Timur, Nuh (A.S.) 'ın türbesini ziyaret ettikten sonra Dımaşk'a doğru yola çıkmıştır²¹⁶ Bu ana kadar pasif bir politika izleyen Ferec, Timur'un Şam'a yöneldiğini öğrenince tehlikenin farkına vararak hareket etmenin gereğini kavramıştır. Bu arada Halep'ten kaçarak Şam'da toplanan askerler de Ferec'e baskı yaparak, bizzat Suriye'ye gelerek halkı rahatlatmasını istemişlerdir. Bu ısrarlar karşısında kalabalık bir ordu ile Şam'a yönelmiş, Gazze'ye uğradıktan sonra Şam'a girmiştir. Bu sırada Timur da Baalbek'i terkederek Şam'a yönelmiştir. Onun gelişi haber

214- Yaşar Yücel, **Timur'un Orta-Doğu-Anadolu Seferleri** s. 101-102; İsmail Aka, **Timur ve Devleti** s. 26; İ.A. Ferec mad. s. 554; K.Y. Koprıman, **Mısır Memlukları** s. 28; Nizamüddin Şami, **Zafername**, s. 227.

215- Yaşar Yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu seferleri** s.101-102 Hoca Saaddettin Efendi, **Tacu't-Tevarih** I, s. 224-245, Yaşar Yücel, **Timur Tarihi hakkında Araştırmalar** II, s. 239-299.

216- Nizamüddin Şami, **Zafername** s. 274.

alınınca Sultan Ferec, üç kişilik bir elçilik heyetini ona göndermiştir. Kaynaklar bu heyetin bir elçilik heyetinden çok bir suikast ekibi olduğunu ve Timur'a suikast teşebbüsünde buldukları halde başaramadıklarını kaydetmektedirler²¹⁷ Şam önlerine gelen Timur, Mısır yolu üzerindeki bir düzlüğe yerleşmiştir. Burada bazı tedbirler alarak muhtemel bir Memluklu saldırısını önlemek istemiştir. Bir süre sonra Memluklu askerleri ile Timur kuvvetleri arasındaki ilk savaşta başarı Timur'un ordusunda kalmıştır. Ancak tam bu sırada Timur'u kızdıran bir hadise meydana gelmiştir. Emirzade Hüseyin, emrindeki emirler ve Tacik askeriyle Timur'dan ayrılarak Sultan Ferec'e sığınmıştır. Bu ayrılış aslında Timur ordusundaki savaş muhaliflerinin buldukları fırsatı değerlendirmelerinden ibarettir.

Emirzade Hüseyin, Sultan Ferec tarafından çok iyi karşılanmış, kendisine ikramlarda bulunulmuştur. Bu sırada Timur, Ferec'e bir elçi göndererek eski isteklerini tekrarlamış, buna mutabil, Ferec de gelen elçinin yanına kendi elçisini katarak "emrine girmeye hazır olduğunu, Atlamış'ı 5 güne kadar geri göndereceğini ve elinden geldiğince her isteğini karşılamaya çalışacağını" Timur'a bildirmiştir²¹⁸ Bu bilgiler her iki tarafın da savaşa pek sıcak bakmadığını göstermektedir.

Tam barış ortamı oluşmuşken Timur'un ordusunda erzak sıkıntısı başgöstermiş ve ordugah değiştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Timur, ordusunu Şam'ın güneydoğu taraflarına çekmiş, ancak bu Ferec tarafından yanlış yorumlanmış ve Ferec, Timur'u arkadan çevirmek için Şam'ın dışına çıkmıştır. Ordusunu sür'atle savaş düzenine sokan Timur, karşı saldırıya geçerek tam bir başarı kazanmıştır. Bütün Şam halkı Ferec'in yanında savaşmak üzere çıkmış, buna rağmen bozgun büyük olmuş ve çok sayıda insan ölmüştür. Bu bozgun sırasında Emirzade Hüseyin esir düşmüş, bir süre hapsedildikten sonra serbest bırakılmıştır. Bu durum Timur'un ordu içindeki muhalifleri kazanma isteğini göstermektedir. Böylece ordunun muhalefetinin sertleşmesi önlenmiş olacaktı.

217- Nizameddin Şami, *Zafername*, s. 275; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri*, s. 102

218- Nizameddin Şami, *Zafername*, s. 278-; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri*, s. 103-104; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, s. 129; Mahmud Şakird, *A. g. e.* s. 204 İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1988, s. 301-320;

Timur kazandığı ilk başarıdan sonra Şam önlerine gelip savaş tertibatı almıştır. Memluk ordusu ise henüz yenilginin etkisini üzerinden atamamıştır. Toplanan emirler meclisinde bu durumundan kurtulmanın çareleri tartışılmıştır. Emirlerin bir kısmı Şam'ın henüz elden çıkmadığını ve savunulması gerektiğini, bir kısmı da Timur'un Şam'ı almaya kararlı olduğu ve Şam halkının kaderini kendi belirlemesi yolunda görüş bildirmişlerdir.

Sultan Ferec, ikinci görüşü benimsenmiş ve Timur'a bir elçi göndererek olaylardan kendisinin sorumlu olmadığını birkaç cahil ve ayak takımının hadiselere neden olduğunu belirterek eğer izin ve zaman verirse onun isteklerini yerine getireceğini belirtmiştir. Nitekim Ferec'in elçisi Timur'u oyalarken²¹⁹ Ferec kaçarcasına Kahire'ye dönmüştür²²⁰ Arap kaynakları bu sırada Kahire'de Ferec'in aleyhine isyan teşebbüsleri olduğunu ve Sultan'ın bu nedenle Kahire'ye döndüğünü belirterek Ferec'in bu tutumunu gizlemeye çalışmaktadırlar.

Timur, Ferec'i takip ettirmişse de yakalamaya muvaffak olamamıştır. Ancak kaçan Memluk askerlerinin bir çoğu öldürülmüştür.

Başsız kalan Şam'a saldıran Timur, şehrin dış mahallelerini kontrol altına almıştır. Şehrin ileri gelenleri, kadılar, imamlar²²¹ Timur'a giderek şehrin anahtarlarını teslim etmeyi ve aman malı vermeyi kabul ettiklerini bildirmişler, bu teklif de Timur tarafından kabul edilmiştir. Aman malı olarak 10 milyon dinar verilmiştir. Şam'ı eline geçiren Timur için tek engel olarak Şam kalesi kalmıştır. Kalede bulunanlar örnek bir müdafaa vermişlerdir. Timur ordusu da ağır kayıplar veriyordu. Sonunda kuşatmayı daraltma kararı alan Timur, Miranşah ve Şahruh gibi adamlarını da ileri saflara sürmüştür. Tam bu sırada Şam şehrinde büyük bir yangın çıkmış, birçok insan ölmüştür. Bu arada Emeviye camiine sığınan insanlar camiyle birlikte yanmıştır. Yangının büyümesine yapıların ahşap olmasının neden olduğu kaydedilmektedir. Yangının, kalenin direncini kırmak amacıyla Timur tarafından çıkarıldığı da iddia edilmektedir. Nitekim çok geçmeden kalenin savunma sistemleri çökertilmiş ve kale yöneticileri kalenin anahtarlarını teslim etmeyi kabul etmişlerdir. Kalenin hazinesini eline geçiren Timur, Habeş, Hind, Çerkes

219- Nizamuddin Şami, *Zafername*, s. 278; Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri* s. 106-107.

220- K. Y. Koprman, *Mısır Memlukluları Tarihi*, s.28.

221- Bunlar arasında Tunuslu meşhur alim İbn Haldun da vardır.

köleleri adamları arasında bölüştürmüştür. Kalede kalan halkı esir eden ve esnaf ve sanatkarları da toplanan Timur, bu esirleri başkenti Semerkand'a gönderilmek üzere adamları arasında paylaşmıştır.

Şam'ın fethinden sonra Miranşah ve Şahruh'un emirlerinin Akka'ya hücum etmeleri emredilmiştir. Bu emirlerden Cihanşah ve Süleyman Şah, Akka'ya kadarki kıyı bölgelerini verilen emirlere hazır hale getirmişlerdir.

Şam'dan ayrılmadan önce kısa süreli bir hastalık geçiren Timur, 7 yıllık bir sefer olarak tanımlanan bu hareketinde başlıca iki hedefi olan Anadolu ve Suriye'ye hakim olma aşamalarından Suriye aşamasını gerçekleştirmiştir. Timur'un Suriye'ye hakimiyetinden sonra bölgede büyük bir mali sıkıntı başlamıştır

222

Böylece Suriye'de amacına ulaşan Timur'un bir süre sonra bölgeyi terke karar verdiğini görüyoruz. Şam'dan hareket eden Timur Humus'a gelmiştir. Burada herhangi bir mukavemet olmadığından halka dokunulmayan Timur, bir durum değerlendirmesi yaparak yeni kararlar almış, ve dört seçkin emirini Tedmir tarafına göndermiştir. Çünkü bu sırada Dulkadirli Türkmenler burada yağma ve talanlarda bulunuyorlardı. Timur 5000 kişilik ayrı bir kuvveti ise Antakya taraflarına, 15.000 kişilik bir kuvveti de Köpekli Türkmenlerini cezalandırmak üzere göndermiştir. Timur gönderdiği bu kuvvetlerle tam bir tedip ve cezalandırma faaliyeti gerçekleştirmiştir²²³ Bu faaliyetler, Timur'un Humus'taki savaş meclisinde aldığı kararlar hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Bu mecliste Türkmenler'in cezalandırılmasının karara bağlandığı anlaşılmaktadır.

Bu faaliyetlerin ardından Halep'e doğru yürüyüşüne devam eden Timur'un Şam'ın işgali sırasında ordularına karşı koyan Hama halkını sert bir şekilde cezalandırdığı görülmektedir. Timur, Halep'e geldiğinde daha önce buranın idaresine memur ettiği idareciler, huzura gelip yer öpmüşlerdir. Burada Halep şehrinin ayakta kalan kısmını yaktıran Timur, kaleyi de kullanılmaz hale getirmiştir. Ardından Halep'ten ayrılarak Fırat

222- Nizammüddin Şami, **Zafername**, s. 283; Hoca Saaddettin Efendi, **Tacü't-Tevarih** I, s.224-245; Sadr-ı Esbak Kamil Paşa, **Tarihi siyasi** s.47-49; Mahmud Şakird, **A. g. e.**, s. 209 ;İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri** Ankara, 1988 s. 162-168 ; Münecimbaşı **Tarihi**, s. 143; İ.H. Uzunçarşılı **Osmanlı Tarihi**, I. s. 301

223- Yaşar yücel, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri** s. 110-111

üzerindeki Bire (Birecik) köprüsünü geçerek Bire'ye girmiştir. Bu sırada Birecik'i idare eden Naib Emir Nasreddin Muhammed b. Şohri, Timur'a itaatini bildirmiştir. Naib'in böylece şehrini ve halkını Timur'un gazabından koruduğu anlaşılmaktadır.

Timur, Birecik'te bulunduğu sırada daha önce Sivas ve Malatya'nın alınmasına yardım ettiği için bölgenin yönetimi kendisine tevcih edilen Kara Yülük Osman Bey de tabiiyeti yenilemiştir.

Timur, Birecik'e geldikten sonra artık Anadolu ve Irak bölgelerinde yapacağı faaliyetlerle ilgilenmiştir. Böylece Timur'un Suriye seferi bitmiş görünmektedir.

Burada Ayni'nin Suriye seferi ve sonucu ile ilgili olarak verdiği son derece ilgi çekici tabloya da değinmek istiyoruz. Bu tablo ile ilgili bilgiler aynı zamanda Timur tarihçilerini de doğrulamaktadır. Ayni'nin bu tablosunu maddeler halinde şöylece vermek mümkündür.

a) Şu şehirler harap olmuştur : Malatya, Elbistan, Zıbartı, Kahta, Hısn-ı Mansur, Behisni, Rum Kalesi, Antep, Tell Başır, Kilis, Halep, El-Bab, Şermin, Hama, Baalbek ve bütün Şam

b) Talan edilen, halkının elinden eşyası alınan ve katliam yapılan şehirler şunlardır: Safed, Sayda, Beyrut, Humus, Bire(Birecik) ve Darende.

c) Halkı tarafından terkedilen şehirler ise şunlardır: Gerger, Ravendan, Teyzin, Carım, Şeyzar, Kerek Nuh, Tarabulus, Kudüs, Aclun, Beysan ve Nablus²²⁴

Bu tablo Timur'un Suriye'de uyguladığı strateji hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Buna göre Timur, Suriye'de sadece yağma, talan ve istila faaliyetleri yapmıştır. Bölgede kalma ve idaresini yerleştirme niyeti olmadığından, Suriye halkının gönlünü kazanma ve onları yanına çekme gibi bir faaliyet içinde olmamıştır. Nitekim O, Suriye'den ayrılır ayrılmaz Memlukları'nın burada idarelerini yerleştirmeleri bunu açıkça göstermektedir. Ayrıca burada Suriye'nin o dönemdeki durumunu da göz önüne almak gerektiği kanaatindeyiz. Timur, Suriye'yi istila etmeden önce de buradaki Memluk hakimiyeti zaman zaman emir ve naiplerin isyanlarıyla sarsılmıştır.

224. Yaşar Yücel, *Timur'un Orta Dağı-Anadolu Seferleri*, s. 115-116 Mahmud Şakird, *A.g.e.* s. 209; K. Y. Koprıman, *DGBİT*, s. 515.

C-MEMLUKLAR DEVRİNDE KARAKOYUNLU VE AKKOYUNLULAR'IN SURIYE ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ

1-KARAKOYUNLULAR

Karakoyunlular ve Akkoyunlular²²⁵ Memluklu Devleti'nin doğu ve kuzeydoğu hududundaki komşularıdır. Bu iki Türkmen devleti birbiri ile hasım olduğundan dolayı Memluk Devleti ile münasebetleri de aralarındaki hadiselerle alakalıdır. Mesela Şeyh devrinde Memluklar, Akkoyunlular ile dostken Karakoyunlular'la hasmane münasebetleri vardı.

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi Kara Yusuf 1403 yılında Dışmaşk'a sığınmıştır. Bu sırada Şeyh Dışmaşk naibi idi. Ferec'in ve Timur'un Kara Yusuf'un öldürülmesi yolundaki isteklerine rağmen Şeyh onu saltanata geçme yolunda kullanmak istediğinden onu öldürmemiştir. Kara Yusuf da bu durumu bildiğinden ona saltanat yolunda yardım etmiştir.

Kara Yusuf'un Kara Yülük Osman'la savaşmak üzere hareket etmesi ve bir ara Haleb'e yaklaşması halkı tedirgin etmişse de Şeyh El-Mahmudi'nin gelişi ile bu tedirginlik bitmiştir. Kara Yülük Osman ile Kara Yusuf arasındaki mücadelede Kara Yülük, Haleb'e sığınmıştır. Bunun üzerine Halep halkı korkuya kapılmıştır. Durum Kahire'ye ulaşınca Suriye naiplerinin Halep'e gitmesi emredilmiştir. Bu arada Kara Yülük, Haleb'den ayrılmış, Kara Yusuf da amacının Şama girmek olmadığını ve sadece Kara Yülük'ün peşinde olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Memluk ordusundaki savaş hazırlıkları durmuştur. Ancak Kara Yusuf'un Ayntab'a girip şehri yağmalaması Şeyh tarafından Memluk hudutlarına ve topraklarına tecavüz olarak nitelendirilmiştir. Bu tecavüz de Kara Yülük'e sığınma hakkı tanımanın cezası olarak görülmüştür. Zaten Kara Yusuf'da Kara Yülük'e karşılık Memluk Sultanı Şeyh'e muhalif olanları korumuştur. Bu muhaliflerden birisi de Davedar Yeşbek'tir.

Kara Yusuf'un 8 Mart 1420'de ordusuna Suriye'ye sefer için hazırlık emri verdiğini görüyoruz. Bu haber Mısır'da duyulunca Sultan

²²⁵- Karakoyunlular ve Akkoyunlular hak. bak. İ.H.Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 187-198; İsmail Yiğit, A.g.e, s.

Şeyh El-Mahmudi, onunla savaşa karar vermiştir. Bu savaş haberleri Suriye'de duyulunca halk telaşlanmaya başlamıştır. Sultan Şeyh El-Mahmudi, bölge halkını savaşçı hazır hale getirmek kadırlardan fetvalar alıp halka duyurmuştur. Tam bu sırada Kara Yusuf'un Şahrin ile mücadeleye giderken yolda zehirlendiği haberi gelmiştir. Zaten Sultan Şeyh El-Mahmudi'nin sağlık durumu nedeniyle mücadele edecek durumda olmadığı anlaşılmaktadır²²⁶

2-AKKOYUNLULAR

Akkoyunlular'ın Uzun Hasan devrinde Suriye'ye akınlar yaptıklarını görüyoruz.

Memluk Sultanı Çakmak devrinde Şam valisi Canım, Uzun Hazan'a sığınmıştır. Uzun Hasan 1462'de Sultan Çakmak nezdinde bu zat için şefaati istemiş de bu bir fayda vermemiştir. Aynı senenin Haziran'ında Uzun Hasan, oğlu kumandasında Türkmenler'den oluşan askerleri göndermiş ve bu askerler Bire'ye kadar ilerlemişler ve Kuzey Suriye'ye hakim olmuşlardır. Uzun Hasan, 6 Ekim 1462'de Mısır Sultanı'na bir mektup göndererek 10 bin dinar ve Harput verilmek şartıyla barış teklif etmiş ancak bu teklif reddolunmuştur.

Uzun Hasan'ın 1475 Temmuz'unda Suriye toprağına başka bir akın daha yaptığını görüyoruz. Bu hareket isyan eden oğlu Uğurlu Mehmet'e karşı yapılmıştır. Uğurlu Mehmet, Halep'ten de yardım almasına rağmen yenilmiştir. Halep atabeyi inal El-Hakim de bu olayda ölmüştür. Uzun Hasan'ın gelmesiyle Sultan Kayıtbay telaşa düşmüştü de Uzun Hasan başka bir harekete girişmeden geri dönmüştür²²⁷

226- K.Y. Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 196-199; Faruk Sümer, **Karakoyunlular**, s 51-52; İ.H. Uzunçarşılı; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri**; Ankara, 1988, s. 180-187; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 157-158

227- Walter Hinz, **Uzun Hazan ve Şeyh Güneyd**, s. 121,123; H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri** , s. 187-198 İsmail Yiğit, **A.g.e.** s.157-158; Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, c.3 İstanbul, 1983, s.112

D-HAÇLILAR'IN SURIYE ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ VE MEMLUKLAR

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasının hemen ardından İslam dünyası üzerine Haçlı seferleri düzenlenmeye başlanmıştır. Gelen Haçlı orduları her seferinde karşılarında Türkler'i bulmuşlardır. 13. asırda da Anadolu'nun güney kısımlarında ve Suriye'deki Haçlılar'ın faaliyetlerini sona erdirmek Türkiye Devleti'ne yani Memluklar'a nasip olmuştur.

Memluklu Devleti'nin parlak simalarından olan Baybars el-Bundukdari devrinde Suriye'deki Haçlı bakiyyelerinin sürekli beslendiklerini görüyoruz. Bu nedenle Memluklu Devleti de onları buradan söküp atmaya çalışmıştır.

Şecerrüddür devrinde Haçlılar'ın karışık vaziyetten istifade etmelerini önlemek amacıyla 1250'de onlarla bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma mucibince 9. Louis serbest bırakılmıştır. Ancak 9. Louis, Hristiyanlık faaliyetlerine devam etmek üzere Suriye'ye gitmiştir. Bu sırada Suriye'deki Haçlılar'ın bir liderden yoksun oldukları anlaşılmaktadır.

9.Louis, Suriye'de 4 yıl lakarak (1250-1254), bu süre zarfında Haçlı prensleri ile anlaşmazlıkları halletmeye, Eyyubiler ile Memluklar arasındaki çekişmeden faydalanarak Haçlı varlığını korumaya ve Moğollar'la temas kurmaya çalışmıştır. Bu amaçla Eyyubi emirlerinden Nasır Yusuf ile anlaşmanın yollarını aramıştır. Memluklu Devleti'nin ani bir manevra ile Eyyubi emiri ile anlaşması üzerine Haçlılar, bu sefer Moğollar'la anlaşmanın yollarını aramışlar ancak buna da muvaffak olamamışlardır ²²⁸

Baybars'ın Haçlılar'a karşı koymak için belli bir dış siyaset ortaya koyduğunu görüyoruz.

1261'de Haçlılar'ın hücumu geçmeleri ve 6. Bohemond'un Moğollar'la anlaşması ²²⁹ üzerine Sultan Baybars aynı yıl içinde Antakya'ya hücum etmiştir. 1262'de ikinci bir taarruz daha yaptığını görüyoruz²³⁰

1265 yılına gelindiğinde Moğollar'ın saldırı plan ve düşünceleri bertaraf edilince Sultan Baybars, Haçlılar'la uğraşma imkanı bulmuştur. Sultan Baybars, ani bir manevra ile Kayseriye önüne gelmiş, şehrin

228- Kazım Yaşar Koprıman, **DGBİT**, s. 461-464

229- St.Runciman, **A.g.e.s.**269; K.Y. Koprıman, **DGBİT**, s. 464.

230- K.Y. Koprıman, **DGBİT**, s. 464.

düşmesinin ardından Hayfa önünde görünmüştür. Buradaki halk da hemen kaleyi teslim etmiştir. Bundan sonra Templier kalesini, Athlit'i ve Hospitalierler'in elindeki Arsuf'u almıştır. Bu sırada Akka kralı Hugue d'Antioche Kıbrıs'a gitmiş ve burada topladığı takviye kuvvetleri Akka'ya göndermiştir²³¹ 1266 yılında Haçlılar'ı Akka'dan tenkile uğraşan Baybars, buranın tahkim edildiğini görünce Safed'e giderek önce Safed'i sonra da Remle'yi almıştır.

Haçlılar arasındaki iç çekişmelerden yararlanmak isteyen Sultan Baybars, 1267 yılında Taberiyye ve Akka mıntıklarını yağmalamayıp²³² Şakif,²³³ Yafa ve Arnun şehirlerine saldırılar düzenlemiştir. Ardından Antakya'ya ilerleyip burayı fethetmiştir. Antakya'nın fethi hem Haçlılar'ın kuvvetli bir mevkii olması hem de Haçlılar'ın Suriye'ye olan etkileri açısından çok önemlidir. Haçlılar'ın Suriye'ye olan etkileri açısından çok önemlidir. Haçlılar'ın Suriye'de kurdukları düzenin yavaş yavaş çökmeye başladığı görülmektedir.

Baybars 1268 de sınırlara saldıran Franklar'ı tedip etmek için harekete geçince Haçlılar sulh istemiştir. Yapılan Sulh'a göre Sayda iki taraf arasında taksim edilecek, Şalaf surları yıkılacak, müslüman esirler serbest bırakılacak ve öldürülenlerin diyeti verilecekti. Barış 10 yıl sürecekti. Ancak bir süre sonra Franklıklar'ın bu sulhu bozduklarını görüyoruz²³⁴ Zaten Sultan Baybars da yapılan sulha itibar etmeyerek zaman zaman Haçlılar üzerine yürümüştür. Mesela 1271 yılında Tarabulus prensliğine hücum ederek Safita, Hısnu'l-Ekrad ve Hısn-ı Akkar gibi kaleleri ele geçirmiştir. Buradan dönerken de Akka'nın kuzeydoğusundaki Hısnu'l-Karin kalesini sıkıştırmıştır. Bu kale Töton şövalyelerinin elindeydi.

Baybars, Haçlı seferleri boyunca Suriye'de tehlikeli bir rol oynayan Batıniler üzerine de yürümek ihtiyacı hissetmiştir. Onların Suriye'deki sığınaklarını istila edip onların yerine kendilerine Mısır'da iktalar vermiştir.

1271 yılında İngiliz kralı Edward komutasında bir Haçlı kuvveti Akka'ya geldiyse de bu kuvvet Suriye'deki Haçlılar'a fazla yardım

231- St.Runciman, A.g.e., S. 270-271 ; Şahabettin Tekindağ; **Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu bir bakış** s. 26.

232- Kazım Yaşar Koprıman **DGBİT**, s. 271-273

233- İsmail Yiğit, A.g.e. s.49

234- İsmail Yiğit, A.g.e. s. 49.

edememiştir. 10 yıllık bir anlaşma yapılmış ancak Baybars anlaşma boyunca boş durmamış bu süreyi Ermeniler üzerine sefer yapmak için kullanmıştır²³⁵

1280-1281 yıllarında Memluk tahtında Kalavun bulunuyordu. Kalavun 1283 yılında Haçlılar'la bir yıllık bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmanın 1284'de bitmesi ile Sultan Kalavun, Haçlılar'a karşı taarruza hazırlanmıştır. Bu hazırlıkların bir parçası olarak Beyrut ve Sur hakimleri ile bir anlaşma yapıldığını görüyoruz. Zira onun amacı Moğollar'la ittifak yapan Markab kalesi Hospitalı erleriydi. 17 Nisan 1285 de bu kale kuşatılmış kalede zaiyat büyüyünce kale teslim olmuştur²³⁶

Bu dönemde Suriye'deki Haçlılar'ın kendi iç çekişmeleri ve Avrupa'dan gelen yardımın kesilmesi nedeniyle Memluk Devleti hemen harekete geçmiştir. Bu amaçla Emir Hüsameddin Toruntay kumandasında bir orduyu Antakya Haçlı prensliğinin son kalıntısı olan Lazkiye'ye sevk etmiştir. Bu şehir 1287'de fethedilmiştir. Bu sırada güzel bir tesadüf daha yaşandığını görüyoruz. Prens Bohemond'un ölümünden sonra Tarabulus, Haçlı prensliğinde anlaşmazlıklar başgöstermiştir. Tarabulus'taki bazı hizipler Sultan Kalavun'dan yardım istemişlerdi. Kalavun da bunu fırsat bilerek Tarabulus halkının barışı bozduklarını ve tüccarlara düşmanlık yaparak yolcuların yollarını kestiklerini söyleyerek barışı dikkate almamaya başlamıştır.

Böylece Tarabulus'a yapılacak seferin zahiri sebepleri tamamlanmıştır. 1289 Şubat'ında Mısır'dan çıkararak Suriye'ye doğru hareket eden Sultan Kalavun, Tarabulus'a gelerek burayı muhasara etmiş ve 24 Şubat 1289 da burayı almaya muvaffak olmuştur. Tarabulus'tan sonra Beyrut, Cabala ve Cübeyl'in de alınmasıyla Haçlıların Suriye'deki topraklarından Akka, Sayda, Sur ve Aslis'ten başka Haçlı toprağı kalmamıştır.

1290 yılında Akka'ya bir İtalyan Haçlı grubu gelmiştir. Bunlar Suriye'ye gelir gelmez dini duyguların tesiriyle Akka havalisindeki müslüman topraklarına hücum edip şehirdeki tüccarlardan bir kaçını öldürmüşlerdir. Bunu duyan Kalavun çok kızmış ve Haçlılar'ın özür dilemelerini kabul etmeyerek Suriye'deki emirlere savaşa

235. Kazım Yaşar Koprıman, DGBİT, s. 466; inci Koçak; Arap kaynaklarında Türk Memluk Sultanı Baybars, s. 1112.

236. St.Runciman, A.g.e. s. 335-336; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 59

hazırlanmalarını bildirmiş²³⁷ kendisi de 4 Kasım 1290'da yola çıkmıştır. Ancak onun ani ölümü bu seferi sonuçsuz bırakmıştır²³⁸

Halif Eşref devrine geldiğimizde Suriye sahillerindeki Haçlılar'ın Akka'da toplandığını görüyoruz²³⁹ Bu nedenle Sultan Eşref'in Akka üzerine yürüme kararı almıştır. Akka'daki Haçlılar'ın bunu önlemek amacıyla sulh teşebbüsleri varsa da bu istekleri reddedilmiştir.

Sultan Eşref, 1291 Mart'ında harekete geçmiş, Hama, Kerek ve Dımaşk'tan katılmalarla ordusunu güçlendirmiştir. 6 Mart'ta Dımaşk'a gelen Sultan Eşref, 5 Nisan'da Akka önlerine gelmiştir. Kuşatma 6 Nisan'da başlamış, şehirdeki Haçlılar bir çıkış hareketi yapmışlarsa da başarılı olamamışlardır. İkinci bir çıkış hareketi de neticesiz kalmıştır. Bu arada 4 Mayıs'ta Kıbrıs kralı Henri, Akka'ın yardımına koşmuştur. Haçlılar, son bir barış teklifinden de netice alamamışlar ve şehri koruyamayacaklarını anlayınca kaleyi ateşe vererek çökmesini sağlamışlardır. 16 Mayıs'ta şehre giren Memluk ordusu harabelerle karşılaşmıştır. 18 Mayıs'ta ise şehir teslim alınmıştır. Memluklar Akka'yı bir daha Haçlı merkezi olmaması amacıyla yeniden düzenlemişler, 2 kilise dışındaki muhkem kaleleri tahrip etmişlerdir.²⁴⁰ Akka'nın fethinden sonra Sur, Sayda, Hayfa, Antartus ve Aslis gibi Haçlı kaleleri fethedilmiştir. Böylece Suriye sahilleri bütünüyle Haçlılar'dan temizlenmiş olmaktadır²⁴¹

Franklar'ın Suriye'den temizlenmeleri ile Haçlı seferleri pratik politika alanından kaymaya başlamıştır. Bu dönemde bölgede Hristiyan olarak sadece Ermeniler kalmıştır. Ancak Ermeniler de zaten Haçlılar için hiçbir zaman güven kaynağı olmamışlardır²⁴²

1356 yılında bir Haçlı donanmasının Safed'e saldırdığını görüyoruz. Dımaşk'tan gönderilen kuvvetler Haçlılar'ı bertaraf ederek şehri geri almıştır²⁴³

237- K.Y. Koprıman, **DGBİT**, s. 470-471

238- St. Runciman, **A.g.e.** s.335-349; K.Y.Koprıman, **DGBİT**, s.471-472 : İsmail Yiğit **A.g.e.**s.60-61

239- M.Kurd Ali, **A.g.e.** s. 121-123; **Tarih-i İbn Haldun**, V, s.463; S.B.Globb, **A.g.e.** s. 145 K.Y. Koprıman, **DGBİT**, s. 473-474.

240- **Tarih-i İbn Haldun**, V, s. 463; M.Kurd Ali, **A.g.e.**s. 121-123; J.B. Globb, **A.g.e.** s. 145-155; St. Runciman, **A.g.e.** 350-356 İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 64.

241- İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 64.

242- St.Runciman, **A.g.e.** s. 361; **Tarih-i İbn Haldun** s. 463 ;J.B.Glob, **A.g.e.** s.145-155;

243- İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 88.

Daha önce bahsini ettiğimiz Haçlılar'ın 1291'de Suriye'den atılmaları, Haçlı seferlerinin sonu olmamıştır. Bu harplerin uzantıları 15. yy.a kadar sürmüştür. Haçlılar'ın Suriye'den atılmalarının doğurduğu aksü'l-amelle başta Papalık olmak üzere Suriye'nin yeniden kazanılması yolunda yapılacak tek şeyin Memluk devletini zaafa uğratmak olduğunu düşünmüşlerdir. Bu amaçla da 14. ve 15.yy.da Haçlı seferlerini planlayanlar Memluklara karşı Mısır ve Suriye sahillerinde iktisadi bir ablukanın uygulanıp Avrupalı tüccarların gemileriyle buralara gelerek Memluklarda ticaret yapmalarına mani olmak istemişlerdir. Papalık bunun için emirler yayınlamış hatta bunu sağlamak için de bir polis örgütü kurmuş ve Kıbrıs'ı üss olarak seçmiştir. Aslan yürekli Richard'ın 12.yy.da bu adaya girmesiyle Haçlı seferlerine karışan Kıbrıs 13.yy.da Haçlılar'ın Suriye'den kovulmasıyla yegane Haçlı merkezi olmuştur²⁴⁴ Kıbrıs meselesini ayrıca ele alacağımız için bu konuya burada fazla girmek istemiyoruz.

Nasır Muhammed'in torunları devrinde I. Peter 1367 yılında Trablus-Şam'a saldırmışsa da başarılı olamamıştır²⁴⁵

Burci Memluklar'dan Ferec devrinde Haçlılar'ın Suriye üzerindeki emelleri bitmediğinden Haçlılar'la mücadeleler devam etmiştir.

1403 yılında Franklar, Suriye'nin sahillerine hücum ederek Tarabulus, Sayda ve Beyrut şehirlerinde bir çok tahribatlar yapmışlardır. Bu hücum esnasında Frank hucumunun bertaraf edilmesi ve Franklar'ın Suriye'den kovulmaları hususunda Şeyh el-Mahmudi'nin büyük gayreti görülmüştür. Tarabulus naibi Demirdaş'ın şehirde olmadığı bir zamanda, Franklar 30 kadar gemi ile şehre hücum etmişlerdir. Şehir halkı onlara karşı var gücüyle savaşırken, Baalbek civarında olan Demirdaş ise hemen Tarabulus'a dönmüştür. Bu arada Dimaşk naibi Şeyh el-Mahmadi'den de yardım istemiştir. Franklar Demirdaş'ın karşı koymasını ile Beyrut'a doğru gitmişler ve burayı yakıp yıkmışlardır. Buradan da Sayda'ya gitmişler, müslümanların direnişi karşısında gemilerini geri çekip Tarabulus'a yönelip buradan Magusa'ya geçmişlerdir²⁴⁶

Daha naipliği sırasında Haçlılar'la mücadelenin içinde yer alan Şeyh el-Mahmudi'nin Saltanata geçtikten sonra da onlarla mücadeleye devam ettiğini görüyoruz.

244- K.Y. Koprıman, **DGBİT**, s. 498

245- K.Y. Koprıman; **Mısır Memlukları Tarihi**; s.32

246- K.Y.Koprıman; **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 32.

Memluklar'la Haçlılar arasındaki mücadelelerin son safhası 15.yy.'a rastlanmamaktadır. 13.yy.da Haçlı kontluklarının tasfiyesi ve 15.yy.da Haçlılar'ın Suriye ve civarından atılması ile son bulmaktadır. Avrupa için, siyasi, iktisadi vb. nedenlerin yanı sıra Kudüs'ün kurtarılması meselesi Memluklar'la Haçlılar arasındaki mücadelenin temel espirisidir.

Haçlılar 15.yy. da bir plan değişikliği ile hedeflerine ulaşabilmek için Mısır ve Suriye'nin ticaretini çökertmeye çalışmışlardır. Özellikle Mısır ve Suriye çarşılarına gidip gelen tüccarların işleriyle uğraşan konsolosluklar da büyük bir iç tehlike idi. Bunlara mukaddes yerlerdeki Fransisken keşişleri de eklenmektedir. Bunlar devlet hakkındaki her türlü bilgiyi toplayıp ülkelerine taşıyorlardı. 15.yy.da Haçlı propagandalarının giderek arttığını görüyoruz. Gerek bu ajanlık faaliyetleri gerekse 15.yy. başında İskenderiye ve Suriye'nin bazı liman şehirlenine yapılan baskın ve yağmalar Avrupalılar'a karşı olan nefreti daha da arttırmıştır. Şeyh el-Mahmudi, daha Tarabulus ve Dimaşk naipliği sırasında onlarla mücadele etmiştir.

1418, 1419 ve 1420 yıllarında Ketillan Şövalyelerinin Mısır ve Suriye limanlarına baskınları devam etmiştir. Bu da uzun zaman mücadele etmeyi gerektirmiştir. Ancak Şeyh el-Mahmudi'nin son zamanlarındaki Haçlı faaliyetleri ile ilgili fazla bilgiye sahip değiliz. Halkın münferid ve resmi olmayan küçük hareketleri varsa da bu çok cüz'i hareketlerdir ²⁴⁷

E-ERMENİLER'LE MÜCADELE VE SURIYE

Süleyman Şah, 1082 yılında, Çukurova'yı fethedince burayı Türkleştirmeye ve Suriye'den din adamı ve kadı getirterek İslamlaştırmaya çalışmıştır. Fakat 15 yıl sonra Haçlı ve Bizans istilaları ve nihayet doğuda sıkışan Ermeniler'in bu havalie göçleri bu bölgede bir Ermeni prensliği ve krallığın kurulması ile neticelenmiş Ermeniler'in gelişi ile buradaki Türkler öldürülmüş ve bölgeden uzaklaştırılmış, böylece bölge yavaş yavaş Ermeniler'le iskan olmuştur. Ermeniler, Haçlı komşuları ve jeopolitik konumları sayesinde bu küçük krallıklarını birkaç asır yaşatabilmişlerdir²⁴⁸

247- K.Y. Koprman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 199-203

248- Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye** s. 510

Çukorova'da bulunan Ermeniler'in tutum ve faaliyetleri Anadolu'nun tabii bir uzantısı durumunda olan Suriye'nin güvenliği için son derece önemliydi. Bu nedenle bizim konumuz açısından da büyük önem taşımaktadır.

Suriye-Anadolu, Ayas (Lajasso) ve Kayseri arasında işleyen büyük ticaret kervanlarının sık sık Ermeniler'in ve Türkmenler'in baskınlarına uğradığını görüyoruz. Nitekim 1276 senesinde Moğollar'dan bel alan Ermeniler, Suriye'den Kayseri'ye gelmekte olan büyük bir kervanı basınca Türkmenler de Kilikya'dan çıkan bir Ermeni kervanını Ereğli civarında soymuşlardır. Kervan 80 tüccara aitti. 1282 yılında Sis (Kozan)'den Türkiye'ye getirmek üzere şeker, sabun kurşun ve pamukla yüklü büyük bir kervan da Halep'ten ilerleyen 600 kişilik bir süvari kuvveti tarafından yağmalanmıştır²⁴⁹

Memluklar'ın Ermeniler'le karşı çeşitli zamanlarda seferler düzenlemek zorunda kalmaları Ermeniler'in fırsat buldukça Moğollar ve Haçlılar'la işbirliği yaparak Suriye üzerine saldırılarından kaynaklanmaktadır. Nitekim Baybars devrinde Eyyübi Emiri Mansur ve Seyfettin Kalavun emrindeki Memluk kuvvetleri Ermeniler'in üzerine gönderilmiştir. Zira Ermeniler, Halep'in Moğollar tarafından istila edilmesinden faydalanarak Halep mülhakatından olan bazı yerleri ele geçirmişlerdi. Memluk kuvvetleri, Ermeni kralının oğlunu esir edince, kral oğlunu kurtarabilmek amacıyla aldığı yerleri geri vermiştir²⁵⁰

Görüldüğü üzere Ermeniler'in her fırsatta Memluk topraklarına hücumu Ermeni topraklarına seferler düzenlenmesine neden olmuştur. Bize göre Memluklu devleti giderek Çukurova bölgesinde yayılmaya çalışan Ermeniler'i hem tedip etmek hem de bölgenin Türkleşmesi yolunda demografik bir etki yapmaya çalışmışlardır. Zira daha önce bu bölgede Türk nüfus yoğun bir durumdaydı. Ermeniler tedrici olarak buradaki Türk nüfusu kıyıma tabi tutup azaltmışlardır. İşte Türkiye Devleti olarak bilinen Memluklu devleti bu durumu aksi yöne çevirmeye çalışmıştır.

249- Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye** s. 512

250- İsmail Yiğit, **A. g. e. s. 48; Tarih-i ibn Haldun**, v.s. 450-451 Şahabettin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine toplu bir bakış** s. 11

F-KIBRIS'IN MEMLUKLAR TARAFINDAN FETHİ

Kıbrıs, coğrafi konumu itibari ile stratejik bir mevkide yer aldığı için hem Suriye ve Mısır'ın güvenliği, hem de Akdeniz'e açılıp Avrupa'ya kadar giden deniz yolunun güvenliği için önemliydi. Ayrıca Haçlılar'ın sıkıştıkça bu adaya sığınmaları Memluklar'ın bu adayı almalarını zorunlu kılmıştır.

Memluklar devrinde Kıbrıs'a karşı ilk askeri hareket Sultan Baybars zamanında yapılmıştır.

Kıbrıs, batıdan gelen Haçlı kuvvetleri için Akdeniz'de stratejik önemi büyük olan bir üs idi. Kıbrı Kralı 3. Hiyo'da Memluklar'a karşı Haçlılar'a yardım etmekle ün kazanmıştır. Memluklar'ın Suriye'de ele geçirdikleri kalelerden kaçan Haçlı askerleri de kurtuluşu Kıbrıs'a sığınmakta bulmuşlardı. Kral 3.Hiyo, Sultan Baybars'ın Anadolu Selçuklu hükümdarına gönderdiği elçilik heyetine dokunmayacağına dair söz verdiği halde elçileri tutuklatmıştır. Ayrıca bu düşmanca hareketlerini devam ettirerek Memluk gemilerine Doğu Akdeniz'de saldırılar düzenlemiştir. 1269 yılında Kıbrıs gemileri İskenderiye Limanına hücum ederek 2 Memluk gemisini ele geçirmişlerdir. Bu saldırılar devam edince Sultan Baybars, Suriye'de bulunan Haçlı liderlerini huzuruna çağırarak, Kıbrıs kralının düşmanca tutumundan onları mesul tutarak şöyle demiştir. "Eğer Kral'a sözünüzü dinletemiyorsanız neden birlik olup ona yüklenmiyorsunuz, ve neden Frank hükümdarları ve Paya'ya durumu bildirmiyorsunuz? Kıbrıs kralı sizin milletinizdendir. Eğer o, sözünüzü dinleyip itaat etmiyorsa sözünüzü kim dinler" ²⁵¹ Sultan Baybars bu tehditlerle yetinmeyip Kıbrıs'a sefer açmayı da düşünmeye başlamıştır. Donanmaya önem vererek İskenderiye ve Dimyat tersanelerinde gemi yapımını başlatmıştır.

Hazırlıklarını tamamlayan Sultan Baybars, 1270 yılında Kıbrıs kralının Akka üzerine yürüdüğünü haber alınca bu fırsatı değerlendirmiş, Cemalettin Mekki b. Hassun idaresinde 17 gemiden oluşan bir donanmayı Kıbrıs'ı üzerine göndermiştir. Ancak Memluk donanması Limasol yakınlarında fırtınaya tutulmuş ve gemilerin birbirine çarpmasıyla 11 gemi batmıştır. Bundan istifade eden Memluk askerlerinin bir kısmı Franklarca esir alanınca diğer gemiler Mısır'a dönmüştür.

251. Eşref Buharalı, Kıbrıs'ta İlk Türkler veya Kıbrıs'ın Memluk hakimiyetine girişi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Nisan, 95,s, 95, s.82-83.

Bu başarısız sefer Baybars'ın çok ağırına gitmesine rağmen onun azmini kırmamıştır. Bu seferden hemen sonra Kıbrıs kralı 3. Hiyo, Memluk Sultanı'na yazdığı mektupta Mısır donanmasının kendilerine hücum ettiğini, ancak fırtınayla gemilerin kıyıdaki dağlara çarpıp parçalandığını, kendilerinin de gemileri ve içindekileri ele geçirdiklerini²⁵² belirtmiştir. Sultan Baybars ise bu mektuba yazdığı cevapta: "Demir ve ahşap ele geçirmek iftihar edilecek şey değildir. İftihar edilmemesi gereken şey muhkem kaleleri ele geçirmektir. Havanın yardımıyla zafer kazanmak önemli değil, zafer kılıçla kazanıldığı zaman güzel olur. Biz bir günde pek çok gemi yaparız. Siz ise bir kalenin bir parçasını dahi inşa edemezsiniz. Biz 100 gemi yaparız. Siz 100 yılda bir kale inşa edemezsiniz. Herhangi bir kimseye kürek verildiğinde çekebilir. Ancak herkes kılıcı iyi kullanamaz. Sizlerin atları gemilerdir. Bizim gemilerimiz ise atlardır. Hükümdara sessizlik yakışır. Onun için konuşmamanız gerekir"²⁵³ demiştir. Baybars'ın ikinci bir seferi Moğol tehlikesinden dolayı ertelediği anlaşılmaktadır.

Sultan Baybars, Moğol galesini bertaraf ettikten sonra Kıbrıs'a yönelmek istemiş, ancak onun 1277 de ölümü buna engel olmuştur²⁵⁴

Memluklar'ın Haçlılar'ı Suriye'den çıkarmalarından sonra Kıbrıs, Haçlılar için yegane merkez olmuştur. 12.yy. da Aslan Yürekli Richard'ın Kıbrıs'a girmesiyle bu ada Haçlı seferlerine katılmış olmaktadır. Lusignan ailesinden olan Kıbrıs hakimleri Haçlılar'ın faaliyetlerine katıldıkları gibi müslümanları vuran korsanlara da yataklık ediyorlardı. Daha da ileri giderek Avrupa gemilerinin Suriye ve Mısır sahnilerine ve limanlarına ulaşmasını engellemek için burayı bir gözetleme kulesi haline getirmişlerdir.

1365 yılında I. Peter, İskenderiye'ye hücum etmiş ve Avrupa'yı dolaşıp destek alınmış ve Rodos adasına sığınak yapmıştır²⁵⁵

Kıbrıs kralı ve Haçlılar bu şekilde Memluklu deniz ticaretini engellemeye çalışmışlardır. Bu sırada İskenderiye valisi hacc'da olduğu için 70 parçalık Venedik, Ceneviz ve Rodos donanması şehri yakıp yıkmışlardır. Memluk donanması gelince de denize açılmışlardır²⁵⁶

252- Eşref Buharalı, A.g.m. s. 84; K.Y. Koprana, DGBİT, s. 465.

253- Eşref Buharalı, A.g.m. s. 84-85

254- Eşref Buharalı, A.g.m. s. 85. K.Y. Koprana, DGBİT, s. 465.

255- K. Y. Koprana, DGBİT, s. 498-499; İsmail Yiğit, A.g.e. s.91

256- İsmail Yiğit, A.g.e. s 92.

15. asırda da devam eden Haçlı saldırılarının idare edildiği merkez olan Kıbrıs adasında bulunan Kıbrıs ve Ketillan Şövalyeleri'nin yağma ve saldırılarına son vermek isteyen Sultan Ferec , 1410 ve 1411 senelerinde Kıbrıs'a iki donanma göndermiştir. Sultan Ferec'den sonra başa geçen Şeyh el-Mahmudi devrinde de bu hadiseler devam etmiştir.

Şeyh el-Mahmudi devrinde Kıbrıslılar'ın Beyrut'un güneyine sadırması üzerine Sultan'ın Kıbrıs'ı fethetmeye karar verdiğini görüyoruz. Bu kararı haber alan Kıbrıs kralı sulh teklif etmiş ve bir anlaşma yapılmıştır. (1414) ²⁵⁷ Bu anlaşmaya göre Kıbrıs hakimi, limanlarında korsan barındırmayacak, Suriye sahillerine karşı yapılacak korsanlık teşebbüsüne müsamaha etmeyecek ve bu korsanlar Kıbrıs Limanlarına sığınarlarsa yiyecek, içecek verilmeyecekti. Ancak bu anlaşmaya rağmen Kıbrıslılar ve Ketillan Şövalyeleri, yeniden Mısır ve Suriye sahillerine saldırmaya başlamışlardır ²⁵⁸ 1415 yılında bir anlaşma daha yapılmasına rağmen korsanlık hareketleri durmamıştır. 1418, 1419 ve 1420 yıllarında Ketillan Şövalyelerinin Mısır ve Suriye limanlarına saldırıları devam etmiştir. Bu da uzun mücadeleler gerektirmiştir ²⁵⁹ Ancak Şeyh el-Mahmudi devrini son döneminde bu konuyla ilgili fazla bir bilgiye sahip değiliz.

Şeyh el-Mahmudi'den sonra başa geçen Seyfeddin Barsbay devrinde de Kıbrıs'da barınan korsanların Memluk topraklarına saldırıları devam etmiştir.

1422 yılında Franklar'ın Memluk sahillerine taaruzları giderek artmıştır. Franklar tüccar gemileri yağmalamaya başlamış ve bu faaliyetler 1423 ve 1424 yılında da devam etmiştir. Buna karşılık Sultan Barsbay da gasbedilen malların iadesini sağlamak için Şam, İskenderiye, ve Dimyat'taki Frank tüccarlarını hapsederek mallarına el koymuştur. Aradaki barış teşebbüsleri de neticesiz kalmıştır. Bunun üzerine Sultan Barsbay, Kıbrıs kralının düşmanca hareketlerden vazgeçmesini istemiş, ancak onun bu isteğe itibar etmediğini görünce ani baskınlara karşı hazırlanmaya başlamıştır. Baybars'ın, Osmanlı Sultanı'na gönderdiği hediyelerin Kıbrıs kralına ait iki gemi tarafından

257- Eşref Buharalı, **A.g.m.** s. 90: K.Y. Koprıman, **Mısır Memlukları, Tarihi** s. 200-201: K.Y. Koprıman, **DGBİT** s. 517.

258- K. Y. Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 201-203 Eşref Buharalı, **A.g.m.** s.90.

259- K.Y.Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 203.

yağmalanması bardağı taşıran son damla olmuştur. Yola çıkan gemiler Akdeniz yoluyla Tarabulus'a gelmiş burada 2 gemi kendilerine katıldıktan sonra Kıbrıs'a doğru hareket etmişlerdir. Türk kuvvetleri Kıbrıs'a geldiğinde bir gemiyi ilhak ettikten sonra Ceneviz hakimiyetinde bulunan Magusa'ya doğru hareket etmiştir. Şehir halkı Türk kuvvetlerini iyi karşılamıştır. Bunun üzerine Memluk kuvvetleri Magusa'ya dokunmadan Limasol'a doğru hareketine devam etmiştir. Limasol'da 3 gemiyi ele geçiren Türk kuvvetleri daha sonra şehre girmiştir.

Bu sefer hakkında gazilerden bilgi alan Barsbay, ikinci bir sefer için gemi yapımına hız vermiştir. Bu arada Kıbrıs kralı Janus (Jinus) Limasol'da vuku bulan olayları duyunca tam teçhizatlı 2 gemiyi Mısır ve Suriye sahillerine misilleme yapmak üzere göndermiştir. Ancak bu sırada sahillerde koruma tedbirleri alındığından Kıbrıslılar bir şey yapamadan geri dönmüşlerdir²⁶⁰

Kıbrıs'a karşı tertiplenen bu başarılı ilk Memluk seferinden sonra Kıbrıslılar'ın yeniden toparlanmalarına fırsat vermeyen Barsbay, adaya yeni bir sefer yapmak üzere gemi yapımına ve diğer hazırlıklara hız vermiştir (1425). Bu hazırlıklar sürerken Kıbrıslılar'ın korsanlık faaliyetlerinin durmadığını görüyoruz. Lazkiye yakınlarında demirleyen kürkle yüklü bir gemi Kıbrıslılarca yağmalanmıştır. Bu yağmalama hadisesi yeni seferin zahiri sebebi olmuştur. Hacibu'l-huccab Emir Sarmaş Kaşuk'un başında bulunduğu Memluk donanmasının 43 gemiden oluştuğu kaydedilmektedir²⁶¹

Balak'tan Kıbrıs'a doğru yola çıkan Memluk donanması 1425 Temmuz'unda Beyrut'a varmış oradan da Tarabulus'a hareket etmiştir. Bir süre burada dinlenen Memluk askerleri yeni takviyeler alarak tekrar Kıbrıs'a doğru yola çıkmıştır. Ağustos 1425'de Kıbrıs'ın Karpas Limanına ulaşan Memluk donanması, daha sonra Magusa'ya ulaşmıştır. Magusa hakimi aman dileyince Magusa kalesine saltanat bayrağı çekilmiştir. Magusa'ya yerleşen Memluk kuvvetleri öncü birlikleri Kıbrıs kıyılarına hücum ederek birçok ganimet toplamıştır. Bir süre sonra Memluk kuvvetleri 4 bin kişilik Kıbrıs kuvvetiyle karşılaştı. Ancak bu

260- Eşref Buharalı, A.g.m. s. 91-92; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 113; K.Y. Kopruman, DGBİT, c. 6, s. 517-520; Encyclopadia of islam, Barsbay mad. I. leiden, 1979, s. 1053-1054.

261- Eşref Buharalı s. A.g.m.s. 92-93; İsmail Yiğit, A.g.e.,ş 113; K.Y. Kopruman, DGBİT 518; E.İ, Barsbay mad. s. 1053-1054.

kuvvetler Memluk donanmasına engel olacak güçte değildi. Memluk donanması daha sonra Larnaka civarındaki Tuzla'ya doğru hareket etmiştir. Şehre giren askerler birçok ganimet toplayıp gemilerine döndü. Ertesi gün 11 gemi ve 2 bin askerden oluşan bir Frenk kuvveti Türkler'e karşı saldırıya geçmişse de çarpışma neticesinde Franklar büyük bir bozguna uğramıştır. Yine 1425 yılında Memluk donanmasının Limasol kalesini ele geçirdiği anlaşılmaktadır ²⁶²

Bu başarılı hareketlerden sonra Kıbrıs kralı Janus'un büyük bir ordu hazırladığını haber alan Memluk donanması bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Mısır'a dönmeye karar vermiştir ²⁶³

Kıbrıs'a yapılan ilk sefer gibi, ikinci sefer de Kıbrıs korsanlarına ağır darbeler vurmuş, ama kesin neticeyi vermemiştir. Ancak Barsbay'ın bu işi yarım bırakmak istemediği anlaşılmaktadır. Nitekim 1425'teki ikinci seferden sonra 1426'da da yeni bir sefer için hazırlıklara başlamıştır.

Barsbay bu hazırlıklara uğraşırken Kıbrıs kralı Janus da boş durmamış, İskenderiye, Dimyat, Beyrut, Tarabulus ve diğer Memluk sahil şehirlerine saldırmak için Frenk hükümdarlarına baş vurarak yardım istemiştir. Bu istek kabul edilmiş ve Ketillan kralı bir gemi ve bazı süvariler göndermiştir. Kral Janus'un bu teşebbüsleri haber alan Barsbay sefer için harekete geçmiş ve hazırlıkları hızlandırmıştır. Bu sırada Bizans İmparatoru'nun elçisi Barsbay'ı bu seferden vazgeçirmek amacıyla gelmişse de Barsbay buna aldırmamıştır.

Dımaşk, Safed, Gazze ve Tarabulus'tan da bir çok askerin katılmasıyla güçlenen Memluk ordusunun durumunu haber alan Kral Janus, Franklar'a durumunu bildirerek acil yardım gelmeden yetişmek için hemen harekete geçmiştir. Mayıs 1426'da Bulak'tan İskenderiye ve Dimyad'a doğru harekete geçen Memluk donanması, bir ara fırtınaya tutulmuş ve bir gemisini kaybetmiştir. Ancak kaybı kısa sürede telafi eden Memluk donanması, tekrar Kıbrıs'a doğru harekete geçmiştir. Donanma Kıbrıs'a doğru yola çıktığında Kral Janus'un Lefkoşe (Afkosiye) 'de hazırlıklarda bulunduğu haberi gelmiştir.

Memluk ordusu ilk etapta Limasol kalesini ve Venedikliler'in elindeki isketiye köyünü almıştır. Kıbrıs kralı Janus hemen Lefkoşe

262- K.Y.Kopraran, **DGBİT**, s. 518; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s.113 Eşref Buharalı, **A.g.m.** s. 95,97. E.İ. Barsbay mad.s. 1053-1054.

263- Eşref Buharlı, **A.g.m.** s. 98.

kalesini 9000 kişiyle tahkim etmiştir. Memluk kuvvetleri Kral'dan teslim olmasını istemişse de bu teklif olumlu karşılanmıştır. Bunun üzerine iki kola ayrılmış olan Memluk ordusu Tuzla'da buluşmuş ve Lefkoşe'de bulunan düşman ordusuna saldırma kararı almıştır. Kıbrıs askerleri neticede Türk kuvvetleri karşısına çıkmış, ancak darmadağan olmuş ve Kral Janus da esir olmuştur.

Memluk ordusunun bir bölümü Reis-i Nevbe Emir Tağrı Birdi ve Emir Tağrı Birmiş'in emrinde toplanarak Lefkoşe üzerine yürümüştür. Bu sırada Franklar, Kral Janus'un durumundan haberdar olmadıklarından Memluk gemilerine saldırmış, bu donanmaya karşı gönderilen, Emir Ayna'l-Cekemi, Emir Kara Murad Hoca, Emir Toğanel-Seyfi, Emir Canıbek el-Seyfi Yelboğa gönderilmiştir. Bu küçük çaplı ilk çarpışmalardan sonra Temmuz 1426'da büyük bir deniz savaşı olmuştur. Yenilen Franklar çareyi kaçmakta bulmuştur.

Deniz savaşı devam ettiği sırada da Emir Tağrı Birdi Lefkoşe'ye doğru ilerlemiş ve Tağrı Birdi şehre vardığında Piskopos ve diğer din adamları İncil okuyarak ve dua ederek aman dilemiş, bunun üzerine Emir Tağrı Birdi, Kral'ın sarayına çıkarak Lefkoşeliler'e aman verdiğini ve Lefkoşe'nin artık Barsbay'ın şehirlerinden biri olduğunu söylemiştir.

Lefkoşe'nin durumunu haber alan Mogusalılar savaşmadan teslim olmuşlardır²⁶⁴

Böylece ilk defa Kıbrıs bütünüyle Türk hakimiyetine geçmiş olmaktadır.

Esir Kıbrıs kralı Janus, Kahire'ye getirildikten sonra Sultan Barsbay, onu kendisine tabi kılan bir anlaşma imzalatıp kurtuluş fidyesi karşılığında serbest bırakmıştır. Tabiiyyet Janus'un oğlu Javun zamanında da devam etmiştir²⁶⁵

Türk asıllı Tarihçi ibn Tagrı Birdi'ye göre "bu fetihle Allah, İslam'ı ve müslümanları aziz kılmış, kafirleri ise zelil etmiştir. " Müellif " bu zafer sayesinde tarihin hiçbir döneminde hiç bir Türk hükümdarı Sultan Barsbay kadar mutlu olmamış ve bu fetihle Sultan, kıyamet gününe kadar diğer Türk hükümdarlarının arasında büyük bir üstünlük sağlamıştır" demektedir.²⁶⁶

264 - Eşref Buharalı, A.g.m. s. 102-1114.

265- Eşref Buharalı, A.g.m. s. 111-112 ; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 113. K.Y.

Kopruman, DGBİT, s. 518-519

266 - Eşref Buharalı, A.g.m. s. 83

Kıbrıs'ın fethine kadar geçen zaman zarfında Memluk deniz teşkilatının bir tekamül süreci yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak şurası bir gerçektir ki toplumlar ve devletler hayati ihtiyaçlarına göre bazı şeyler geliştirirler. Nitekim Memluklar da ancak Kıbrıs, Rodos ve diğer Akdeniz adalarından Mısır ve Suriye hudutlarına hücumlar olunca deniz kuvvetlerini kavramışlardır. Kıbrıs'ın 150 yılı aşan bir süre içinde defalarca tertiplenen seferler neticesinde fethedilebilmesi Memluk deniz kuvvetlerinin bu zaman süresi içinde belirli bir gelişme kaydettiği anlaşılmaktadır. Memluk Devletinin bir deniz gücü geliştirebilmek için bu kadar yıl beklediğini ve daha önce böyle bir şey düşünmediğini söylemek yalınış olur. Zira eğer Memluk Devleti daha önceki yıllarda bir deniz gücünün eksikliğini hissetmiş olsaydı pekala bir donanma geliştirebilirdi. Memluklar bu teknik, bilgi ve mali birikime sahip bir devletti.

G-RODOS SEFERİ

Rodos adası Akdeniz'de Haçlılar için Kıbrıs'tan sonra en önemli adalardan birisiydi. Bilhassa 1308 yılında Hospitalier şövalyelerinin Rodos'u istila edip alması ile bu adanın önemi daha da artmıştır. Rodos'daki Haçlılar'ın müslümanları en az Kıbrıslılar kadar zararları vardı. Bundan dolayı Memluk Sultanı Çakmak, buranın fethini kafasına koymuştur. Bunu hisseden Rodoslular da hediyeler göndererek anlaşma teklifinde bulunmuşlardır. Bir rivayete göre Osmanlı Sultanı II. Murad, bu sırada kendisine karşı hazırlanan bir Haçlı ittifakına girmelerini engellemek amacıyla Rodos'taki Haçlılar'ı Memluklar'la uğraştırmak istemiştir. Aslında Rodos seferinde, içteki durumu düzeltmek ve ün kazanma düşüncesi de bulunmaktadır. Sultan Çakmak 1440, 1443 yılında Rodos'a 3 sefer tertiplemiştir. Bu seferlerde Memluklar, mevzi bazı başarılar kazanmalarına rağmen nihayi zafere ulaşamamışlardır. Bu harpler esnasında Hospitalierler, Suriye'deki harplerle müslümanlardan öğrendikleri bütün harp usüllerini kullanmışlardır. Rodoslular bu sırada Burgondia Catalania'dan da büyük yardımlar görmüşlerdir. Neticede Hospitalierler müslüman tacirlere hücum etmemek ve gemilerine saldırmamak şartlarını kabul edince bir anlaşma yapılmıştır ²⁶⁷

²⁶⁷- Kazım Yaşar Koprıman, DGBİT, s. 521-522 ; İsmail Yiğit, A. g. e. s. 115-116.

H-ANADOLU BEYLİKLERİ İLE MÜNASEBETLER VE SURIYE

1-MEMLUK-DULKADIR MÜNASEBETLERİ VE SURIYE

Dulkadiroğulları ²⁶⁸ ile Memluklu devleti arasındaki münasebetler tabiatıyla Suriye'yi de ilgilendirmektedir. Zira Dulkadiroğulları'nın yaşadığı bölge Suriye'ye yakın bir bölge idi. Ancak bu konuya girmeden önce Suriye'nin kuzeyine Türkmenler'in yerleştirilmesi hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Memluk Devleti, 13.yy. ın sonlarında kuzeyde elde etmiş olduğu toprak kazancını muhafaza etmek ve buraları İlhanlılar ile onların müttefiki olan Çukorova'daki Ermeniler'in saldırılarına karşı korumak için Moğollar'ın yardımcı kuvvetlerini teşkil eden bu Türkmenler, Suriye valilerinin hemen her yıl kuzeye doğru yaptıkları seferlere katılarak nihayet 1298 yılında Kilikya Ermeni prensliği hakimiyetinde bulunan Maraş'ı ele geçirmişlerdir. Bu tarihten itibaren Maraş ve civarı Memluklar'ın Halep valilerine tabi olan Türkmen Beyleri tarafından idare edilmeye başlandı. Halep'ten başlayarak Amanoslar'ın doğusundan Elbistan'a kadar uzanan bölgeye yerleşen bu Türkmenler, Oğuzlar'ın Bozok koluna mensup idiler ²⁶⁹

Bu Türkmenler'in bir kısmının, Anadolu'da Moğol hakimiyetini yıkmak için uğraşan Zeyneddin Karaca adlı beylerinin etrafında toplanmaya başladığını görüyoruz. Memluk hücumları ile zayıflayan Çukorova Ermeni prensliğinin topraklarını tahrip etmek Karaca Bey için kolay olmuştur. Bu tarihlerde Karaca Bey gibi bir başka Türkmen beyi olan Taraklı Halil, 1337'de Elbistan yöresini sahiplenerek Memluklar'ın Halep Sultanı Nasır Muhammed'den şehrin hakimiyet beratını elde etmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Karaca Bey ile Taraklı Halil arasındaki mücadele başlamış, ancak Sultan Nasır Muhammed tercihini Karaca'dan yana kullanarak onu Türkmenler'in lideri olarak menşurlamıştır. Böylece Memluk hakimiyetinde bir beyliğin temelleri atılmış oluyor. Ancak Dulkadiroğulları'nın Moğollar'ın inhitatından sonra topraklarını genişletmeye çalıştığı dikkati çekmektedir. Aynı tarihlerde Sivas'ta

268. Dulkadiroğulları hak. geniş bilgi için bkz. Rafet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, Ankara 1989 ; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, s. 169-175; F.Sümer, Oğuzlar, S. 144-145

269. Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, Ankara, 1989, s.7-8.

bulunan Eratna, Memluk Sultanına itaatini bildirerek Anadolu'nun sahibi menşurunu almıştır ²⁷⁰ Bu sırada bu iki beyliğin kendi toprakları için tehdit oluşturmaya başladığını gören Memluk Devleti'nin iki beyliği birbiriyle savaştırarak bertaraf etmek itediği anlaşılmaktadır. Nitekim, Karaca Bey'i destekleyen Tengiz'in ortadan kaldırılması onu Memluk itaatinden çıkmaya itmiştir. Karaca Bey 1341'den itibaren bağımsızlığını ilan etmeye çalışmıştır. Tam bu sırada 1343 yılında Eratna'nın Çobanlı Şeyh Hasan'ı mağlub ederek aldığı ganimetlerin bir kısmını Halep valisine gönderirken Dulkadir ülkesinde soyulması üzerine iki taraf arasında hasmane bir tutum gelişmeye başlamıştır.

1343'de yapılan savaşta Karaca Bey, Halep kuvvetlerini mağlub etmiştir. Buna çok kızan Halep valisi Yelboğa bütün birliklerini hazırlayarak harekete geçmiştir. Bu büyük kuvvete karşı koyamayacağını anlayan Karaca Bey, Düldül dağına çekilmiş ancak Halep birlikleri orayada hücumu karar vermiştir. Ancak Karaca Bey, bir baskınla onları mağlub etmiştir ²⁷¹

Karaca Bey, bu hadiseden sonra bütün olanların sorumlusu olarak Halep Valisini göstermiş ve Memluk devletinden özür dilemiştir. Bu olaylar Karaca Bey'in ününü arttırmış ve etrafına toplanan Türkmenler'in sayısı hızla artmaya başlamıştır. Bunun üzerine Memluk Sultanı onu çekinilecek biri olarak görüp onu beylik menşurunu tastik etmiştir. Bu sırada Halep Valisi olan Arıktay'ın tutumu ile bozulan münasebetler Argunşah'ın Safed valiliğinden buraya atanması ile geçici de olsa ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Ancak 1347 yılı sonlarında Melik Nasır Hasan'ın tahta geçmesiyle Arıktay yeniden Halep valiliğine atanmış, bu da ilişkileri yeniden bozmuştur. Karaca Bey ,dostu Argunşah'ın öldürülmesi ile Memluklar'dan nefret etmeye ve bağımsızlık peşinde koşmaya başlamıştır. Bu nedenle de Suriye'de patlak veren her isyana katılmıştır. Nitekim bu sırada bir çok isyan dikkati çekmektedir. 1352 yılında Suriye'de kendisini sultan ilan eden Beyboğarus Kasımî'nin kumandası altında birleşen Hama Valisi Ahmet Saki ve Trablus-şam valisi Beklemiş gibi bir kısım Suriye valileri, Emir Taz ve Şeyhu'nun keyfi idaresine karşı ayaklanmışlardır. Karaca Bey de bu isyana katılarak Şam'a gitmiş yağmalama faaliyetlerine katılmıştır. Gazze'ye kaçan Şam

²⁷⁰- Refet Yinanç, A. g. e. s. 8-11.

²⁷¹ -Refet Yinanç, A. g. e, s.8-11

valisi, durumu Mısır'a bildirmiştir²⁷² Sultan Melik Salih'in Şam'a doğru yola çıkmasıyla Karaca Bey, ülkesine dönmüştür. Bu sırada Sultan'ın hakimiyet menşurunu Dulkadırlar'dan alıp Üçoklar'dan Ramazan Bey'e vermesi dikkati çeken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Ramazan Bey, Bozok Türkmen boyları üzerinde hakimiyet kuramamıştır. Bu arada Dulkadirli Halil bey, Malatya'yı almak istemişse de halk şehri Memluklar'a teslim etmiştir. Bundan sonra Halil Bey, sürekli Halep'i tehdit etmiştir. Halil Bey, bir süre sonra Malatya'yı yeniden sıkıştırınca, Malatya'ya takviye Memluk kuvvetleri gönderilmiştir. Halil Bey, Malatya'dan sonra Harput'u almaya kalkışınca Halep valisi Seyfeddin Corcu, Halil Bey'e karşı Harput'a gönderilmiştir. Ancak O, Halil Bey'in direnişi karşısında Halep'e geri dönmüştür. 1366'daki ikinci tenkil hareketinde ise Halil Bey, şehri teslim etmek zorunda kalmıştır. 1376 da Harput'un yeniden Halil Bey'in eline geçmesi Berkuk'u çok kızdırmıştır²⁷³. 1378/1379 Atabek olan Berkuk, Memluk Devleti için bir tehlike olan Halil Bey'in faaliyetlerine son vermek için Elbistan naipliğine Mubarakşah el-Tazi'yi tayin etmişse de bu emir yenilmiştir. Bu yenilgi Halil Bey'in Halep'e kadar varan faaliyetlere girişmesine neden olmuştur. Bu sırada Işıktamur El-Mardini Halep, Amir Altunbuğa es-Sultani, Elbistan ve Mintaş da Malatya naibliklerine tayin edilmiştir²⁷⁴

Emirül-Asakir; Berkuk, bütün Suriye valilerine haber gönderip bir sefer için hazırlanmalarını istemiş ve böylece Şam, Halep, Hama, Safed, Tarabulus valileri Halep'te toplanmıştır. Burada toplanan ordu 1381'de Maraş'a ulaştı. Suli Bey'in emrindeki Dulkadır kuvvetleri ile karşılaşan Memluk ordusu Dulkadır kuvvetlerini mağlup etti²⁷⁵ Bu sırada Halil Bey'in Harput üzerinde faaliyetleri varsa da mevsim geçtiğinden Berkuk'un ordusu Halep'e dönmüştür²⁷⁶ Aslında bu durum Berkuk'un onları tam anlamıyla tenkil edemediğini göstermektedir.

Bu yıllarda Berkuk'un tahta geçtiğini görüyoruz. Bu durum Suriye'de isyanların çıkmasına neden olmuştur. Bu isyanları fırsat bilen

272- Refet Yinanç, A.g.e. s. 13-16 ; Faruk Sümer, **Oğuzlar**, s. 144-145; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 169-175; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 155-157.

273- Refet Yinanç, A.g.e. s. 16-21, ; Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 85- Refet Yinanç, A.g.e. s. 16-21, ; Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 85.

274- Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 85 ; İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 169-173 ; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 155-157.

275- Refet Yinanç, A.g.e. s. 24 ; Şahabettin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 86

276- Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s.86

Halil Bey, Memluklar'a bağılı Türkmenleri cezalandırmıştır. Durumdan haberdar olan Yelboğa Nasrı, Maraş'a giderek savaşıma teşebbüsü de hezimetle neticelenince Elbistan'a Timurboğa Hasan kumandasında Memluk kuvvetleri getirilerek yerleştirilmiştir ²⁷⁷

Dulkadırlar'ın mağlubiyetleri Türkmenler arasında bir takım ihtilafların çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim Halil Bey ile bozuşan Suli Bey 1385 de Halep'e iltica etmiştir. Bir yol sonra ise Halil Bey'le ihtilaf halinde olan Harput kalesi sahibi Sarımeddin İbrahim b. Karaca, kardeşi Osman Bey'le birlikte Berkuk'a iltica etmiştir. Bu sırada Berkuk, Halil Bey'i öldürtmüştür. Bu durum, Türkmenler'in başsız kalmasına neden olmuştur ²⁷⁸

Halil Bey'den sonra Dulkadır tahtına Suli Bey geçmiştir. Bunu değerlendirmek isteyen Berkuk, Dulkadırlar'ı hakimiyetine alma faaliyetleri içine görmüştür. Bu amaçla Hama ve Halep kuvvetlerini toplayarak Elbistan'a hareket etmiştir. Suli Bey'le Göksun'da karşılaşan Memluklar büyük bir hezimete uğramışlardır.

Bütün bu olaylardan sonra Berkuk, ülkenin kuzeyini güvenceye almak için Suli Bey'i memnun etmesi gerektiğine inanmıştır. Bu nedenle onun beylik menşurunu tasdik etmiştir.

1395 yılında Suli Bey, önce bir kaç yıl Memluk tabiiyetine girdiyse de Timur, Avnik kalesini kuşattıktan sonra Anadolu'daki beylerden itaat isteğinde bulunduğu Timur'a elçi göndererek onu Suriye'nin fethine teşvik etmiştir. Bunu haber alan Berkuk, Halep valisi Çolpan'ı göndererek onu hezimete uğratmış, bir süre sonra da öldürtmüştür ²⁷⁹

Ferec devrinde Dulkadiroğulları bazen Ferec'in yanında bazen de Suriye emirleri safında yer almışlardır. Çoğu zaman da yanlarına kaçıp gelen emirlere yataklık yapıp onları Sultan'a karşı korumuşlardır. Bu arada Türkmenler arasında da kavgalar devam ediyordu.

Dulkadiroğlu Ali Bey, Nevruz'un Şeyh'e karşı olan mücadelesinde Nevruz'un tarafını tutmuştur. Şeyh'in 3. Suriye seferi sırasında Ali Bey'in Sultan'dan af dilediğini görüyoruz ²⁸⁰

277- Refet Yinanç, A.g.e. 26; Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 86; H.Uzunçarşılı; **Anadolu Beylikleri**, s. 169-175; İsmail Yiğit, A.g.e. 169-175.

278- Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 86.

279- Şahabeddin Tekindağ; **Berkuk Devri**, s. 87; Rifat, Yinanç, A.g.e.s. 32 ; Faruk Sümer, **Oğuzlar**, s. 145; İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 175; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 157.

280- K.Y.Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 169

Şeyh el-Mahmudi devrinde Dulkadirli'lerin Osmanlılar'a yaklaşması Sultanı endişelendirmeye başlamıştır. Sultan Şeyh el-Mahmudi, Suriye'e isyan etmiş olan Nevruz'un isyanını bastırdıktan sonra Dulkadirli'lerin itaatinden emin olmak için Elbistan'a gitmiştir. Antep ve Darend'e'yi Dulkadirli'lerin, Malatya'yı Köpekoğulları'nın elinde bırakarak Mısır'a dönmüştür.

Dulkadir Bey'i Nasıreddin Mehmed Bey, Şam valisi Kanıbay'ın isyanı sırasında oğlunu gizlice isyancıların yardımına göndermiş, isyan bastırılınca Dulkadir Beyi'nin oğlu da esir olmuştur. Bu tarihlerde Köpekoğlu Hüseyin'in Malatya'yı Karamanoğlu Mehmed Bey'in Memluklar'a tabi Ramazanoğullarından Tarsus'u ; Nasıreddin Mehmet Bey'in de Darend'e ve Besni'yi topraklarına katması üzerine Sultan Şeyh el-Mahmudi hemen Anadolu'ya hareket etmiştir. Sultan'ın gelişi ile asi beylerin bir kısmı tabiiyetlerini bildirmiştir²⁸¹

Sultan Şeyh el-Mahmudi devrinde Dulkadiroğlu Nasıreddin Muhammed'in Memluklar'u muhalif bir hareket şekli içinde olması üzerinde Emir Çakmak onun üzerine gönderilmiştir. Ancak O, Elbistan'dan, savaşmadan kaçmıştır. Sultan, Hısn-ı Mansur'dayken hastalığı nüksetmiş bunun üzerine Halep'e doğru yola çıkmıştır. Bu sırada Kara Yülük Osman'ın Kara Yusuf'a yenildiği ve Kara Yusuf'un Halep'e doğru geldiği haberinin gelmesi üzerine Suriye'deki halkta bir panik başlamıştır. Ancak Sultan'ın Halep'e gelmesi halkı rahatlatmıştır. Bu tarihlerde Dulkadiroğlu Nasıreddin Muhammed'in Sultan tarafından affedilerek Elbistan naibliğine atandığını görüyoruz²⁸²

Şeyh sadece Dulkadirli'ler'a karşı değil Gazze'den Fırat'a kadar olan sahadaki Türkmenler'i itaat altına almak için bazen Suriye naiblerine seferler yapmış, bazende bizzat kendisi seferler yapmıştır. Türkmenler'i bir yandan birbiriyle savaştırırken bir yandan da Karakoyunlular'la birleşmelerini engellemeye çalışmıştır.

Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları dışında Suriye, Güney Anadolu, ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan belli bir siyasi teşekkül kuramamış Türkmenler de vardı. Bu Türkmenler özellikle Suriye'deki asilerin başarısızlık anındaki barınağı olmuştur. Bu sırada Suriye eyalatinde yaşayan Türkmen toplulukları Şunlardır:

281- Refet Yinanç, A. g. e. s. 42-43.

282- K.Y.Koprman, Mısır Memlukları Tarihi, s.176.

- 1- Afşarlar : Özellikle Halep ve Civarında
- 2- Bozcalılar : Sivas yakınında
- 3- Doğancıoğulları : Amik ovasında
- 4- Döğerler : Halep'in doğusunda
- 5- Gündüzoğulları : Halep'in batısında Amik ovasında
- 6- İnallular : Kuzey Suriye'de
- 7- Köpekoğulları : Fırat bölgesi ve Malatya'dan
- 8- Özeroğulları : Adana, Tarsus, Halep, Akdeniz civarında
- 9- Sakalsızoğulları : Halep'in batısında
- 10- Savcıoğulları : Halep'in batısında
- 11- Varsaklar : Tarsus civarında ve Toroslar'da ²⁸³

Memluklar'la Dulkadıroğulları arasındaki mücadele Hoşkadem'in Saltanatı zamanında da devam etmiştir. 1467 yılında Sultan Hoşkadem'in emri ile Şam valisi Berdi Bey komutasında bir Memluk ordusu yola çıkmıştır. Bu arada Memluklar'a sadık kalan Türkmenler, Dulkadir kuvvetlerine saldırarak Memluk ordusu gelinceye kadar onları oyalamaya çalışmışlardır. Ancak Dulkadirlılar bu Türkmen beylerinden Ezlemezoğlu'nu sıkıştırdınca o da çareyi Karamanoğlu Pir Ahmed'in yanına kaçmakta bulmuştur. Daha sonra gelişen olaylar da ise Dulkadirlı Şahsuvar Bey, Memluk ordusunu dar bir alanda sıkıştırıp büyük bir hezimete uğramıştır.

1468'de Memluk ordusu Şahsuvar Bey'e karşı ikinci bir sefer düzenlemiştir. Bütün Suriye valileri Halep'te bu orduya katılmışlardır. Ancak Halep'ten Antep'e gelen Memluk ordusu yine hezimete uğramıştır.

Bu başarılarla cesareti artan Şahsuvar Bey, Memluklar'a yardım eden Ramazanoğulları'nı cezalandırmak üzere hareket etmiştir. Bu sırada Osmanlılar'ın Kahraman ülkesini zapta başlamaları onu iyice cesaretlenmiştir. Bütün bu olaylar olurken Memluklar'ın Halep ve Şam valileri, Şahsuvar'a mektup yazarak Fatih'e yakınlıklarını bildirmişlerdir. Ancak Fatih bu sırada Dulkadir Bey'inden Memluklar'la iyi ilişkilerin yollarını aramasını istemiştir. Bunun nedeni de Fatih'in Uzun Hasan'la muhalefeti idi ²⁸⁴ Bu sırada Memluk tahtında Kayıtbay vardı. Kayıtbay,

²⁸³- Bu Türkmenler hakkında geniş bilgi için bkz. Kalkaşandi, **Subhu'l-A'şa**, c.4, s.215-232; F.Sümer: Çukurova tarihine dair Araştırmalar, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, I, s. 1-108 K.Y. Koprman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.180.

²⁸⁴-Refet Yinanç, **A.g.e.** s. 65-67; F.Sümer, **Oğuzlar**, s. 144-145; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 169-175; İsmail Yiğit, **A.g.e.**, s. 155-157.

Şahsuvar Bey'e karşı bir sefer hazırlığı içindeydi. Ayrıca Şahsuvar Bey, bu sırada Osmanlı Sultanı'nın emrini de dinlemiyor, bağımsız bir sultan gibi, para pastırıyor, hutbe okutuyor ve Suriye halkını da kendisine itaate davet ediyordu. Bunu gerçekleştirmek için de 1468'de Halep civarına baskın yapmaya başlamıştır. Kayıtbay, takviye kuvvetler göndermiş, ardından ordusu yetişmiş ve 1469'daki savaş Dulkadirler'in hezimetini ile neticelenmiştir. Şahsuvar Bey Kadirli (Kars) 'ye çekilmiştir. Bir süre sonra Memluk ordusunda iâşe sıkıntısı başgöstermeye başlamıştır. Bu nedenle ordu Mısır'a doğru yola çıktığında Şahsuvar Bey'e bağlı Türkmenler, Memluk ordusunu sıkıştırıp hayli zayıf verdirmişlerdir. Memluk ordusu kendisini zorlukla Halep'e atabilmiştir.

Memluk ordusunun çekilmesi üzerine Şahsuvar Bey'in kardeşi Yahya Malatya'ya saldırmıştır. Malatya valisi Korkmaz önce çekilir gibi yapmış, Ramazanoğulları'nın da yardımını alarak birçok Türkmeni öldürüp Yahya'yı da esir almıştır. Bu sırada Dulkadirler'le Memluklar arasında barış teşebbüsü varsa da bu teşebbüs neticesiz kalmıştır. Şahsuvar Bey, Memluk müttefiki Ramazanoğulları'na karşı harekete geçip bütün Ramazanlı ülkesini işgal edip daha güneye sardırmaya başlamıştır²⁸⁵

Dulkadiroğulları'nın Memluklar'a karşı faaliyetlere girmeleri ve zaman zaman da başarılı olmaları Uzun Hasan'ın Fırat bölgesini ele geçirme ümitlerini kamçulamıştır. Bu sırada Akkoyunlular'ın Dulkadirler'le birleşip Halep'e saldırma endişesinin yayıldığını görüyoruz. Bu nedenle hazırlıklar yapılmış ve Memluk ordusu 1471'de Kahire'den yola çıkmıştır. Emir Yeşbek de Suriye'deki işler için tam selahiyetle görevlendirilmiştir²⁸⁶

Emir Yeşbek, Halep'e ulaştığında Dulkadirler'den bir grup Malatya ile Besni arasında bir Memluk kervanını yağmalamıştır. Malatya valisi Korkmaz yağmacıların peşine düşmüş ancak başarılı olamamış ve esir olmuştur. Halep'te bulunan Yeşbek ise Antep'e doğru yola çıkmıştır. Antep'te halk teslim olmasına rağmen Dulkadir Komutanı Kanıbay teslim olmamıştır. Ancak şehrin muhasarası sürdürülünce hayatına dokunulmamak şartıyla teslim olmuştur. Dulkadir Beyi Şahsuvar Bey, O'na yardıma gelmişse de gecikmiştir.

285- Refet Yinanç, A.g.e. s. 68-69; J.B.Globb, A.g.e. s. 368-365; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 155-157; İ.H.Uzunçarşılı, *Anadolu Beyikleri*, s. 169-175; F.Sümer, *Oğuzlar*, s.144-145

286- Refet Yinanç, A.g.e. s. 70; J.B. Globb, A.g.e. s. 368-385.

Bu olaylar olurken Memluk Sultanı Kayıtbay, Fatih'e bir mektup yazarak Dulkadirli'leri muhafaza etmemesini istemiştir. Fatih de Şahsuvar Bey, bu sırada kendisine itaat etmediğinden bu teklifi kabul etmiştir. Yeşbek'in, Şahsuvar'a karşı yürürken onun Fatih tarafından himaye edilmediğini Türkmenler'e bildirmesi onlar üzerinde büyük tesir bırakmıştır. Şahsuvar Bey'in Maraş'ta bulunduğu bu sırada Yeşbek, Dulkadirli'leri'e karşı Ramazanoğulları ile işbirliği yapmak üzere Çukurova'ya yönelmiştir. Bu sırada birçok Türkmen beyi Memluklar'a iltihak etmiştir.

Emir Yeşbek, Ayas'ın alınmasıyla uğraşırken, Ayna'l-Aşkar'ı da Adana'dan Dulkadir kuvvetlerini çıkarmaya çalışan Ramazanoğulları'na yardıma göndermiştir. Kendisi harekete geçerek Şahsuvar Bey'le Ceyhan yakınında 1471 Kasım'ında karşılaşmış ve onu büyük bir yenilgiye uğratmıştır ²⁸⁷

Daha güneyde ise Ayna'l-Aşkar, Adana ve Tarsus taraflarına hakim olurken Yeşbekde Kadirli'ye girmiş, bundan sonra da Kozan'ı teslim almıştır.

Bu olaylardan sonra Yeşbek, Halep'e dönmüşse de, 1472 yılında Türkmenler'in kendisinden ayrılmasıyla tehlikeye düşen Şahsuvar Bey, Darend'e'yi teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu sırada Kayıtbay, Yeşbek'i yeniden yola çıkarmış, ancak onunla karşılaşmaya cesaret edemeyen Şahsuvar Bey, Zamantı kalesine sığınmıştır ²⁸⁸ Şahsuvar Bey'i sığındığı kalede kuşatan Yeşbek onu teslim almıştır. Şahsuvar Bey'den sonra Şahbudak Bey, Memluklar tarafından Dulkadirli tahtına çıkarılmıştır ²⁸⁹

Şahbudak Bey'den Dulkadir tahtını alan Alaüddeve, Kayıtbay'a itaat ettiğini bildirmiştir ²⁹⁰ Bu itaatın sadece görünüşte bir itaat olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim O hemen ardından 1483 yılında Malatya'yı kuşatmıştır. Bu hareketin Cem'in Mısır'da korunmasına karşı yapılan bir hareket olduğu da kaydedilmektedir ²⁹¹ Muhtemel bir Osmanlı istilasından korkan Kayıtbay, Suriye'ye takviye birlikler göndermiştir. Ayrıca Suriye valilerine de Alaüddeve'yi cezalandırmalarını emretmiştir.

287- Refet Yinanç, A.g.e, s. 72-73; H.Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 170; F.Sümer, Oğuzlar, s. 144-145.

288- Refet Yinanç, A.g.e,s.73-74; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 156.

289- İsmail Yiğit, A.g.e.s. 156-157; J.B.Globb, A.g.e. s. 144-145.

290- Refet Yinanç, A.g.e, s. 81.

291- Refet Yinanç, A.g.e, s. 81.

1484'de Alauddevle, Elbistan önlerinde bu kuvvetleri yenmiştir. Bunun üzerine Kayıtbay, Mısır ordusunu harekete geçirmiştir. Alüdevle ise Bayezid'den yardım istemiştir. Memluk ordusu Suriye'ye doğru yürürken Halep valisi, Suriye kuvvetlerinin başında Maraş'ı tahrip edip Elbistan'a girmiştir. 23 Eylül 1484'de iki muhalif kuvvet arasında cerayan eden savaş Memluklu yenilgisiyle neticelenmiştir.

Bu zaferden hemen sonra Alaüdevle, Osmanlı Paşası Yakup Paşa'ya haber göndererek onu Malatya'yı almaya teşvik etmiştir. Ancak yetişen Memluk takviye kuvvteleri bunu engellemiştir. Sultkan Kayıtbay bu sırada Halife'in aracılığı ile Osmanlılar'la sulh yapmak istemiştir²⁹²

Dulkadıroğulları'nın son beyleri olan Ali Bey devrinde Dulkadıroğulları'nın Osmanlılar, Memluklar üzerine yürüp bu devlete son verdiğinde Osmanlılar'ın öncü birliklerinde yer aldıklarını görüyoruz ²⁹³ Yani Memluklar'ın son dönemlerinde bile Dulkadıroğulları'nın siyasi arenada konumuz itibariyle yer aldıkları anlaşılmaktadır.

2-MEMLUKLU -KARAMANOĞULLARI MÜNASEBETLERİ VE SURIYE

Hiç şüphesiz Memluklar devrinde Suriye'yi yakından ilgilendiren hadiselerden biri de Memluk-Karamanoğulları münasebetleridir. Zira Anadolu'nun güneyinde gelişen hadiseler bazen dolaylı çoğu zaman doğrudan Suriye'yi ilgilendirmemiştir.

Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki Ankara Savaşı'nın (1402) ardından Karamanoğlu beyliğinin başına Muhammed'in getirilerek bu beyliğin yeniden ihya edilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Muhammed, Karamanoğulları tahtındayken Memluklu tahtında da Şeyh el-Mahmudi bulunmaktaydı. Memluklarla Karamanoğulları arasındaki ilişkiler 1417'de başlamıştır ²⁹⁴ Bundan önceki dönemde de Memluklar'la Karamanoğulları arasında münasebetler vardır. Ancak bu münasebetler ve gelişen hadiseler konumuzu ilgilendirmemektedir.

²⁹² -Refet Yinanç, A.g.e, s. 82-83; J.B.Globb, A.g.e. s. 368-385 F.Sümer, **Oğuzlar**, 144-145; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 155-157; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 169-175.

²⁹³ - Faruk Sümer, Ali Bey, Son Dulkadır Beyi, **Türk Dünyası Araştırmaları, Dergisi**, s. 95, s.76-81.

²⁹⁴ - K.Y. Kopruman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 184-185 ; İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 4-38; İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, Ankara, 1988, s.87-94.

Şeyh el-Mahmudi 1417/1418'de Divriği'ye kadar uzanan seferinde Dımaşk'a gelmiş oradan da Halep'e gelmiştir. Burada iken Karamanoğulları'nın elçisi, Sultan adına kestirilen sikkelerle gelerek itaatini bildirmiştir. Sultan onun, hatalarını sayarak, Kahire'ye vardığında huzura gelmediğini hatırlatmış, buna karşılık elçi af dilemiş ve neticede sultan da onu affetmiştir. Bu sırada Şeyh el-Mahmudi, Amik'e varmış ve burada Karamanoğulları'nın elçisini geri göndermiş ve ona Karamanoğulları'nın Tarsus'u teslim etmesi gerektiğini, aksi halde bu beyliğin üzerine yürüyeceğini bildirmiştir.

Bir süre sonra Halep naibi Kaçkar ve Tarsus naibi Şahin, Tarsus'u kuşattığında Karamanoğlu Nasireddin Muhammed, burada bulunan adamı Mukbil'e yardım göndermiştir.

Mukbil kuşatılınca Tarsus kalesine sığınmıştır. Netice'de kaleyi teslim etmek zorunda kalan Mukbil, yakalanarak hapsedilmiştir. Sultan Mısır'a dönünce, Tarsus naibi Şahin el-Aykdari, Ramazanoğlu'nun şehri kuşattığını ve Karamanoğulları'nın da Tarsus'a yürümeye kararlı olduğunu söylemiştir²⁹⁵

Bunu haber alan Sultan, Halep naibine mektup yazarak Şahin'e yardımcı olmasını istemiştir. Ancak kuşatma uzayınca Karamanoğulları kuşatmayı kaldırmıştır. Ne varki Şahin'in yaşayışından memnun olmayan halk Karamanoğlu Nasireddin Muhammed'e haber göndererek şehre davet etmiş o da oğlu Mustafa'yı göndererek şehri teslim almış ve Şahin'i de yakalamıştır. Bu Şeyh el-Mahmudi, için bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu nedenle oğlu İbrahim'i Karamanoğulları üzerine göndermiştir. Dımaşk, Halep, Kayseri güzergahını izleyen İbrahim Bey, Kayseri'yi Karamanoğulları'ndan alarak Dulkadiroğulları'na vermiştir. Ardından da Ali Bey'i Nasireddin Muhammed'in yerine Karamanoğlutahtına çıkarmıştır. Bu olaylardan Nasireddin Muhammed'in oğlu Mustafa ve Ramazanoğlu İbrahim'le birleşerek Kayseri'ye hücum ettiğini görüyoruz²⁹⁶. Dulkadiroğlu Nasireddin Muhammed onu karşılamış ve neticede Karamanoğlu yenilmiş, oğlu Mustafa da ölmüştür. Karamanoğlu Muhammed Bey yakalanarak Kahire'ye gönderilmiştir²⁹⁷

295- Kazım Yaşar Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, 184,186; F.Sümer, **Ramazanoğulları**, İ.A. c.9. s. 615; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 4-38; İ.H.

296- K.Y.Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 187.

297- İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri** s. 20; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s.154-155.

1435'te Karamanoğulları'nın Memluklar adına Kayseri, Develi, Ürgüp, Karacahisar ve Uchisar'ı Dulkadirli'lerden alındığı anlaşılmaktadır. Bu sırada Barsbay da Memluk ordusunu Halep valisi Korkmaz'ın emrinde Amik ile Antep arasında tayakkuz halinde bekletmiştir. O'nun daha sonra Halep'e döndüğünü görüyoruz. Barsbay'ın Dulkadir-Karaman mücadelesine müdahale etmemesinin bir sebebi olmalıdır. Ya Karamanoğlu Mısır'a ödemeyi taahhüt ettiği meblağı arttırmıştır, ya da Barsbay iki beyliğin Kayseri üzerindeki mücadelesinden faydalanmak istemiştir. Ayrıca O, Osmanlılar'a karşı Karamanoğulları'nın güçlenmesini istiyordu. Memluklu Sultanı'nın emri üzerine Gündüzlü ve Özer Türkmenler'i Karamanoğlu İbrahim Bey'e yardım etmişlerdir.

Bu dönemde Dulkadiroğulları'nın Memluklar ve Karamanoğulları tarafından sıkıştırılmaları üzerine Dulkadiroğulları Osmanlılar'dan yardım istemişlerdir. Zaten bu sırada şartlar da buna elverişliydi. Zira tam bu sırada II.Murad, Barsbay'dan kardeşi Orhan'ın kendisine iltica etmiş olan iki oğlunun iadesini istiyordu. Ayrıca Karamanoğulları'nın Osmanlılar'a karşı takındıkları saldırgan tavırlar Osmanlılar'ı çok rahatsız ediyordu.

İşte bütün bunları gözönüne olan Osmanlılar'ın Dulkadiroğulları'na yardım etmesi üzerine Karamanoğulları Mısır'a haber göndererek yardım istemişlerdir. Barsbay da 1437 Mart'ında Suriye kuvvetlerini seferber etmiştir. II. Murat, Memluk kuvvetleri gelmeden Kayseri'ye giderek şehrin Dulkadiroğulları'nın eline geçmesini sağlamıştır. Bunun üzerine Memluk ordusu Mısır'a geri dönmüştür ²⁹⁸ Bundan sonra Memluklar'ı Suriye hususunda tedirgin edecek bir Karamanlı tehlikesi yoktur. Zira bir süre sonra Karamanoğullar'ı toprakları Osmanlılar'ın eline geçecektir ²⁹⁹

3-MEMLUKLU- RAMAZANOĞULLARI MÜNASEBETLERİ VE SURIYE

14.yy. ortalarında Memluklar'ın Suriye valilelerinin Kahire'ye karşı giriştikleri bir siyasi hareket esnasında Dulkadiroğlu Karaca Bey'in kendisinden beklenen şekilde hareket etmemesi üzerine Karaca Bey'in yerine tayin edilen Türkmen Bey'i Ramazan'ın adına izafeten

²⁹⁸- Refet Yınarı, A.g.e. s. 52-54; İsmail Yiğit, A.g.e. s.155. İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 109; İ.H.Uzunçarşılı; **Anadolu Beylikleri**, s. 38.

²⁹⁹- Şahabeddin Tekindağ, **Memluk Sultanlığı Tarihine toplu bir bakış**, s. 29.

Ramazanoğulları adıyla anılan bu beyliğin zamanla Çukurova bölgesinin en ünlü beyliği olduğunu biliyoruz³⁰⁰ Suriyeninin belli başlı yollarına hakim olan noktalarda teessüs eden bu beyliğin Memluklar için önemini kavrayan Berkuk, onların itimatlarını kazanıp yanına çekmek istediye de, Halil Bey'in muvaffakiyeti üzerine Üçoklar'ın Bozoklar'la birleşmesini önleyemedi. Bunun üzerine Sis(Kozan) naipliğine Emir Şeyh Ali'yi tayin eden Berkuk, onları tedibe karar vermiştir. Nitekim büyük bir kuvvetle karşı koyan Üçok ve Ağaçeriler'e rağmen, Ayas'a gelen Dımaşk naibi Çoltamur ile Halep naibi Seyfeddin Temurbay Demurdaşi, içlerinden 40 boy beyini çeşitli hediyelerle gönderip, dehalet eden Ayas Türkmenleri'ni tenkil ettiler. Ancak bu hareketler bölge halkını Memluklar'ın aleyhine çevirmiştir. Nitekim Ramazanoğlu İbrahim Bey'in emriyle Bab el-Malik geçidini tutan Türkmenler, Ayas'tan dönen Memluk ordusunu büyük bir hezimete uğratmıştır. Bu şekilde başarılı olamayan Berkuk, Türkmenler arasında ihtilaf çıkararak bu meseleyi hal yoluna gitti. Berkuk'un emriyle hareket eden Halep Naibi Yelboğa en-Nasiri, Üçoklar'la Kınıklar arasındaki ihtilaftan istifade ederek Kınıklar'ı kullanmak istediye de başarı olmadı. Hatta her iki grup birlikte hareket ettikleri gibi Özeroğlu, Burnasoğlu ve Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey'le anlaşılan Ramazanoğlu Şihabeddin Ahmed Bey, Memluklar'a tabi şehir ve kalelere hücumla başladılar. Bunun üzerine yanında Dımaşk, Trablus-Şam, Hama, Halep ve hudud naiplerinin kuvvetleri, Memluk Sultanlığı hizmetinde bulunan Halep ve Şam Türkmenleri olduğu halde Amik'e gelen Yelboğa en-Nasiri, Özeroğlu'nun gönderilen mektuplara rağmen kendisi ile birleşmeyi reddetmesi üzerine, Bağras'a ilerlemiş ve buranın naibi ile darbendlerin muhafazasıyla memur Aynıtub naibini İskenderun Kapısına göndermiş, Demurdaş ile Kaşli'yi de Misis köprüsünün müdafaasına memur etmiştir. Ceyhan'ı geçen Memluklar Sis mıntikasını geçip burada bulunan Üçokları dağıttıkları gibi esir düşen Ramazanlı Beyleri'ni de öldürdüler.

Bu tedhiş hareketleri bütün Türkmenler'in ayaklanmasına neden olmuş ve derbentleri tutmuşlardır. Nitekim süratle Antakya ve Halep'e dönmek üzere Say ve Haşam dağlarına ve Babu'l-Malike iltica eden Memluklar derkendler'in Memluklar tarafından tululmasından dolayı, çok zor duruma düştüler. Hama naibinin Babu'l-Malik'i açmak üzere giriştiği

300. K.Y.Kopraman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 163-164; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 176 ; İsmail Yiğit, **A.g.e.** 153-154; Şahabettin Tekindağı, **Berkuk Devri**, s. 88-89.

faaliyetler netice vermedi. Bunun üzerine harekete geçen büyük hacib Sudun el-Muzafferi eli silah tutan herkesi toplayıp Babu'l- Malik'e yürümüş ve burayı açmıştır³⁰¹. Berkuk bu faaliyetlerle Suriye hudutlarını kontrol etmek ve garanti altına almak istemiştir.

Babul-Malik'i tamir ettiren Berkuk, Üçok hücumlarını önlemek istemiştir³⁰²

Berkuk'un ölümünden sonra Memluk Devletini içine düştüğü dahili mücadeleler esnasında Ramazanoğlu Ahmed Bey'in Suriye'de cerayan eden olaylarda aktif rol oynadığı bilinmektedir³⁰³. Ahmed Bey'in umumiyetle Memluklar'la iyi geçinmeye çalıştığı anlaşılmaktadır³⁰⁴.

1400-1401 yılında Memluk hükümdarı Sultan Ferec'e gelen bir haberde Ramazanoğlu Ahmed Bey'in Doğancı oğlu ve Şehrioğulları ile birlikte Halep şehrini Timurlular'dan geri aldığı ve üç bin kadar Çağatay askerini öldürdüğünü bildirmiştir. Aynı yılın Şaban ayında (Nisan 1401) Halep valisi Demirtaş'ın yanında pek az bir kuvvet olduğunu anlayan büyük Urban emiri Nuayr b. Hayyar, bütün kuvvetlerini toplayıp Halep önüne gelmiştir. Nuayr'ın maksadı şehri, ele geçirip yağmalamak idi. Müşkül bir duruma düşen Demürdaş, Ahmed Bey'den yardım istemiştir. O da Türkmenler ile yetişip Nuayr.b.Hayyar'ı mağlup etmiştir. Ahmed Bey'in kudretli ve aynı zamanda tehlikeli bir emir olan Nuayrı mağlup edip zengin Halep şehrini kurtarması kendisine büyük ün sağlamıştır.

Ahmed Bey'in başarısına son derece sevinen Sultan Ferec, Ramazanlı beyine hil'at, para ve kıymetli armağanlar gönderip onu kazandığı başarıdan dolayı tebrik etmiştir.

1401 yılı başında Şam valisi Tağri Birdi ile Halep valisi Demirtaş, Sultan'ın çevresindeki emirlerin tahakkümü yüzünden isyan bayrağını kaldırıp Ahmed Bey ve bazı Türkmen emirlerini ittifaklarına almışlardır. Bu olay haber alınınca Şam atabeyi aynı şehre vali tayin edilmiş Safed valisi Takmak da Halep'e gönderilmiştir. Aynı yılda Halep yakınında yapılan ilk çarpışmada Tağri Birdi ve Demirtaş, Takmak'a galip geldilerse de, aralarında Türkmenler'in bulunduğu mühim bir kuvvetle Takmak'a karşı yaptıkları ikinci savaşta yenilmişlerdir. Mağlub olan

301- Şahabeddin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 88-90; İsmail Yiğit, **A.g.e. S.** 153-154; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 176-179.

302- Şahabettin Tekindağ, **Berkuk Devri**, s. 90.

303- K.Y.Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 164.

304- Faruk Sümer, **Ramazanoğlu Ahmed Bey, Türk Dünyası Araştırmaları** s. 64, 1990, s.149

Memluk emirleri Ahmed Bey'le beraber Adana'ya geldiler. Aynı yılın sonlarında Demirtaş affedilerek Tarabulus valiliğine tayin edilmiştir. Tağri Birdi ise Ahmed Bey'in yanında kalmıştır³⁰⁵.

1404-1405 yılında yeniden Halep valisi olan Demirtaş, tehlikeli bir emir olan Cekem ile mücadele edebilmek için Dulkadiroğlu Ali Bey ile Ramazanoğlu Ahmed Bey'den yardım istemiştir. Bu iki Bey çok sayıda askerle Halep valisinin yanına gitmişlerdir. Demirtaş iki Türkmen Bey'i arasındaki kırgınlığı giderdikten sonra Cekem'in üzerine yürüyerek onu yenmiş ve Cekem, Antakya kalesine sığınmaya mecbur kalmıştır³⁰⁶.

Memluk emirleri, Şeyh el-Malmudi ile Nevruz arasında 1408/1409 yıllarında mücadele başlayınca, Ramazanoğlu Ahmed Bey, Şeyh el-Mahmudi'nin yanında yer almıştır. Hatta Antakya'ya girip Nevruz'u esir almıştır. Ancak Ahmed Bey'in Nevruz'u, Şeyh el-Mahmudi'ye teslim etmediğini ve ülkesine giderken serbest bıraktığı görülmektedir³⁰⁷. Ahmed Bey'in hangi sebeple olursa olsun Nevruz'u serbest bırakması Türkmenler'in menfaatleri bakımından son derece isabetli bir hareket idi. Mamafih Memluk emirleri arasındaki mücadeleler sadece Türkmenler'in işine yaramıyor, aynı zamanda Sultan Ferec'in de siyasetine uygun geliyordu. O'nun bu hadiseden az sonra Ramazanoğlu'na altın, eğer, kılıç, bazı silahlar, İskenderiye kumaşı ve kaftanlar göndermesi bu husus ile ilgili olmalıdır.

1409 yılında Nevruz ve Şeyh el-Mahmudi arasında yapılan diğer bir savaşta Ahmet Bey, yine Şeyh'in tarafını tutmuştur. Fakat Ferec'in kısa bir süre sonra Suriye'ye gelmesi ile her iki asi emir de Kayseri yakınına kadar çekilmişlerdir. Ferec, Halep'e dönüşünde Ramazanoğlu Ahmed Bey'le görüşüp onun kızıyla evlenmiştir. Sultan Ferec, Türkmen beylerinin en dirayetlisi olarak gördüğü Ahmed Bey'i tamamen kendisine bağlamayı başarabilmiştir.

1412 yılında Ferec, muhasara edildiği Şam'da öldürülmüş ve Şeyh'de aynı yılda "Melik'ül-Müeyyed" ünvanıyla Sultan oldu³⁰⁸.

305- Faruk Sümer, **Ramazanoğlu Ahmed Bey**, s. 150.

306- Faruk Sümer, **Ramazanoğlu Ahmed Bey**, s. 150.

307- Faruk Sümer, **Ramazanoğlu Ahmed Bey**, s. 150.

308- Faruk Sümer, **Ramazanoğlu Ahmed Bey**, s.150-151; İsmail Yiğit, **A.g.e.**, s.154; İ.H. Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.176-179

Sultan Şeyh el-Mahmudi devrinde devlet kısmen de olsa bir sükuna kavuşmuştur. Türkmenler'in de bu duruma uymaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Şeyh el-Mahmudi, Suriye'deki naiplerin gerek kendi aralarında, gerekse naiplerin Sultan'a karşı olan mücadelelerinde Türkmenler'in şu veya bu taraf lehinde ağırlıklarını koymalarının ne kadar mühim olduğunu bildiği için, onları zapt u rapt altında tutmak istiyordu.

Nitekim Sultan Şeyh el-Mahmudi, Nevruz'un isyanını bastırmak için Malatya'ya kadar uzanan bir sefer yapmış ve Emir Güzeli Malatya naibi olarak atamıştır. 1415 yılında Ramazanoğlu Şihabeddin Ahmet Bey 7 aylık bir muhasaradan sonra Tarsus'u Karamanoğulları'nın elinden almıştır³⁰⁹.

1417 yılına gelindiğinde Ramazanoğlu Ahmed Bey'in çocukları arasında anlaşmazlık çıktığını görüyoruz. Ahmed Bey'in oğullarından İbrahim Bey, kendisinin de isteği ile Şeyh el-Mahmudi tarafından Ramazanoğlu tahtına atanmıştır. İbrahim Bey ve Türkmenler, Sultan'a itaat yemini etmişlerdir. Ne var ki İbrahim Bey, yeminine sadık kalmamış ve Sultan Kahire'ye döndükten sonra Tarsus'a hücum etmiştir. Bunun üzerine Halep'ten yardım istenmiştir. İbrahim Bey, azledilerek yerine Hamza Bey atanmıştır³¹⁰.

Ancak İbrahim Bey, mücadeleyi bırakmayacak ve 1427 yılında Barsbay tarafından öldürülecektir.

1480-1510 yılları arısında başta kalan Halil Bey'den sonra Ramazanlı tahtına çıkan Mehmed Bey, Memluklar'la olan bağı gevşetmiş ve Osmanlılar'a yaklaşmış ve Memluklar'ın sonunu tayin eden Mısır seferine katılmıştır³¹¹.

309- K.Y.Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.163-165

310- K.Y.Koprıman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s.163-165-167; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 153-154.

311- İsmail Yiğit, **A.g.e.**154; İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 179.

4-MEMLUKLU- ERETNA MÜNASEBETLERİ VE SURIYE

Orta Anadolu'da 1335-1381 yılları arasında hüküm süren Eretna Beyliği³¹² İlhanlılar zamanında onların umumi valisi Eretna Bey tarafından kurulmuştur.

Eretna Beyliğinin Memluklar'la olan müsabetlerini sadece konumuz itibariyle önemli olan yönleriyle ele alacağız.

Emir Eretna bağlı olduğu Şeyh Hasan Celayir'in Şeyh Hasan Çobani'ye mağlub olmasını kendi istikbali için tehlikeli görmüş bu nedenle Memluk Sultanı ile iyi münasebetler kurma yolunu seçmiş ve hemen faaliyetlere girişmiştir. Nitekim Emir Eretna'nın korktuğu başına gelmiş ve Çobanlı Şeyh Hasan, kendisinden tabiiyet istemiştir. Emir Eretna hemen bunu reddetmiştir. Şeyh Hasan Çoban da, Emir Eretna'nın sahip olduğu yerleri işgale girişmiştir. Bunun üzerine Emir Eretna, Kayseri kadısı Siraceddin Süleyman'ı 1337-1338 yılında Memluk Sultanı Melik Nasır'a elçi olarak göndermiş ve kendisine yardım yapılmak şartıyla Sultan'ın naibi sıfatıyla Anadolu'da görev yürüteceğini bildirerek ricada bulunmuştur. Melik Nasır da bunu kabul etmiş ve Emir Eretna'ya mülk ve hil'at vermiştir. Eretna'nın Anadolu valiliği de onaylanınca Eretna, Memluk Sultanı adına hutbe okutmuş ve sikke kestirmiştir. Kestirdiği sikkelerden Mısır'a da göndermiştir³¹³. Böylece Emir Eretna, Anadolu'daki faaliyetlerinde sırtını Memluklar'a dayamıştır.

Bu bağlılık ve sadakat Melik Nasır'ın ölümüne kadar devam etmiştir. İ.H.Uzunçarşılı, Mesalikü'l-Ebrar'dan naklen "Eretna'nın bütün bunları gösteriş için yaptığını ve gerçekte Sultan'ın emirlerine önem vermediğini yazmaktadır³¹⁴.

Eretna Beyliği kısa ömürlü olmuş ve 1381 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed Bey bu beyliğe son vermiştir³¹⁵.

Buraya kadar Memluk-Eretna münasebetleri konusunda verdiğimiz bilgiler, Memluk devri Suriye'si için şu bakımlardan önemlidir;

312- Eretna Beyliği hakkında geniş bilgi için bakınız. Kemal Göde, **Eratnalılar**, Ankara, 1994; İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 157 v.d.

313- Kemal Göde, **A.g.e.** s. 44-45.

314- İ.H.Uzunçarşılı, Eretna Devleti, **Bulleten** c. 32 s.126. s. 161-189; İ.Hami Danişmend, **Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c.I, İstanbul, 1947, s.121; Kemal Göde, **A.g.e.** s. 46;

315- İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 152.

Memluklar, Mısır'dan uzak olan ve sık sık müdahelenin güç olduğu ancak Mısır'ın güvenliği için hayati önem taşıyan Suriye'nin hemen kuzeyinde yer alan Anadolu'daki gelişmelere büyük önem vermişlerdir. Zira Suriye, Anadolu'nun tabii uzantısı durumunda olan bölgedir.

Suriye'nin güvenliğini sağlamak ve bölgedeki olaylardan bihaber kalmamak için bu bölgedeki siyasi teşekküllerle ilişkilerin kaçınılmaz olduğunu gören Memluklar, Dulkadıroğulları, Karamanoğulları, Ramazanoğulları ve Eretnalılar gibi kuruluşlarla hasmane ve dostane ilişkiler kurmuşlardır. Bahsini ettiğimiz bu beylikler ise bölgenin güçlü devletleri arasında, kendi menfaatlerini ve güvenliklerini düşünerek, bir denge politikası izlemeye çalışmışlardır. Bu nedenle çok iyi ve düzgün giden ilişkilerin, dengelerin ve tabii olarak menfaatlerin de değişmesiyle, bozulduğu, savaşların olduğu ve taht değişikliklerinin meydana geldiği görülmektedir.

5- MEMLUK-OSMANLI MÜNASEBETLERİ VE SURİYE

14. asrın ikinci yarısında başlayan Osmanlı-Memluk münasebetleri Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle daha da artacaktır. Bu münasebetler zaman zaman dostane, zaman zaman da hasmane şekilde gelişecektir.

Memluk Sultanı Ferec zamanında Yıldırım Bayezid'in önceleri Anadolu Selçuklularının elinde bulunan daha sonra Memluklar'ın eline geçen yerlerin fethine giriştiğini görüyoruz. 1399'da Elbistan üzerine yürüyen I.Bayezid, önce Elbistan'ı arkasından Darende ve Malatya'yı ele geçirmiştir. Bu sırada Dımaşk'ta bulunan Ferec, Yıldırım Bayezid'e bir elçi göndererek aldığı yerlerin iadesini istemiştir. Bu istekler reddedilmesine rağmen savaşa cesaret edemeyen Ferec, Mısır'a dönmüştür³¹⁶. Ayrıca Osmanlılar'ın Dulkadir işlerine müdahale etmesi iki devleti ihtilafa düşüren başka bir husustur. Zira bu iki güçlü devlet, bu beyliği arada tampon bir devlet olarak birbirlerine karşı himayeye çalışılacaklardır³¹⁷.

İncelediğimiz devrin dünya konjüktüründe Orta Doğu'nun iki güçlü devleti olan Osmanlılar'ın ve Memluklar'ın birbirlerine karşı çok dikkatli bir siyaset izlediği görülmektedir.

316. Mükrimin Halil yinanç, İ. A. Bayezid I mad. c.2, s. 380; İsmail Yiğit, A. g. e. s. 106-108; Atsız, Aşıpasaoğlu Tarihi, İstanbul, 1992, s. 58-81

317. Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, s. 34.

Şeyh el-Mahmudi devrinde Karamanoğulları'nın Memluklar'ın Çukurova'daki topraklarına saldırması sonucu Karamanoğulları ile mücadele etmek zorunda kalan Memluklar, bu hadiselerle Osmanlılar'ın da ilgi gösterdiklerini görecektir. Osmanlılar'ın Karamanoğulları tahtına kendi yanlısı bir beyi getirmeye çalışmaları her iki devleti karşı karşıya getirmiştir³¹⁸. Bize göre bu, her iki devletin Suriye ve civarı için uzun vadeli düşüncelere sahip olduğunu ve en azından bu dönemde bir denge politikası izleyerek sınırlarını koruma amaçları olduğunu göstermektedir. Zira bu hadiselerin cereyan ettiği saha her iki devletin de hadiselerden kaçınmamasını zorunlu kılmaktaydı.

II. Murad'ın Osmanlı tahtında olduğu tarihlerde Osmanlılar'ın Karamanoğulları ile mücadele etmeleri, buna mukabil Karamanoğulları'nın Memluk himayesine sığınmaları, bu arada muhalif Memluk emirlerinden Canibey Sofi ile Dulkadiroğlu Nasıreddin Mehmed Bey'i de II. Murad'ın himaye etmesi ve Dulkadiroğulları'na yardım etmesi, ilişkileri bozmuştur. Ayrıca Osmanlı şehzadesi Süleyman Çelebi'nin torunları da Memluklar tarafından korunuyordu³¹⁹.

1429 yılına gelindiğinde Karakoyunlular'ın Şahruh karşısında dağılıp gitmesiyle Anadolu ve Suriye yolu açılmıştır³²⁰. Bu tarihte Memluk Sultanı Barsbay kendisini tehdit etmekte olan Şahruh'la muharebe etmek üzere hazırlanırken Sultan II.Murad'a da bir mektup yazarak yardım istemiştir³²¹. Görüldüğü gibi iki devlet birbirlerine karşı olan siyasetlerini içinde buldukları dönemin şartlarına göre ayarlamışlardır.

II. Murad'dan sonra Osmanlı tahtına Fatih Sultan Mehmet geçmiştir.Fatih'in Memluklar için hayati önem taşıyan Dulkadır topraklarıyla ilgilenmesi, hatta Dulkadır beyliğini himayesine almak istemesi, devam edegelen dostça münasebetleri bozmuştur.

Fatih'in kayınpederi Süleyman Bey'in vefatından sonra yerine oğlu Melik Arslan, Dulkadir tahtına geçmiştir.Melik Arslan'ın Memluk yanlısı

318- K.Y. Kopruman, **Mısır Memlukları Tarihi**, s. 182.

319- İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II,s. 188; Muhalif şehzadelerin Memluklarca korunması hususunda, geniş bilgi için bkz. İ.H.Uzunçarşılı, **Memluk Sultanları Yanına İltica Etmiş olan Osmanlı Hanadanına mensup Şehzadeler**, **Belleten**, c.17 s. 68 s.517-538.

320- İsmet Miroğlu, **DGBİT**, İstanbul, 1989, s. 192.

321- İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 188 ; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 192; Şahabeddin Tekindağ, **Fatih'e Çağdaş bir Memluklu Sultanı Ayne'l Ecrud**, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, s. 23. İst. 1969 s. 35-43.

kardeşi Şahbudak tarafından öldürtülmesi, aradaki anlaşmazlığı daha da şiddetlendirmiştir. Zira Hoşkadem'in Şahbudak'ı Dulkadir tahtına atmasını doğru bulmayan Bozok Türkmenleri, Fatih'e başvurup, ondan Süleyman Bey'in yanında bulunmamış olan diğer oğlu Şahsuvar Bey'i desteklediklerini ve istediklerini belirtmişlerdir. Fatih'in desteği ile hareket eden Şahsuvar, Şahbudak'ın üzerine yürümüştür. Hoşkadem Halep naibi Berdi Bey el-Muhammediy'e, Şahbudak'a yardım etmesini emretmiş ise de Şahsuvar daha evvel davranıp kardeşini Zamantı kalesi önünde mağlup etmiştir. Memluklar'ın bu husustaki diğer faaliyetlerinin netice vermediği anlaşılmaktadır³²².

Fatih devrinde Memluk-Osmanlı ihtilafının bir nedeni de Hicaz su yollarının tamiri hususudur. 1458 yılında Hacc'a giden bir Osmanlı hacısı su havzalarının harap olması nedeniyle hacıların çektiği sıkıntıyı Fatih'e bildirmiştir³²³ Hoca Saadetin Efendi, bu hususta şunları kaydetmektedir. "Sultan Mehmet Han, Hac yollarında bulunan kuyuları onarmak istediğinde, Mısır Sultanı, ona uygunsuz ve sert haber göndermiştir... Adana ile Tarsus civarında bulunan bazı hisar ve kaleler zorla Mısır sultanı tarafından alındı. Bunlar Şamlılar'ın desteği ile Rum diyarı ile Şam toprakları arasındaki bel ve boğazlardan Osmanlı topraklarına hücum ediyorlardı... Ayrıca Özeroğlu Davud, Halep'e kaçtığında Mısır sultanı ona iyi davranmış ve yardım etmiştir. Ramazanlı İbrahim Mısır'a katıldığında Mısır sultanı onun Adana'yı kardeşlerinden geri almasına yardım etti."³²⁴ Bize göre bu bilgiler, Osmanlı-Memluk anlaşmazlığında taraf olan bir vakanüvistin verdiği bilgilerdir. Bu nedenle ihtiyatlı incelenmesinde yarar vardır. Ayrıca bu bilgiler bize, Fatih'in Suriye ve Mısır'a hakim olma isteğini de anlatmaktadır. Hoca Saadetin Efendi'nin verdiği bu bilgiler meseleye meşruiyet kazandıran zahiri sebeplerdir. Hadiselerin perde arkasında Fatih'in cihan hakimiyeti fikri vardır. Nitekim bu düşüncelerimizi, Fatih'in Kayıtbay'a gönderdiği mektupta, adet hilafına "hadım-ı harameyn ve karındaşım Mısır Sultanı" diye hitap etmesi de desteklemektedir. Zira Osmanlı Sultanları daha önce Memluk sultanlarına "Sultan-ı Harameyn babam diye hitap ederlerdi. Bunun neticesi olarak Fatih'in mektubunu Kahire'ye getiren Osmanlı elçisi Memluklular tarafından yine adet hilafına karşılanmışlardır. Öte yandan,

322- İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.247

323- İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.247: İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi** s.141-144

324- Hoca Saadetin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, III, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu),

kendisinin küçük düşürücü hareketlere maruz kaldığını düşünen Osmanlı elçisi, bütün uyarmalara rağmen Memluk Sultanı önünde eğilmemiş ve "ben yer öpmeye gelmedim, Padişahımdan Sultan'a selam getirdim" cevabını vermiştir. Bu cevap elçinin yeni hakaretlere maruz kalmasına neden olmuştur³²⁵.

Diplomatik münasebetlere büyük önem verdiği anlaşılan Fatih, bu olay üzerine vaziyeti izah maksadıyla İstanbul'a gelen Memluklu elçisine "Hayf değil mi Mısır tahtı gibi şehre kanun kaide bilmez kişi hükme eyliye" diyerek muhtemel bir harekete mesned teşkil eden bu hakarete işaret etmiştir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Şahsuvar Bey'in başarılarını da yakından takip eden Fatih, bu hadiseler ve karşılıklı hakaretler üzerine Memluklu ordusuna karşı sefere karar vermiş ve ordusuyla Afyon'a kadar gelmiştir³²⁶. Bu seferin "mukaddime-i fethi Haleb ü Şam"³²⁷ şeklinde osmanlı kaynaklarındayken alması Fatih'in yukarıda bahsini ettiğimiz fikirlerini daha net olarak ortaya koymaktadır.

Fatih'in Suriye üzerine yöneldiği haberini alan Kayıtbay, Fatih'e müracaat ederek Şahsuvar Bey'i himaya etmezse Dulkadirli topraklarını kendisine bırakacağını söylemiştir. Böylece Dulkadirli'lara yardım eden Türkmenleri ayırmaya çalışmıştır. Osmanlılar'ın Karamanoğulları ile işbirliği yapıp Şahsuvar Bey'e yardımı azaltmaları üzerine Atabek Özbek kumandasındaki Memluklu ordusu 1471'de Şahsuvar Bey'i Antep'te mağlub etti. Ancak Kayıtbay'ın verdiği söz hilafına Şahbudak'ı yeniden Dulkadirli topraklarına göndermesi Fatih'in tepkisine neden olmuştur. Bu nedenle Memluklarla işbirliği yapan Karamanoğulları'nı sıkıştıran Fatih, 1476'da Kayıtbay'a müracaat ederek Memluklar'dan tabi biri olan Karamanoğlu Kasım Bey'in iadesini istemiştir.

Bütün bu olaylar iki devleti savaş durumuna getirmiştir³²⁸. Neticede Fatih 1481 yılı Nisan'ının 29. günü, 50 yaşında hasta olmasına rağmen, Üsküdar'dan geçip sefere çıktı. Fakat 3 Mayıs 1481'de Gebze

325- Şahabeddin Tekindağ, **Fatih Devrinde Osmanlı-Memluk münasebetleri**, s.80-81.; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.249; Atsız, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, s. 116-1550; İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 189-190

326- Şahabeddin Tekindağ, **Fatih Devrinde Osmanlı-Memluk münasebetleri**, s.81; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.249; Atsız, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, s.116-150; İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s.141-144

327- Şahabeddin Tekindağ, **Fatih Devrinde Osmanlı-Memluk münasebetleri**, s.81; Şahabeddin Tekindağ, **Fatih'le Çağdaş bir Memluk sultanı**, s.35-43

328- İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 189-190; Atsız, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, s.116-150; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.249-251:

yakınında Hünkar (Sultan veya Tekfur) çayırında vefat etmiştir³²⁹. Şahabeddin Tekindağ, Fatih'in kendi eceli ile vefat ettiğini söylerken, diğer bazı tarihçiler Fatih'in zehirlenmiş olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadırlar³³⁰. Zira Fatih'in Suriye ve Mısır'ı fethetmek üzere yola çıktığını öğrenen Memluklar'ın O'nu zehirlemiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Fatih'ten sonra da devam eden ve daha sonra bahsedeceğimiz Memluk Osmanlı münasebetlerinin ele aldığımız yönleri Suriye'yi yakından ilgilendirmektedir. Zira Anadolu'da Memluklar'la Osmanlılar arasındaki anlaşmazlıkların temelinde Osmanlılar'ın güneydeki sınırlarını, Memluklar'ın ise Suriye'nin kuzeyindeki hudutlarını muhafaza düşüncesi yatmaktadır. Nitekim İ.A.Suriye maddesini yazan H.Lammens, "Fatih Sultan Mehmed'i Suriye'ye taaruzdan ancak onun ölümü alıkoymuştur³³¹. demektedir. Bu da Fatih'in hareketinin ilk hedefinin Suriye olduğunu göstermektedir.

Fatih Sultan Mehmet'den sonra onun yerine geçen II.Bayezid, babasının Memluklar'a karşı olan siyasetini devam ettirmiştir.

Hindistan'da Dekkan havalisinde hüküm süren Behmeniler'den III. Muhammed Şah'ın Osmanlı Padişahı'na göndermiş olduğu hediyeler, diplomasi kaideleri hilafına Kayıtbay tarafından müsadere edilmiştir. Müsadere nedeniyle II. Bayezid'in tutumundan endişelenen Memluklar bir takım tedbirler almak zorunda kalmışlardır³³². Nitekim Özbek ez-Zahiri emrinde Halep'te toplanan Memluk kuvvetleri, Ramazanoğlu Eflatun Bey ve emrindeki boy beylerinin yardımını temin edip Turgutoğlu Mahmut Bey'i Osmanlılar'a karşı Ermenek üzerine göndermiştir.

Bu sırada Osmanlılar'dan himaye gören Alaüddeve Bozkurt Bey, Memluklar'ın Halep ve Safed naiblerini mağlup etmiş (1484) Kayseri valisi Yakup Paşa kuvvetleri ile birleşerek Mısır büyük emir-i ahurunun

329- Şahabeddin Tekindağ, **Fatih Devrinde Osmanlı Memluklu münasebetleri**, s.84; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s.141-144; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.252

330 -Bu hususuta geniş bilgi için bakınız Bedi N.Şahsuvaroğlu, **Fatih ve Ölümü**, **Tarih konuşuyor**, C.7 s.40 1962 s.31-68; Arslan Terzioğlu, **Fatih Sultan Mehmed ve ölümü**, **Tarih ve Toplum**, Temmuz, 1993, s.24 Turgut Akpınar; **Fatih Sultan Mehmed'in ölümündeki esrar**, **Tarih ve Toplum**, Mart 1993,

331- H.Lammen, **İ. A.Suriye mad. c.11**, s. 60.

332 -Şahabeddin Tekindağ, **II.Bayezid Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi**; **Belleten**, c. 31, S.123. s. 347; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.266 Lammens, **İ. A.Suriye Mad. s. 60**; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s.190-195.

kurduğu tuzaklardan kurtulmuş, Elbistan sahrasında Osmanlı askerinin de yardımıyla Halep naibini öldürüp Kal'atu'r-Rum, Bire ve Antep naiplerini ve Halep büyük hacibi başta olmak üzere birçok Çerkes beyini esir etmiştir.

Bununla beraber Emir Özbek es-Sayfi, Emir Aynal, Emir Özdemir, Emir Moğulbay ve diğer emirlerin idaresindeki Sultan'ın memluklar'ı Malatya'ya girip burayı takviye etmiştir. Bu kaleye hücum eden Osmanlı-Dulkadir kuvveti, Malatya derbendinde, 5000 kişilik Memluk tuzacağına düşmüş, Alaüddeve Bozkurt ve Kayseri valisi Yakup Paşa mağlup olmuştur. (1484) ³³³

Yakup Paşa'nın kaçmasıyla Osmanlılar'ın aleyhine dönerek Yakup Paşa'nın ordugahını yağmalayan Alaüddeve ise Trablus-şam ve Tarsus naiplerini serbest bırakmak suretiyle Memluklar'a başvurmuştur.

Bu olaydan sonra Kayıtbay'ın, müsadere edilen mallar hakkında bilgi vermek gereği duyması ve Halife Mütevekkil'in iki devlet arasında dostluk çağrısı da netice vermemiştir.

Bu arada Kuştemurlu, Kosunlu ve Kara İsalılar'ın desteğiyle Karaman Beylerbeyi ve Konya valisi Şehzade Abdullah Çelebi'nin lalası Karagöz Paşa, Memluklar'ın himayesindeki Turgutlu ve Varsaklı Türkmenleri'ne karşı gönderilmiş ve Turgutoğlu'nun sığındığı 3 hisarı almıştır³³⁴. Karagöz Paşa'nın Adana ve Tarsus civarını alması, bu kaleleri kendisi için çok önemli gören Memluk Sultanının buralarla birlikte Mısır ve Suriye'yi de tehlikede görmesine neden olmuştur³³⁵. Bu nedenle de bu kaleleri geri almaya girişmiştir. Bu amaçla Şam naibini Adana ve Tarsus üzerine göndermiştir. Hazırlıksız yakalanan Osmanlı askerleri yenilmiştir. Bunu duyan Osmanlı Sultanı, Hersekzade Ahmet Paşa'yı bir miktar kuvvetle Adana-Tarsus üzerine göndermiştir³³⁶.

Osmanlılar'ın bu hareketi üzerine Kayıtbay, hazırlıklara başlayıp askerlerine pek çok para dağıtmıştır. Atabeküll-Asakir Emir Özbek'in

333- Hoca Saadettin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, III, s.247; Şahabettin Tekindağ, **II Bayezid Devrinde Çukurova'da nüfuz mücadelesi**, s. 351; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 267; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II s. 190-195.

334- Şahabettin Tekindağ, **II. Bayezid devrinde Çukurova'da Nüfuz mücadelesi**, 352; H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 190-195 İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 267.

335- Hoca Saadettin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, III. zb 248;

336- Hoca Saadettin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, III. zb 248; Şahabettin Tekindağ, **II. Bayezid Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi**, s. 353 İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 190-195; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s.268.

komutanlığında büyük emir-i ahur Kansuh, Emir-i Meclis Özdemir, Kanibay Kara, Timraz, Tağribirdi Tatar gibi emirleri büyük Memluklu kuvvetleriyle Halep'e gönderdi. İki ordu arasında Adana'da cereyan eden savaşta birçok Osmanlı paşası şehid olmuş ve esir edilen askerler Halep'e oradan Şam'a sonra da Kahire'ye sevk edilmişlerdir³³⁷.

Bu mağlubiyetten Varsakları ve Turgutluları sorumlu tutan Osmanlılar, Tarsus ile Karamanili arasındaki Varsak iline bir sefer açmak niyetindeydi. Bu amaçla Rumeli'den de haber alan Memluklar, Tarsus ile Küvare'yi tahliye edip Ayas'ı berkittiler. Bu sırada Osmanlılar'ın büyük bir savaş hazırlığına giriştiği anlaşılmaktadır³³⁸. Hazırlanan ordunun İstanbul'dan yola çıkması emredildi. 100 parça gemi de yardım amacıyla gönderilmiştir³³⁹. Tarsus, hisarını tahkim eden Osmanlılar, sahildeki Ayas üzerine yürümüş kale naibi kaçınca donanmanın da yardımıyla burası ele geçirilmiştir³⁴⁰. Daha sonra Sis de Osmanlılar'ın eline geçince Memluk Sultanı Şam, Halep, Trablus, Sayda ve Remle naiplerine emir verip Osmanlılar'a karşı harekete geçmelerini istemiştir. Bu sırada çıkan fırtına Osmanlı donanmasını perişan etmiştir³⁴¹.

1488 yılında Adana civarında Ağaçayırı'nda karşı karşıya gelen iki ordudan Osmanlı ordusu önce Memluklar'a şiddetle saldırıp galip gelmiş ancak daha sonra Karaman askerinin kaçması ve birçok beyin de ölmesiyle büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır. Bu sırada Osmanlılar'ın mağlubiyetinden haberdar olmayan bazı Memluk askerleri Halep'e çekilmek istemiş, Hersekoğlu bu Memluk kuvvetlerine saldırmışsa da netice alamamış³⁴² ve Memluk askerleri Adana'yı ele geçirmiştir³⁴³.

Bütün bu galibiyetlere rağmen devam eden savaşlar yüzünden zor durumda kalan Memluk Sultanlığı yeni tedbirler almak zorunda kalmıştır. Teşkilatlı bir vergi sistemi olmayan Kayıtbay, giderleri halktan zorla

337- Hoca Saadeddin Efendi, **Tacu't-Tevarih** II. s. 250; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 190-195; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 270; Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, s. 83.

338- İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 270;

339- Hoca Saadeddin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, III, s. 253-254; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 190-272.

340- İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 270-272.

341 Hoca Saadeddin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, III, s. 255; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 193.

342- İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 194; İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 273-275.

343- Hoca Saadeddin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, III, s. 260.

temin etmiş ve yeni vergiler koymuştur. Öte yandan Osmanlılar'a karşı Napoli kralı ile de anlaşmıştır. Bu sırada II.Bayezid, bizzat sefere çıkmak istemiş, mağlubiyetlerden müteessir olan Osmanlı ümerası, Memluk ümerasının da gayretiyle anlaşma zemini oluşturmaya başlamıştır. İlişkilerin düzelme safhasına girmesinin ardından Kayıtbay, Osmanlı elçisini hürmetle karşılamış, geliri mukaddes yerlere tahsis edilen Adana ve Tarsus'un anahtarlarını takdim etmiş, Osmanlı esirlerini de serbest bırakmıştır. Neticede elçilik teatileri fayda vermiş ve sulh yapılmıştır.

Anlaşma neticesinde Çukurova, eskisi gibi Şam'a ilhak edilmiştir. Oysa daha önce Memluk idari teşkilatında Tarsus ile Adana, Halep naipliğine bağlıydı. Osmanlılar, ayrıca Halil Bey'in Ramazanoğulları'nın başına geçip Adana ve Tarsus'a hakim olmasını da kabul ettiler. Bundan sonra ilişkilerin iyi bir yola girdiği söylenebilir. Bu sırada Ümit Burnu'nun keşfiyle Portekizler'in İslam Ülkeleri için tehdit olması iki devleti birbirine yaklaştıran unsur olarak görülmektedir³⁴⁴.

Osmanlı Devleti ile Memluklu Devleti zaman zaman iyi ilişkiler kurmuş olsalar da aslında her iki devlet birbirlerinden tedirgin oluyor ve sınırları için birbirlerini tehlikeli buluyorlardı. Osmanlı Devleti İran'la mücadele ederken, Avrupa'da ilerlemeye çalışırken hemen güneyinde bulunan Memluklar'ın kendi aleyhine faaliyetlere girişmesi Osmanlı Padişahlarını hep tedirgin etmiş, çoğu seferlerin akim kalmasına neden olmuştur. Nitekim Alaüddevle Bozkurt'un Yavuz Sultan Selim tarafından bertaraf edilip, Şahsuvar oğlu Ali Bey'in Dulkadıroğulları tahtına geçirilmesi Memlukları endişelendirmiş ve Memluklu Devleti , Yavuz Sultan Selim'in Suriye'ye müdahalesini önleyebilmek için Şah İsmail'e yaklaşmıştır. Bu da Osmanlılar'ın İran üzerine yürümelerini engellemiştir. Bu nedenle Yavuz Sultan Selim, Memlukları bertaraf etmek istemiştir. Yavuz Sultan Selim'in bur sırada Ayntap, Halep, Şam valilerini yanına çekebilmesi bu emir ve valilerin Memluk Devleti'nin durumundan memnun olmadıklarını göstermektedir³⁴⁵ . Ayrıca bu sırada Memluk Devleti'nin bir inkiraz içinde olması Yavuz için kaçırılmaması gereken bir fırsattı³⁴⁶ .

344- İsmet Miroğlu, **DGBİT**, s. 275-277; Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, s. 86-87 ; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s.195.

345- Hoca Saadetin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, III, s. 289-308 ; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II s. 279-293 ; İsmail Yiğit, **A.g.e.** s. 130-133; **Solakzade Tarihi**, (Hazırlayan, Vahid Çubuk), c.2. Ankara, 1989, s. 45-83.

346- H.Lammens, **İ.A.** Suriye mad, s. 60.

Bu sırada Memluklu tahtında bulunan Sultan Kansuh Gavri'nin gümrük vergilerini bir kaç kat arttırması mali çöküntüye neden olmuştur. Zira Hind ticaret mallarını Mısır ve Suriye üzerinden Avrupa'ya taşıyan Portekizli tüccarlar bu ezici vergilerden kurtulmanın yollarını aramışlardır. Hindistan'a giden deniz yolunun İbn Macid'in rehberliği ile Vasco de Gama tarafından keşfiyle rahatlamışlardır. Bu durumun vehametini öğrenen Kansuh Gavri hep bu durumu düzeltmeye çalışacaktır.

Kansuh Gavri 1514 Çaldıran savaşında tarafsız kalmıştır. O, Safevi ve Osmanlılar'dan galip gelenin kendi ülkesine yöneleceğini biliyordu³⁴⁷. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinden sonra El-Cezire ve Musul gibi bölgelerde kendisinin hakimiyetini tesis etmesi, Memluklar'ı, Kuzey Suriye ve Irak'tan kısıpca almıştır. 1515 yılında ise Memluklar'a tabi Dulkadiroğulları topraklarının Osmanlılar'ca fethedildiğini görüyoruz. Böylece kuzeyden Osmanlı tehdidi daha güçlü hissedilmeye başlanmıştır.

Buna karşılık Kansu Gavri, Abbasi Halifesi'nden yardım amacıyla Halep'e gelmesini talep ederken Halep naibi Hayır Bey'den Osmanlılar'ın buraya hücum etmeyeceği ve Şah İsmail'e karşı yürümek üzere hazırladığı yolunda haberleri içeren bir mektup geldi. Ancak Hayır Bey'in başından beri Osmanlılar'la işbirliği içinde olduğu ve Suriye'nin kolayca Osmanlılar'ın eline geçmesini sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Dimaşk naibi Sibay ile temasa geçen Hayır Bey, Kansuh Gavri'yi yatıştırmasını istemiştir. O da Suriye'nin mali sıkıntısını anlatarak Sultan'ı iknaya çalışmıştır. Bütün bu oyunlara kanmayan Kansuh Gavri, ordusuyla Suriye'ye gitmiştir. Gazze'ye vardığında da naibin ihanetini duymuştur. 1516'da Halep'e gelen Memluk ordusunun halka çok kötü davrandığı kaydedilmektedir³⁴⁸.

Yavuz Sultan Selim'in kesin olarak Suriye üzerine yürüme kararı aldığı anlayan Kansuh Gavri, daha önce davranmak için Şam ve Halep üzerinden Anadolu'ya yürüdü³⁴⁹.

347- İsmail Yiğit, A.g.e. , s.126-127.

348- K.Y. Koprman, DGBİT, s. 528-529; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 127.

349 - Solakzade Tarihi, II, s. 45 v.d. ; Hoca Saadettin Efendi, Tacu't-Tevarih ; III, s. 289 v.d. ; İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi ; II, s. 279-285 ; J.B. Globb. A.g.e. s. 410-427; H.Lammens, İ.A. Suriye mad. s. 61.

Yavuz Sultan Selim, 1516'da kendisi yola çıkarken donanmayı da Suriye sahillerine göndermiştir³⁵⁰. Osmanlı ordusu Malatya, Gerger ve Behisni'yi alarak yoluna devam etmiştir. Bu sırada Hama naibi, Canberdi Gazali de Osmanlılar'dan yana tavır koymuştur. Savaş anında da ihanetlerle karşılaşan Kansuh Gavri, ölünceye kadar çarpışmış ve o ölünce ordusu da yenilmiş³⁵¹ Halep, Şam ve diğer Suriye şehirleri sırasıyla Osmanlılar'a kapılarını açmak zorunda kalmışlardır. (1516)³⁵²

Yavuz Sultan Selim'in bir yıl sonra (1517) Mısır'ı da fethetmesi aynı zamanda 267 yıllık Memluk Devleti'nin sonu demektir.

Mısır ve Suriye'nin Osmanlı Devletinin hakimiyetine geçişi hep birbirinden çekinmiş olan Osmanlı-Memluk ikilisinden birincisinin zaferi ve rahat bir nefes alması demektir. Zira her iki devlet de sınırında kendisinden güçlü veya en azından kendisi kadar güçlü ikinci bir devleti istemiyordu. Zaman zaman birbirlerine karşı Anadolu beyliklerini kullanan veya tampon devlet olarak oluşturmaya çalışan Osmanlı ve Memluklu Devletleri hep bir sürtüşmenin içinde olmuşlardır. Memluklar, Osmanlılar'ın giderek kuzey hududunda güçlenmesini endişe ile takip etmişlerdir. Osmanlılar sınırda muhalif ve güçlü bir devlet olduğu halde ne doğuya ne de batıya sefer yapamayacaklarını biliyorlardı. Zira Memluk devleti bu durumlarda Osmanlılar'ın karşısında yer alan devletlerle anlaşma yapıp Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürmeye çalışıyordu. Bu durumu çok iyi teşhis eden Yavuz Sultan Selim, 1516-1517 yıllarına gelindiğinde Memluklar'daki dahili ve harici vaziyeti değerlendirerek bu yıllarda ki uygun zemini kaçırmamış ve Memluklar'ı Mercidabık ve Ridaniye seferleri neticesinde yıkmıştır.

16. asrın ilk yarısında Memluklu Devleti tabii sınırlarına erişmişti. Devlet mevcut sınırları korumanın derdine düşmüştür. Mevcudu koruma endişesi ise devletlerin hayatında zaafiyetin işaretidir.

Osmanlılar'ın Memluklu Devletini kolayca yıkabilmesi dikkat çekicidir. İlkçağdan bugüne Anadolu ve Orta Doğu'da kurulan devletlerin tarihlerine bakıldığında Anadolu'ya hakim olan devletler, Anadolu'nun komşu coğrafyasına da kolayca hakim olabilmişlerdir. Buna karşılık

350- İsmail Yiğit, A.g.e. s. 127.

351- K. Y. Kopruman, DGBİT, s. 530-531; İsmail Yiğit, A.g.e. s. 128-129; Hoca Saadettin Efendi, Tacu't-Tevarih, III, s. 308; Solakzade Tarihi, II, s. 83; İ.H. Uzunçarşılı Osmanlı Tarihi, II, s. 293; İsmet Miroğlu, DGBİT s. 311.

352- H.Lammens, İ.A. Suriye Mad. s. 61.

Anadolu'nun sınır coğrafyasında kurulan devletlerin Anadolu'ya hakim olamadıkları ya da çok kısa süre hakim olabildikleri müşahede edilmektedir. Yani Anadolu'ya hakim olmak bir coğrafi avantaj sağlamaktadır.

Çok kolay tarihe karışan Memluklar'ın Suriye'nin kuzey hududunu, bir türlü istikrara kavuşturamamaları ve koruyamamaları bunun başka bir delilidir.

Burada başka bir hususa daha değinmek istiyoruz. Devletler, tıpkı insanlar gibi doğar, gelişir, büyür ve nihayet ölür ³⁵³ 16.asır Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu tamamladığı, yani geliştiği ve büyüdüğü, Memluklar'ın ise ömürlerinin son yıllarını yaşadığı bir asırdır. Yani yıkılışın mukadder olduğu bir asır. Bu dönemde Kansuh Gavri gibi iç ve dış politikada büyük hatalar yapan bir şahsın başta olması yıkılışı hızlandırmıştır.

353- Bu konuda geniş bilgi için bakınız. İbn Haldun, **Mukaddime**, II, İstanbul, 1991.

SONUÇ

İncelemeye çalıştığımız konu hakkında şu neticeleri çıkarmamız mümkündür.

Memluk Devleti'nin güvenlik sübabı konumunda olan Suriye'nin bütün Memluk tarihi boyunca Mısır tahtını ele geçirmeye çalışan bey ve komutanların isyanlarına sahne olduğu görülmektedir. Mısır'ın güvenliğinin Suriye'den başladığını ve Suriye'nin kendileri için vazgeçilmez bir unsur olduğunu gören Memluk sultanları sürekli olarak Suriye'deki bu isyanları bastırma gereği duymuşlardır. Hemen hemen bütün Memluk sultanları saltanatları döneminde Suriye'ye bir veya kaç sefer düzenlemek zorunda kaldıkları görülmektedir.

Suriye'de güçlenen ve tahtı ele geçirmeye niyetlenen emir ve komutanların burada daha rahat hareket imkanı bulduklarını müşahade ediyoruz. Memluk sultanlarının bir çoğu bu yolla tahtı ele geçirmişlerdir. Mesela, Ferec ve Şeyh El-Mahmudi bu konuda dikkati çeken iki örnek simadır. Bu iki Memluk sultanı Suriye'de verdikleri uzun mücadelelerden sonra tahta geçmişlerdir.

Bir yandan bu iç meselelerle uğraşan Memluklu Devlet'i diğer yandan dışarıdan gelen tazyikleri bertaraf etmeye çalışmıştır.

Moğollar'ın Suriye'ye yaptıkları istila hareketleri Suriye halkını büyük bir korku ve endişeye sevk etmiş, bunun neticesinde halk bulunduğu yerden göç etmeye başlamıştır. Hatta Moğollar'ın gelişini diğer şehirlere bildirmek amacıyla dağların ve yüksek binaların tepesine kuleler yapmışlar ve bu kulelerden dumanlardan yükseltmişlerdir.

Suriye'de Memluklu engeline takılan Moğollar, fazla ileriye gidememişler ve kendi aralarındaki taht mücadelelerinin de etkisiyle geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Moğollar'ın Suriye'de durdurulmaları hem Mısır'ı hem de batıdaki İslam alemini muhtemel bir Moğol istilasından kurtarmıştır.

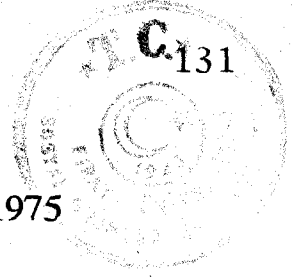
Memluklu Devleti, Moğollar'dan başka Haçlılar'la da mücadele etmişler ve Suriye'yi Haçlılar'dan temizlemişlerdir. Bunun neticesinde Hristiyan alemini Memluklar'ı iktisadi yönden sıkıştırmak için ticari ambargo uygulamışlardır. Hatta bunu yapabilmek için bir deniz polis örgütü kurmuşlardır.

Haçlılar'la her fırsatta ittifak yapan Ermeniler'i kuzey hududunda bir tehlike olarak gören Memluklar, onlar üzerine yürüyerek faaliyetlerine son verme gereği duymuşlardır.

14.asrın sonlarına gelindiğinde yakınoğuyı kasıp kavuran Timur istilasından Suriye de nasibini almıştır.Timur'un Suriye istilası bölgede büyük bir korku uyandırmıştır.Timur'un Suriye'ye hakim olmak istemediği, Suriye seferini Anadolu'ya hakim olma yolunda paravan bir sefer olarak tertiplelediği anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Memluk hududunda giderek güçlenmesi üzerine iki devlet arasında bulunan beyliklerle ilişkilere önem verilmesine ve bu beyliklerin arada bir denge unsuru olarak kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum bu beyliklerin de işine gelmiş ve bu iki büyük devlet arasında bir denge politikası izleyerek varlıklarını devam ettirmeye çalıştıklarını görüyoruz.

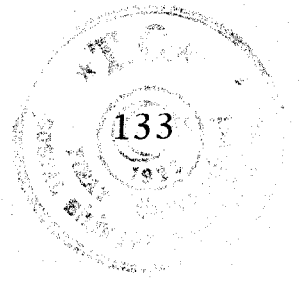
Avrupa'ya ve İran'a her yöneldiğinde, geride Memluklar'ın varlığından tedirgin olan Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim zamanında müsait şartlar oluştuğunda, hemen harekete geçmiş ve 267 yıllık Memluklu Türk Devleti'ni tarihe gömmüş ve bu devletin topraklarına sahip olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Açıkgözlü, Mehmet, **İslam Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1975
- Aka, İsmail, **Timur ve Devleti**, Ankara, 1991
- Aka, İsmail; 15.yy.'in ilk yarısında Herat-Kahire Münasebetleri,
12.Türk Tarih Kongresi Bildirileri Ankara 1991
- Akgündüz, Ahmet; **Osmanlı Kanunnameleri**, İstanbul, 1992.
- Akpınar, Turgut; Fatih Sultan Mehmed'in Ölümündeki Esrar,**Tarih ve Toplum**, Mart, 1993
- Aktan, Ali; Mısır'da Abasi Halifeleri, **Belleten**, c. 55, s. 214
- Aktan Ali; Memluklar'da Saltanat Değişildiği Usulü, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 9 Erzurum, 1990
- Alptekin, Çoşkun; **Dımaşk Atabeyliği (Toğ-Tiğnililer)**, İstanbul, 1985
- Atsız, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, İstanbul, 1992
- Ayalon, David, **Encyclopedia of İslam**, Bahriyya c. 1., Leiden, 1979
- Ayalon, David, Memluk Devletinde Kölelik Sistemi, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, S. IV, İzmir, 1989.
- Ayalon, David; Memluklar ve Deniz Kuvvetleri, (Çev. Salih Özbaran), **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, İstanbul. 1971
- Bakhit, Muhammed Adnan ; **The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century**, Lübnan, 1982
- Baybars Tarihi**, İstanbul, 1941
- Baykara, Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I**, Ankara, 1988
- Belazuri, Futuhu'l Buldan, Ankara, 1987
- Braudel, Fernand; **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, c. 1-2 İstanbul, 1990
- Brockelmann, C.B.; **İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi**, Ankara, 1954
- Buharalı, Eşref; Kıbrıs'ta İlk Türkler, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Nisan, 1995

- Cahen, Claude (Çev. Neşet Çağatay) 13. asır ortalarında El-Cezire
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,
 IV. Ankara 1953
- Çağatay, Neşet : **İslam Dönemine Dek Arap Tarihi**, Ankara 1989
- Çelik, Mehmet ; **Süryani Kilisesi Tarihi**, c. 1, İstanbul, 1987
- Danişmend İ.Hami ; **Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. I, İstanbul, 1947
- Durant, Will; **İslam Medeniyeti**, Tercüman Yay. Tarihsiz
- Ebu'l-Farac, Gregory, **Ebu'l-Farac Tarihi**, Ankara, 1950
- El-Ömeri ; **Mesaliku'l-Ebsar fi Memaliku'l-Emsar**, Beyrut 1986
- El-Tarsusi, Necmettin İbrahim b. Ali ; **Tuhfetu't-Türk**, Beyrut, 1992
- Encyclopaedia of İslam**, Dimaşk mad, c.II, Leiden 1983
- Encyclopaedia of İslam**, Barsbay Mad. c. 1, Zeiden, 1979
- Esterabadi, **Bezm u Rezm**, Ankara, 1990
- Fedden, Robin, (Nesrin Moralı) Suriye'de Türkler ve Gezinler, **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, Kasım. 1978
- Glubb, J.Baget ; **Soldiers of Forture**, London, 1973
- Göde, Kemal, **Eratnalılar**, Ankara, 1994
- Günaltay, M. Şemsettin, **Yakınşark**, Ankara, 1987
- Haarman Ulrich W ; **İdeology and History identity and alterity: The Arab Image of the Türk from the Abbasids. to Modern Egypt. International Journal of Middle East Studies. vol. 20. May. 1988 No: 2**
- Hasan, H. İbrahim, **İslam Tarihi**, V, İstanbul, 1987
- Hinz, Walter, **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd**. Ankara, 1992
- Hitti P.K ; **İslam Tarihi**, İstanbul, 1989
- Hoca Saadetin Efendi, **Tacu't-Tevarih**, I, Ankara, 1992
- Holt P.M ; (Çev. Nesrin Moralı), Mısır Memlukları'ndan Bulut Kopan Ali Bey, **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, Şubat, 1979.
- Holt, P.M ; **Memluk Sultanlığında Devlet Yapısı**, **Belleten** c. 52. s. 202
- İ. A. Berkuk Mad.
- İ. A. Eyyübiler Mad. c. 4.
- İ. A. Ferec mad. c. 4.
- İ. A. Kayıtbay Mad.c.6
- İ. A. Halep Mad. c. 5
- İ. A. Hama Mad. c. 5
- İ. A. Humus, mad. c. 5
- İ. A. Memluklar Mad. c. 7

İ. A. Suriye Mad. c. 11.

İ. A. Şam Mad. c. 11

İ. A. Safed Mad. c.10

İbnü'l-Esir; **El-Kamil-Fi't-Tarih**, İstanbul, 1985

İbn Haldun, **Mukaddime**, II, İstanbul, 1991

İbn Haldun, **Tarih-i İbn Haldun**, Beyrut, 1987

İsmail Hakkı, 13 ve 14. asırlarda Ticaret, **Ülkü Dergisi**, s. 1 c. 1 Nisan, 1933

İstanley Len Paul ; **Düvel-i İslamiye** (Çev. Halil Ethem), İstanbul, 1927.

Kafalı, Mustafa; Suriye Türkleri, **Töre Dergisi**, Şubat, 1973, s. 21

Kalkaşandi; **Subhu'l-A'sa**, Beyrut, 1987

Kaymaz, Nejat ; Muineddin Süleyman Pervane, Ankara, 1970

Kınal, Firuzan; Hitit Devletleri için Kuzey Suriye'nin önemi, **Atatürk Konferansları**, Ankara, 1971

Klaviyo ; **Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat**, İstanbul, 1975

Koçak, İnci ; Arap Kaynaklarında Türk Memluk Sultanı Baybars, X.

Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1991

Kolağası Kadri ; **Asya ve Afrika, Amerika ve Okyanusya**, İstanbul, 1327

Komisyon; **Tarih, Orta zamanlar**, İstanbul, 1931

Kopraman, K. Yaşar ; Malik el-Müeyyed Şeyh El-Mahmudi Devrinde

Mısır'ın Mali ve İktisadi Durumuna Umumi Bir

Bakış, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**

Tarih Dergisi, İstanbul, 1981

Kopraman, K. Yaşar; **Mısır Memlukları Tarihi**, Ankara, 1989

Kopraman, Kazım Yaşar, **DGBİT**, c. 6. İstanbul, 1990

Kopraman, Kazım Yaşar, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Barsbay mad. c. 5. s. 84-85

Kopraman, Kazım Yaşar; **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Baybars Bundukdari, c. 5.

Kortantamer, Samira; Memluk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış, **Ege**

Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi , c.

1. İzmir, 1983

Köprülü, Fuat ; **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1980

Köprülü, Fuat; Sultan Baybars'a İsnad edilen bir vakfiye, **Vakıflar Dergisi**, s.5.

Kur'an-ı Kerim

Kurd Ali, Muhammed, **Hıttat'ş-Şam**, Beyrut, 1969

Levanoni, Amalia ; The Memluk Conception of the Sultanate,

International Journal of Middle East Studies

Vol. 26, Agust, 1994. No.3.

Little P.,Donald; **History and Historiography of Mamluks**, 1970

Mahmut Şakirt ; **Tarihu'l-İslam**, Beyrut, 1991

Makrizi, Takiyüddin, **El-Hıttat**, Beyrut, tarihsiz

Makrizi, Takiyüddin; El-Nukudu'l-Kadime ve I-İslamiye (Çev.İbrahim

Artuk), **Belleten**, c. 17. s.67

Maverdi, **Ahkamu's-Sultaniye**, İstanbul, 1976

Memiş, E- Kostüklü, N: En Eski Çağlardan Günümüze Ortadoğu Anadolu

İlişkileri, **TDAD**, S. 89, Ankara, 1994

Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 1985

Miroğlu, İsmet, **DGBİT**, İstanbul, 1989

Moraja Dohsun,; (Çev. Mustafa Raimi), **Moğol Tarihi**, İstanbul, 1340-

1341

Müneccimbaşı Tarihi,

Nizamüddin Şami ; **Zafername**, Ankara, 1987

Numani, Şibli, Bütün Yönleriyle Hz.Ömer, İstanbul, 1986

Ö.Faruk Abdullah, (Çev.Hasan Basri) **Suriye Dosyası**, İstanbul, 1992

Ömer Osman Umar, **Modern Suriye Devletinin Doğuşu**, Basılmamış

Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1995

Öngör, Sami ; **Orta Doğu**, Ankara, 1965

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1983

Öztuna, Yılmaz, **Devletler ve Hanedanlar**, Ankara 1990

Öztürk Necdet,Suriye, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**,

İstanbul 1990

Öztürk,Nazif: **Suriye Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**. s. 56

Ekim, 1988

Rana, İ.M ; **Hz. Ömer Döneminde Ekonomik Yapı**, İstanbul, 1985

Refik Nemimi-Mehmet Behçet, **Beyrut Vilayeti**, 1333

Robert Montran; **İslam'ın yayılış Tarihi**, Ankara, 1981.

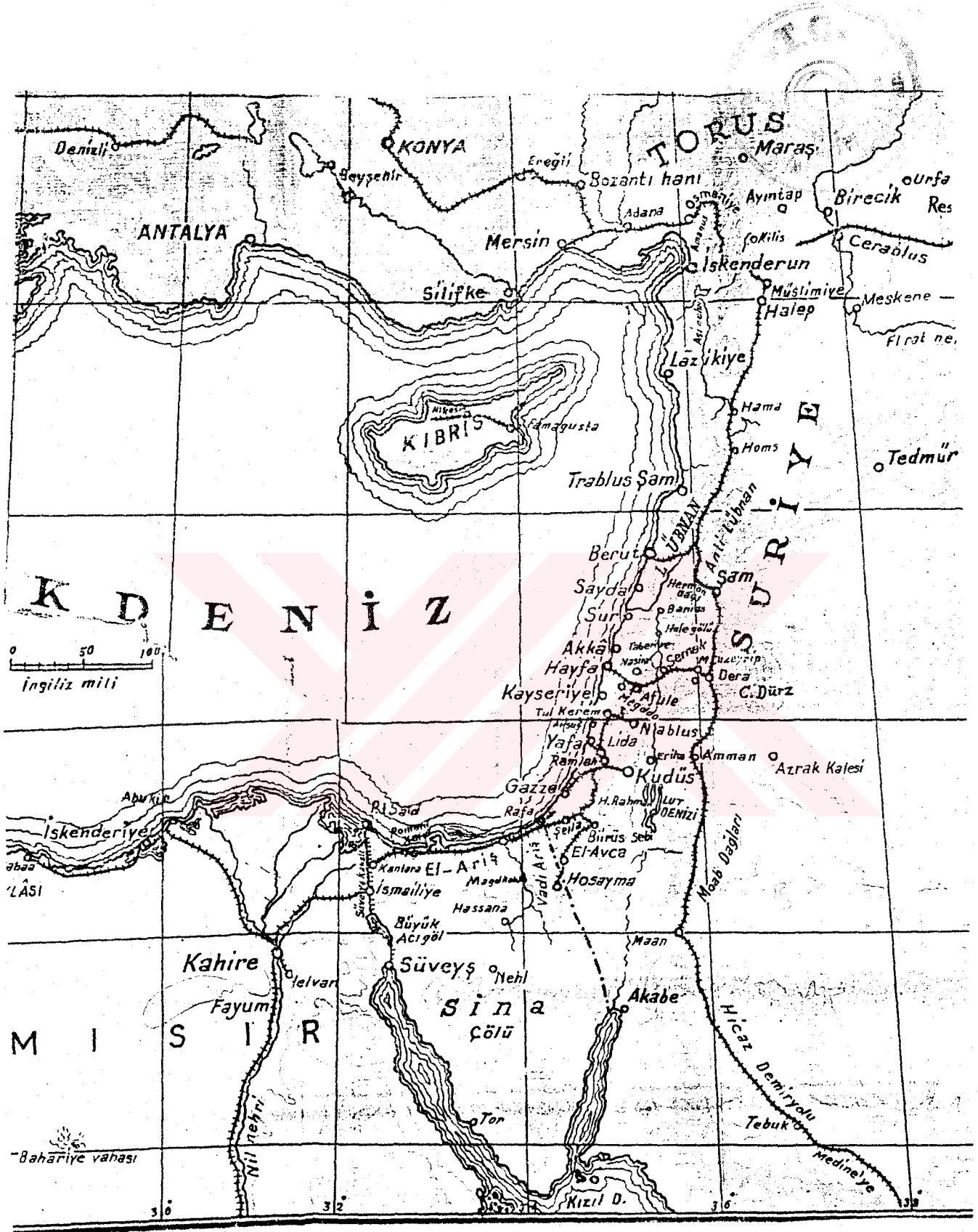
Runciman, Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi**, İstanbul, 1992

Sadr-ı Eslak Kamil Paşa, **Tarih-i Siyasi**, 1327

- Sakallı, Talat; **Tarihi Kültür Hazineslerimiz ve Memluklu Sarayında Türkçe Hayranı Bir Sultan Melik Zahir Tatar, Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Ekim 1992, s. 70
- Seçkin Nurettin, **Devletler Coğrafyası**, İstanbul, 1960
- Sevim Ali ; Halep Selçuklu Melikliği, **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, II. Ankara, 1971
- Sevim, Ali, Halep Selçuklu Melikliği, Alparslan ve Melikşah Devirleri, **DTCFD**. c. 14.s. 25, 1982
- Sevim Ali, Kuzey Suriye'de İlk Türk Emiri Hanoğlu Harun, **Belleten** c. 43. s. 170
- Sevim Ali; **Suriye-Filistin Selçukluları**, Ankara, 1989
- Solakzade Tarihi**, c.2, Ankara, 1989
- Spuler, Berthold ; **İran Moğolları**, Ankara, 1987
- Suphi es-Yalih; **İslam Mezhepleri ve Müesseseleri** ,İstanbul 1985
- Sümer, Faruk; 16. asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türk aşiretlerine Umumi bir bakış, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi. Mecmuası XI**, No:1-4
- Sümer, Faruk ; Abbasiler Devrinde Büyük bir komutan, Tolunoğulları Kurucusu Ahmed, **Türk Dünyası Araştırmaları** s. 52. , Şubat, 1988.
- Sümer, Faruk ; Akkoyunlular, **Türk Dünyası Araştırmaları** s. 40
- Sümer Faruk ; **Karakoyunlular**, Ankara, 1984
- Sümer, Faruk, Ali Bey, Son Dulkadir Beyi, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** s.95.
- Sümer, Faruk, Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar, **Tarih Araştırmaları Dergisi I** 1973
- Sümer, Faruk, Memluklar ve Türk Tarihi IV, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Ocak 1991
- Sümer, Faruk Memluklar ve Türk Tarihi, **TDTD**, Ekim 90
- Sümer, Faruk, **Oğuzlar**, İstanbul, 1992
- Sümer, Faruk, Ramazanoğlu Ahmet Bey, **Türk Dünyası Araştırmaları** s.64. 1990
- Sümer, Faruk, Ramazanoğulları, **İ. A.c.** 9
- Sümer, Faruk; **Yabanlı Pazarı**, İstanbul, 1985
- Sümer, Faruk; Anadolu'da Moğolları, **Selçuklu Araştırmaları Dergisi I**, Ankara, 1969

- Sümer Faruk, Ramazanoğullarına dair yeni bilgiler ,**Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 33, Aralık, 1984
- Şahabettin Süleyman ; **Tarih-i Umumi**, 1328
- Şahsuvaroğlu, Bedii N; Fatih ve Ölümü, **Tarih Konuşuyor**. c-7. s.40, 1962
- Şelebi, Ahmet; **Et-Tarihu'l-İslami ve Hadaratu'l-İslamiye**, Kahire, 1982
- Şemsettin Sami; **Kamusu'l-Alam**, c. 4, İstanbul, 1311
- Şeşen, Ramazan; Selçuklular'dan önce Şam Diyarında Türkler'in Rolü, **Türk Dünyası Araştırmaları**. s. 65, 1990
- Taberi, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, İstanbul 1991
- Taeschner, Franz ; 1453 yılına kadar Osmanlı Türkleri, **Ege Üniversitesi Tarih. İncelemeleri Dergisi** s. 10
- Tanilli Server, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, İst. 1991
- Tekindağ, Şahabeddin ; Memluk Devleti Tarihine Toplu bir Bakış, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, s. 24 İstanbul, 1971.
- Tekindağ, Şahabeddin; Fatih'le Çağdaş bir Memluklu SultanAyne'l-Ecrut, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, s.23, İstanbul ,1969
- Tekindağ, Şahabettin, **Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı**, İstanbul, 1961
- Tekindağ, Şahabettin, **Memluklar, Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1992
- Tekindağ, Şahabettin; 15. Asrın sonunda Memluk ordusu, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**,S. 15 (1960)
- Tekindağ, Şahabettin; Fatih Devrinde Osmanlı-Memluklu Münasebetleri, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi** ,S.30, İstanbul, 1976
- Tekindağ; Şahabeddin, II.Beyazıd Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi, **Bellekten**, c.3 1 s.123.
- Temir, Ahmet ; **Türk-Moğol İmparatorluğu ve Devamı**, Türk Dünyası El Kitabından Ayrı Basım, Ankara, 1975
- Terzioğlu, Arslan; Fatih Sultan Mehmed ve Ölümü, **Tarih ve Toplum**, Temmuz, 1993
- Togan, Z. Velidi, **Tarihte Usul**, İstanbul 1981

- Toğan, Z. Velidi ; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1981
- Turan, Osman ; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1991
- Turganoğlu, Yavuz Selim; Suriye, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi** s. 8. Ekim 1985
- Uluçay, Çağatay ; **İlk Müslüman Türk Devletleri**, İstanbul, 1977
- Umeri, Ekrem Ziya ; **Medine Toplumunu**, İstanbul, 1992
- Unat, Faik Reşit, **Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu**, Ankara, 1988
- Uzunçarşılı, İ.H.; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1988
- Uzunçarşılı, İ.H ; **Memluk Sultanları Yanına İltica Etmiş olan Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzadeler**, **Belleten**, c. 17, s.68
- Uzunçarşılı, İ.H. ; **Osmanlı Tarihi**, Ankara, 1988
- Uzunçarşılı İ.H.; **Eratna Devleti**, **Belleten** c. 32. s. 126
- Uzunçarşılı, İ.H.; **Osmanlı Devleti Teşkilatı Tarihine Medhal**, Ankara, 1984
- Üçok, Bahriye; **İslam Tarihi, Emeviler-Abbasiler**, Ankara, 1983
- Woods J.E : **Akkoyunlular**, İstanbul, 1993
- Yiğit, İsmail, **İslam Tarihi**, 7 İstanbul, 1991
- Yinanç M.H ; İ. A. Bayezid Mad.
- Yinanç, M. Halil ; **Dulkadırlılar Mad. İ.A.**
- Yinanç M. Halil, **Akkoyunlular, İ.A.**
- Yinanç, Refet; **Dulkadir Beyliği**, Ankara, 1989
- Yuvalı, Abdulkadir, **İlhanlılar Tarihi I**, Kayseri, 1994
- Yuvalı, Abdülkadir ; **Hülagu Han'ın Batı Seferinin Türkiye Tarihi yönünden değerlendirilmesi**, **Milli Kültür**, Mart. 1984
- Yücel, Yaşar ; **Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar, I, II**, **Belleten** c. 40-42
- Yücel, Yaşar, **Timur'un Orta Doğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları**, Ankara, 1989
- Yücel, Yaşar-Sevim Ali ; **Türkiye Tarihi**, c. 1, Ankara 1990
- Zehebi; **Zübdetü'l Keşfü'l-Memluk ve beyanu'l-turuk ve'l-mesalik** Paris, 1894

Tevfik KARASAPAN, Filistin ve Şarkü'l-Ürdün, c.1, İstanbul, 1942